

DIPLOMOVÁ PRÁCE

„Mare nostrum“ a „la politica mussoliniana“

(Geopolitické aspekty italské zahraniční politiky ve Středomoří
v meziválečném období)

Kristýna Paulusová

2006

Obsah

Prohlášení

Poděkování

Úvodem 1

Cíle práce a metody zpracování 1

Heuristika 5

1. Středozevní moře jako mare nostrum 11

1.1. Geografické vymezení pojmu 11

1.2. Historické vymezení pojmu 16

2. Imperum Romanum a jeho odkaz 24

3. Itálie od risorgimenta k fašismu 33

4. Role Itálie ve středomořském prostoru 43

4.1. Proměny zahraniční politiky Italského království 43

4.2. Italská účast ve středomořských vztazích 51

5. Geopolitika meziválečné Itálie 59

5.1. Moderní způsoby ovládnání prostoru 60

5.2. Fašistické expanzivní cíle 66

5.2.1. Balkánský poloostrov 67

5.2.1.1. Jugoslávie 67

5.2.1.2. Albánie 70

5.2.2. Řecko 71

5.2.3. Afrika 77

5.2.3.1. Východní Afrika 77

5.2.3.2. Severní Afrika	82
5.2.4. Španělsko	85
5.3. Limity italské expanze	87
5.3.1. Přecenění vlastních sil	87
5.3.2. Kritická finanční situace	88
5.3.3. Nedostatek nerostných surovin	88
5.3.4. Zastaralá výzbroj	89
5.3.5. Morálka	91
5.3.6. Nekoordinovaná spolupráce Osy	92
5.4. Osudová sázka na válečný konflikt	92

Závěrem	96
----------------	-----------

Summary

Použité zdroje

Seznam map

1. **Provincie v době smrti Antonia Pia – roku 161 n. l.***
2. **Diocletianovy správní diecéze – v letech 284 až 305 n. l.***
3. **Provincie obou císařství – roku 395 n. l.***
4. **Druhá světová válka v Evropě a v Africe v letech 1939 až 1941****
5. **Druhá světová válka v Evropě a v Africe v letech 1941 až 1945****

Seznam předsedů italských vlád v letech 1860 až 1943***

Seznam papežů v letech 1846 až 1958 a italských panovníků***

* Zdroj: Grant, M. (2002) Římští císařové. Životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. – 476 po Kr.

** Zdroj: Atlas světových dějin II. díl. Středověk – novověk. (1997). Kartografie. Praha.

*** Zdroj: www.cronologia.it

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 17. května 2006

Justyna Paulusová
.....

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Romancovi PhD. za trpělivost i kritické připomínky, které mi umožnily promýšlet a doladovat koncept této diplomové práce.

Kristýna Paulusová

ÚVODEM

Středomořský region, zahrnující jak prostor Středozemního moře a jeho pobřeží, tak valnou část území dnešních středomořských států, a sahající leckdy hluboko do nitra tří kontinentů, patří mezi klíčové světové regiony více než tři tisíciletí. Kromě skutečnosti, že jej lze považovat za kolébkou dnešní euroatlantické civilizace, byl také arénou, na níž se odehrála podstatná část dějin této civilizace. Důležitost středomořského regionu není zpochybňována ani na počátku 21. století, tedy v době, kdy historie tohoto regionu píše již čtvrté tisíciletí existence.

Středomoří je považováno za světový region jak z hlediska mezinárodních vztahů, tak z hlediska geopolitického. Jeho význam pro současnost definoval naposledy vědecký program britského *Royal Institute of International Affairs*,¹ zohledňující Středomoří jako jeden z pěti nejdůležitějších regionů pro novou ekonomickou strategii Evropské unie. Do praktické polohy tento výzkum posunulo zasedání První euro-středomořské meziministerské konference, které se konalo v listopadu 1995 ve španělské (katalánské) Barceloně. Konferencí byl nastartován tzv. „*barcelonský proces*“, požadující v ekonomické rovině vznik „středomořské zóny míru a prosperity“ do konce roku 2010. Ještě v roce 1995 pak Evropská komise vytvořila zvláštní diskusní euro-středomořské fórum FEMISE (Euro-Mediterranean Forum of Economic Institutes), zabývající se v první řadě ekonomickými otázkami a sdružujícími několik desítek ekonomických a politologických institucí států Evropské unie a Středomoří.

Cíle práce a metody zpracování

Od antiky do současnosti určuje vojenská, hospodářská a politická síla státu akční rádius jeho životních geopolitických zájmů, vlivu a aktivity. Problematika území stále ještě do určité míry formuje zahraniční politiku některých států, přestože pro většinu národních států otázka držby území ztrácí v poslední době

¹ Viz Joffé, G. (1999).

na významu. Mezinárodní vliv státu dnes spíše určuje ekonomická vyspělost a její přenesení do technologických inovací než územní faktor. Nicméně zeměpisné umístění i dnes spolurozhoduje o bezprostředních prioritách státu.

Při sledování zásad zahraniční politiky Italského království v období mezi první a druhou světovou válkou zjišťujeme výraznou terminologickou návaznost na starořímskou tradici, a to jak republikánskou, tak císařskou. I když antická tradice zákonitě doprovázela vnější projevy státních představitelů v jejich vnitřní i zahraniční politice od samotného vzniku Italského království, ve dvacátých a třicátých letech 20. století se stala minimálně nepřehlédnutelným vnějším koloritem společnosti, ovšem zároveň a navíc se prosazovala v konkrétních politických rozhodnutích.

Tato práce neskromně usiluje o to, načrtnout územní zájmy Italského království (zejména pak jeho fašistické epochy) ve středomořském prostoru a osvětlit postavení Itálie v tomto regionu. Pojmem *mare nostrum* velký význam pro problematiku této práce, protože představuje odkaz, na který se odvolávaly italské expanzivní ambice.

Mare nostrum ztělesňovalo pro starověké Římany oblast kardinálního významu v prostoru Středomoří. Aby mohlo být Středozevní moře jimi v pravdě nazýváno „*mare nostrum*“, museli si podmanit území, na nichž vznikly římské provincie Hispania, Africa, Sicilia, Sardinia, Dalmatia, Achaia a Asia. Obdobný geostrategický cíl sledoval i tehdejší italský ministerský předseda Benito Mussolini, jenž usiloval o opětné vybudování římského impéria (ač v dosti redukované podobě), přičemž ovládnutí „*mare nostrum*“ patřilo mezi jeho (a díky jeho vnitropolitickému postavení také mezi italské) prvořadé cíle.

Pro italskou vnitřní i zahraniční politiku let 1922-1943 se v odborné literatuře ujal pojem „*La politica mussoliniana*.“ Toto označení charakterizuje institucionální

změny přijaté v letech 1924-1928, jejichž následkem byla změna liberální zřízení na totalitární.

Poté, co se Mussolinimu podařilo konsolidovat moc uvnitř státu, stala se jeho hlavním úkolem teritoriální expanze. Teritoriální zisk měl nové vládě dodat legitimitu, mezinárodní vliv a vážnost. Podporu územní rozpínavosti si u obyvatelstva režim zajišťoval masivní a nacionalisticky laděnou propagandou.

I když se práce snaží o komparaci dvou reálných zahraničněpolitických koncepcí² a inklinuje tak ke standardní práci z oboru dějin mezinárodních vztahů, stejným způsobem inklinuje k práci geopolitické. Spíše než klasickou geopolitikou se však inspiruje multipolárními geopolitickými teoriemi Saula B. Cohena, Harolda a Margaret Sproutových, Géaroida O'Tuathaila (Critical geopolitics),³ Johna O'Loughlina a Luca Anselina (Geography of International Conflict and Cooperation).⁴ Využití vybraných částí těchto teorií a jejich skloubení se standardními historickými metodami analýzy a komparace tak dalo vzniknout předkládané práci, jež se snaží popsat jeden z důležitých prvků ovlivňujících více než tři tisíciletí historie středomořského prostoru – snahu o jeho politické ovládnutí.

Dějiny mezinárodních vztahů jsou v práci zastoupeny jednak využitím analytické metody při sběru a vyhodnocení materiálů související s pojmem *mare nostrum* v historickém vývoji, jednak využitím komparativní metody při stanovení historických základů italské zahraniční politiky meziválečného období, jež je označována jako *la politica mussoliniana*.

Tzv. nová geopolitika⁵ je v práci zastoupena využitím prvků z několika geopolitických teorií posledního čtvrtstoletí a jejich aplikací na historický vývoj

2 Zahraničně-politickou koncepci Římského impéria a Mussoliniho imperiálního plánu.

3 O'Tuathail G.(1996).

4 O'Loughlin J. – Anselin L. (1992).

5 Pojem je převzat z práce The New Geopolitics. Philadelphia 1992. K tomu viz také Kupka, M. (2001, s. 83-97).

středomořského regionu, zvláště na výše uvedené dva pojmy z dějin mezinárodních vztahů, konkrétně starořímské a meziválečné italské zahraniční politiky.

V první řadě bylo využito Cohenovy teorie geostrategických a geopolitických regionů. Jeho geostrategické regiony mají v mezinárodní politice klíčový význam, nejsou politicky, kulturně a ekonomicky homogenní a podle autora je lze definovat pouze v globálním měřítku, na základě vzájemného působení. Součástí těchto geostrategických regionů jsou geopolitické regiony, mající v mezinárodní politice taktický význam a vyznačující se homogenitou. V rámci geostrategického regionu, jenž Cohen nazývá „námořním světem závislým na obchodě“, je definována převážná část Středomoří jako samostatný geopolitický region pod označením „přímořská Evropa“. Tento Cohenův geopolitický region se sice s geografickým pojmem Středomoří zcela nekryje (východní hranice končí na úrovni dnešního Turecka, Kypru a Egypta, naproti tomu jeho evropská část zahrnuje fakticky všechny oblasti jižně od *limes*⁶), z hlediska námi sledovaného historického vývoje zadaných pojmů ale vyhovuje téměř v úplnosti. Výhodou je skutečnost, že Cohenova teorie námi zkoumané Středomoří popisuje jako geopolitický celek a pro 20. století je začleňuje do systému, což „klasická“ geopolitika téměř bez výjimky pomíjela.

V návaznosti na Cohenův geopolitický region bylo využito pojmů Johna O'Loughlina a Luca Anselina – prostorové závislosti a prostorové rozmanitosti. I když jejich teorie je zaměřena na zkoumání afrických regionů, charakteristika světa jako „mozaiky heterogenních regionů“⁷ je inspirativní také pro Středomoří a zvláště pak pro italskou meziválečnou zahraniční politiku.

Velmi inspirativní pro zpracování tématu byla také teorie environmentální triády, a to zvláště pro konkrétní rozbor pojmu *la politica mussoliniana*. Od tvůrců teorie,

6 Hranice Římské říše.

7 Viz O'Loughlin, J., Anselin, L. (1992, s. 16).

Harolda a Margaret Sproutových, bylo využito pojmů *milieu* a *possibility*, od jejich následovníka Harveye Starra pak termínu *opportunity*.⁸

Posun v chápání projektem vymezených pojmů pak přinesla aplikace teorie Gearóida O'Tuathaila o tzv. panoramatickém vidění světa. I když jeho rozbor vychází z irských reálií, je možné jej přenést do středomořské oblasti, konkrétně do italské zahraniční politiky konce 19. století a první poloviny 20. století. Přínosná je zvláště charakteristika počátku 20. století jako období, v němž se svět stává uzavřeným systémem. V tomto okamžiku již není možné vést boj o geografický prostor (v našem případě o ono původní *mare nostrum*), aniž by stát (v našem případě Itálie) nenarazil na zájmy jiných států.⁹

Heuristika

Při zpracovávání tématu je nejprve potřeba zvládnout požadované základní materiály, v našem případě se jedná o základní penzum historických fakt z období starověkého Říma a středověké a novověké Itálie a podrobnosti italské zahraniční politiky meziválečného období. Vzhledem ke skutečnosti, že se nejedná o standardní historickou práci, bylo abstrahováno od práce s původními písemnými prameny (klasické práce z římských dějin, dokumenty ministerstva zahraničních věcí) a většina potřebných faktů byla získána ze syntetických zpracování italských dějin, případně obecných dějin meziválečného období.

Odborná literatura ke mnou sledované problematice je velmi rozsáhlá a zasahuje do několika vědních oborů – politologie, historie, geografie, vojenství apod. Převážná část je zahraniční provenience, neboť pro českou odbornou veřejnost jde o téma více než okrajové, a není mu věnována výraznější pozornost. Výjimkou jsou přehledné práce o italských dějinách, případně publikace zabývající se některými aspekty italského vnitropolitického vývoje, zvláště pak problémy

⁸ Starr, H. (1992, s. 4).

⁹ O'Tuathail (1996, s. 34).

italského fašismu. Převážná většina studovaných prací pochází ze zahraničí, přičemž teoretické aspekty geopolitiky jsou sledovány převážně z anglofonní literatury, zatímco pro konkretizaci těchto schémat ve středomořském prostoru jsou faktografické informace čerpány z odborné literatury italské. Pro hledání tradičních zdrojů italské zahraniční politiky v antickém světě byly využívány klasické práce římských autorů, publikované v českém překladu.

Vzhledem k různorodosti informačních zdrojů dané interakcí témat v této práci, je heuristický rozbor rozdělen do několika oblastí zahrnujících geopolitickou a geografickou charakteristiku Středomoří, historii římského impéria, historii sjednocení Itálie a dějiny italské zahraniční politiky od poslední čtvrtiny 19. století až do konce třicátých let 20. století, přičemž hlavní pozornost je samozřejmě věnována třetí a čtvrté dekádě minulého století.

Počátky mé práce leží v roce 2002, kdy jsem měla možnost studovat na *Università di Bologna* v Itálii. Přednášky věnované italské historii, které byly připraveny výhradně pro zahraniční studenty, mě velmi zaujaly. Možnost čerpat z italské literatury můj zájem dále podněcovala. S ohledem na skutečnost, že jsem v českém prostředí nenalezla žádnou tématicky podobnou práci, rozhodla jsem se toto téma zpracovat, vedena neskromným cílem osvětlit původ italských expanzivních ambic.

Při zkoumání významu středomořské oblasti byla využita základní česká literatura z oblasti geografie, v první řadě kompendium *Zeměpis světa*¹⁰ a knihu *Geografie Evropy*.¹¹

Přestože existuje mnoho definic toho, co vlastně geopolitika představuje, přikláním se k pojetí, které vnímá geopolitiku jako vědu, která usiluje o vysvětlení

10 *Zeměpis světa. Austrálie – Oceánie – Oceány – Polární kraje.* (1966). Praha.

11 *Netopil. R. – Bičík. I. – Brinke. J.*(1988). *Geografie Evropy.* Státní pedagogické nakladatelství. Praha.

zákonitostí mezinárodních vztahů pomocí geografie a snaží se nalézt rozhraní mezi sociálním a přírodním prostředím člověka.

Teorie geopolitického rozdělení světa a jeho vývoje jsou spojené se jmény jako Cohen, Kjellén, Mackinder, Mahan, Haushofer, Spykeman a představují nejznámější příklady a produkty intelektuálních představ o pohybu moci v prostoru a jeho ovládnutí. Nebylo možné opomenout studium jejich prací, přestože nejsou dostupné v našich knihovnách, nebo se nacházejí pouze v německém jazyce. Pro studium těch, s nimiž jsem nebyla s to se seznámit v originále, jsem využila sekundárních zdrojů.

V zahraničí přitahovala geopolitika v hojné míře pozornost širokých odborných i jiných kruhů již po 2. světové válce, kde také na rozdíl od českého prostředí, měla příznivé podmínky pro svůj rozvoj. Z tohoto důvodu jsem primárně vycházela z prací autorů zabývajících se teorií geopolitiky a geopolitických (geostrategických) aspektů – Kjellén,¹² Glassner,¹³ Prescott,¹⁴ Dunbar¹⁵ a „kritiků“ geopolitiky - Cohen¹⁶ a O´Tuathail.¹⁷

Výše uvedení autoři ve svých publikacích reagují na problém definice, vnímání a užití geopolitiky. Práce výše uvedených autorů (ale i dalších např. Agnew, Dalby, Demko) prohloubily teoretické znalosti oboru a přispěly k jeho obohacení a reflexi.

Kritická geopolitika, za jejíž přední představitele lze označit především Cohena a O´Tuathaila,¹⁸ je v současných podmínkách založena na „zkoumání prostorových a politických vztahů, jež generují kontakty lokalismu, nacionalismu

12 Kjellenovy práce jsem studovala pouze ze sekundárních zdrojů.

13 Glassner, M.I. (1993).

14 Prescott, J.R.V. (1972).

15 Dunbar, G.S. (1991).

16 Cohen, S.B. (1973).

17 O´Tuathail, B. (1996).

18 O´Tuathail vyzdvihuje tři pojetí geopolitiky: 1. studium a analýza, 2. filosofie státovědy, 3. velkou (geo)strategii. Srovnej O´Tuathail 1993.

a internacionalismu“. Geopolitika se v jejich podání představuje jako specifický průnik geografie a politických věd, jehož poznání a výsledky jsou ovlivňovány v kontextu vývoje distribuce moci a politické ekonomie.

Geopolitickým otázkám a geopolitice jako vědě se v českém prostředí věnuje pouze nevelké množství autorů. Z řad politologů je třeba vyzdvihnout zejména práce Bořivoje Hnízda,¹⁹ Oskara Krejčího²⁰ a geografů Václava Gardavského,²¹ Petra Šindlera²² a v neposlední řadě Vladimíra Baara (1996, 2003, 2004).²³

Základní informace o historii římského impéria lze získat v popularizační práci Vojtěcha Zamarovského, problematika vojenského ovládnutí středomořského pobřeží je v úplnosti přehledně rozebrána v Harperově encyklopedii vojenských dějin.

Kniha D.K. Fieldhouse, *The Colonial Empires. A Comparative Survey from the Eighteenth Century* z roku 1966, se věnuje italským koloniálním zájmům pouze marginálně. Kniha je rozdělena do dvou částí, přičemž v první autor předkládá v historické posloupnosti koloniální zájmy evropských mocností (Španělska, Portugalska, Francie, Nizozemí a Velké Británie) v Americe před rokem 1815. Ve druhé části se zabývá koloniální expanzí po roce 1815. Kapitola s názvem *The Final Partition of Africa* je jednou z mála, která souvisí s tématem mé diplomové práce. Avšak i zde jsou meritem autorova zájmu především Francie a Velká Británie. Bez politických či ideologických souvislostí a velmi okrajově jsou zmíněny i zájmy Itálie a Německa.

Známa kniha Henryho Kissingera *Umění diplomacie – od doby kardinála Richelieua až k pádu Berlínské zdi* pojednává o politických událostech moderních

19 Hnízdo, B. (1995).

20 Krejčí, O. (1997).

21 Gardavský, V. (1994).

22 Baar, V. - Šindler, P – Rumpel, P. (1996).

23 Baar, V. - Šindler, P – Rumpel, P. (1996). Baar, V. (2003). Baar, V. – Kovář, M. (2004).

dějin. Kissinger zasadil jádro své práce do období studené války, do kterého aktivně zasahoval díky funkcím, jež v americké politice zastával (pracoval jako poradce různých amerických vládních činitelů v letech 1955-1968, následně byl předsedou Rady pro národní bezpečnost, a poté ministrem zahraničí). Autor byl s to předložit úvahy o zahraniční politice a mezinárodním řádu i let předcházejících období „détente“ ve velmi srozumitelné a současně také fundované podobě.

Storia degli Italiani je dle mého soudu jednou ze základních knih, které by měl čtenář zajímající se o Italskou historii znát. Kniha Giuliana Procacciho byla přeložena i do češtiny²⁴ Pro mou práci jsem čerpala z italského originálu, vydaném v Laterze v roce 1969.

Kniha Smitha Denise nazvaná *Le guerre del Duce* předkládá celkový pohled na fašismus od prvních koloniálních agresí až po jeho poslední tragické „dobrodružství“. Z knihy je zřejmý Smithův záměr představit čtenáři Benita Mussoliniho jako stratéga a pokusit se tak široké veřejnosti přiblížit jakým způsobem se tento představitel totalitního státu rozhodoval a jaké spolupracovníky si vybíral.

Dle názoru Maria Donostiho²⁵ by *Cianův Deník: 1939-1943* „by měl být čten, ale zároveň vyjadřuje imperativ, aby k němu bylo přistupováno s jistým nadhledem“. Jedním z důvodů, který vede Donostiho k tomuto závěru je například notoricky známá otázka, zda-li Ciano byl opravdu tak hluboce antiněmecký, když i po uzavření spojenečství mezi Berlínem a Římem nadále zastával post italského ministra zahraničí.

Počín Giacoma Perticoneho *La politica italiana nell'ultimo trentennio* je rozdělena na dvě části - „Krise demokracie a boj politických stran“ a „Krise

24 Vyšla v Nakladatelství Lidové noviny v roce 1997 a 2004.

25 Vlastním jménem Mario Luciolla byl italským diplomatem a velvyslancem v Berlíně v letech 1933-1948. Srovnej in <http://www.corritalia.de/?l=312>

demokracie a fašistická diktatura“. Jak je z názvů těchto kapitol zřejmé, jedná se o politologickou knihu, která se zabývá přechodem od liberální demokracie, diktatury k finálnímu stadiu, k němuž fašismus v Itálii dospěl, tedy k autokracii.

Kniha Luboše Taraby s názvem *Duce - Anatomie jedné kariéry* je určena široké veřejnosti. Autor v ní přehledně čtenáři předkládá životní příběh Benita Mussoliniho a soudobé historické události. Předkládá Mussoliniho postoje a jeho spojence i soupeřníky na poli vnitřní i mezinárodní politiky.

1. Středozevní moře jako mare nostrum

1.1. Geografické vymezení pojmu

Středomoří patří k jedněm z mála moří, která jsou obklopena pevninou ze všech světových stran. Příhodné klimatické podmínky Středozevního moře spolupůsobily při vzniku raných civilizací v tomto prostoru. Příznivé podnebí a strategická poloha – spojnice mezi Evropou, Blízkým východem a Afrikou činí tuto oblast přinejmenším velmi zajímavou.

Středozevní moře je vnitřním mořem Atlantského oceánu mezi Eurasií a Afrikou. Rozkládá se od Gibraltarského průlivu přes Dardanely v Marmarském moři a dále přes Bospor v Černém moři, až na jihovýchod, kde se nachází Suezský průplav v moři Rudém. „Středomořský bazén“ zabírá 2 505 000 km² a jeho průměrnou hloubkou činí 1 498 m. Do Středozevního moře ústí mnoho velkých řek jako například Ebro, Nil, Pád, Rhône a Tibera.

Středomoří se dělí na západní a východní část, jejíž pomyslnou dělicí čáru tvoří prostor na jihu Apeninského poloostrova mezi Sicílií, Maltou a Tuniským průlivem. V západní části se nalézají Ligurské a Tyrhénské moře, včetně Valencijského, Lvího (*Golfe du Lion*), Janovského a Tuniského zálivu. Východní část tvoří Jaderské, Jónské, Egejské a Kyperské moře a s nimi i zálivy, jako Velká a Malá Syrta aj.

Reliéf Středozevního dna je dán oblastí alpínských geosynklinálních struktur.²⁶ U afrického mořského břehu se vyskytuje úzký šelf²⁷ až po Tunis, který se na jihu země rozšiřuje a až na úzký průchod hlubšího moře pokračuje k Sicílii, odkud má při východní části ostrova spojení s Maltou.

²⁶ Struktury korytovitých prohýbů zemské kůry, na kterém se za jeho prohlubování usazuje pokrývka sedimentů v síle několika tisíc kilometrů. Srovnej viz. Petráčková V. - Kraus. J. a kol.(1998, s. 262).

²⁷ Okrajová část kontinentu zaplavená mořem (do hloubky 200 m). viz. tamtéž (s.731).

V oblasti Středomoří se nachází mnoho kaňonů, z nichž nejznámějšími jsou kaňony korsické, kde téměř každému zálivu odpovídá jeden podmořský kaňon.

Největší hloubka v západní části Středoziemního moře je 3 730 m, a to v Tyrhénském moři. Východní část je hlubší, a tak na jih od Peloponésu je nejhlubší místo s 5 120 m. Mezi Sicílií a Krétou převládají hloubky nad 3 000 m, někde i 4 000 m.

Pro podnebí Středoziemního moře je charakteristický subtropický ráz, kde převládají mírné vlhké zimy, které se střídají se suchými horkými léty.

Povrchová mořská voda proudí podél pobřeží v uzavřeném cyklonálním²⁸ koloběhu. Tyrhénské, Egejské a Jaderské moři, jenž jsou oddělenými částmi Středomoří, jsou rovněž uzavřené místní koloběhy. Největší příliv a odliv je v průlivech.

Ve Středomoří se nachází velký počet živočišných druhů, díky kterým je oblast významná nejen co se týče rybolovu, ale i z hlediska výzkumu fauny a flory mořského bazénu.

Středoziemní moře má velký hospodářský význam pro státy ležící při jeho pobřeží, především pro Itálii a Francii. Prostor je významný také pro Rusko (Bospor a Dardanely) a Velkou Británii (Gibraltar) z hlediska vojensko-strategického. Je starou kulturní oblastí, a zároveň kolébkou evropské civilizace. Těžiště středomoří se v průběhu tisíciletí přesouvalo z východu na západ. Vybudování Suezského průplavu zvýšilo strategický a dopravní význam moře.

Největšími přístavy na Středomořském pobřeží jsou Alexandrie, Alžír, Barcelona, Janov, Marseille, Neapol, Oran, Pordus, Port Said, Smyrna, Terst a Valencia.

²⁸ Oblast se sníženým tlakem vzduchu projevující se výskytem atmosférických front provázených srážkami, rychlými změnami teplot a zesílením větru. Viz. tamtéž (s.136).

Severoafričké pobřeží je poměrně málo členité, a proto je oblast limitována pouze několika vhodnými zátokami pro vybudování přístavu. Největším zálivem je zde Tuniský záliv. Na jih od něj se nacházejí další dva významné zálivy - Malá Syrta neboli Gabéský a u břehů Libye záliv Velká Syrta, který je rozlehlý a otevřený, a na jehož východním pobřeží se nachází přístav Benghází.

Po celé délce východního Středozeří, tedy v prostoru mezi Afrikou, Malou Asií a Krétou se rozprostírá Kyperské moře.²⁹ V deltě Nilu, který ústí do Kyperského moře, jsou umístěny přístavy Alexandrie a Port Said. Ty však nezůstávají v oblasti osamoceny a z těch největších zmiňme především Haifu, Bejrút a Iskenderun, jenž lemují východní pobřeží. V Malé Asii je největším zálivem široce otevřený hlubokomořský Anatolský.³⁰

Egejské moře se nachází mezi Balkánským poloostrovem, Malou Asií a Krétou. Četné průlivy mezi ostrovy jej spojují se Středozeří.

V oblasti se nalézají mnoho zálivů, z nichž největšími náležejí Izmirský, Saroský a na západ od poloostrova Gallipolského, Kasandra, Soluňský, Voloský, Saronský a Argolský.

Mezi Krétou a Kykladami se z Egejského moře vyčleňuje moře Krétské, spojené Kytherským průlivem se Středozeří.

V prostoru mezi jihozápadním pobřežím Balkánského a jihovýchodem Apeninského poloostrova, přesněji mezi Krétou a Sicílií, se rozprostírá Jónské moře, jehož východní okraj lemují Jónské ostrovy. Hloubka moře je zde nejhlubší z celého Středomořského prostoru a dosahuje až 5 120 metrů. Mezi hlavní řečké

29 Kyperské moře je pojmenováno po největším ostrovu Kypru, přičemž je stále možné setkat se starším synonymním názvem Levantské moře. Hlubinné vody zde dosahují až 3864 m.

30 Anatolský záliv je hlubokomořský (dosahuje hloubky až 2000 metrů) a široce otevřený.

přístavy se řadí Patra a Kerkyra na stejnojmenném ostrově, Tarent a Catania v Itálii.

Důležitým zálivem Jónského moře je Korintský záliv, který je ve svém závěru prokopán úzkou Korintskou šíjí tzv. Korintský průplav. Ten byl vystavěn v letech 1881-83 pro lodě do 5000 brt. Spojuje Jónské moře s Egejským a jeho význam je dnes pouze lokální. Na severu je Otrantským průplavem spojeno Jónské moře se svým Jaderským sousedem.

V prostoru mezi Apeninským a Balkánským poloostrovem se nachází polootevřená Jaderské moře. Mezi charakteristické příklady dalmatského pobřeží³¹ patří Severovýchodní břeh.³² Ten je lemován četnými ostrovy, jenž jsou od pevniny odděleny protaženými průlivy. Nejen obchodní, ale také geopolitický význam Benátského, Terstského, Kvarnerského a Drinského zálivu provází zdejší oblast již po staletí. Břehy na severozápadě a jihozápadě jsou nízké, přesto se liší členitostí pevniny. V prvním případě jde o lagunovitý a v druhém o vyrovnaný ráz pevniny. V Jaderském bazénu převažuje šelfové moře s hloubkou do 200 m, přičemž přibývá hloubky od severozápadu k jihovýchodu. Tento mořský prostor je důležitou dopravní trasou, a zejména tradiční vývozní oblastí ze střední Evropy. V souvislosti s touto skutečností se zde nacházejí hlavní jihoevropské přístavy jako Benátky, Terst, Antona, Bari, Brindisi, Rijeka, Split, Düres a Vlore.

Úzký Mesinský průliv, široký v nejužším místě 3,5 km, spojuje Jónské moře s Tyrhénským, které je polootevřeným mořem mezi Apeninským poloostrovem a ostrovy Sicílií, Sardinií a Korsikou.³³ Bonifacký, Korsický a Tuniský průliv je spojují s okolními částmi Středozemního moře. V ústřední části Tyrhénského bazénu byla naměřena největší hloubka 3 730 metrů. Břehy se staly místem pro vybudování takových měst, jakými je například Neapol, Palermo či Bastia.

31 Tzv. ingresní pobřeží

32 Tzv. dalmatský.

33 Parker, G. (1997, s.223).

Korsickým průlivem je Tyrhénské moře spojeno s Ligurským. Průliv je široký až 75 kilometrů a hloubka zde činí kolem 500 metrů. Mořské proudy jím směřují na sever do Ligurského moře, které se rozkládá mezi Korsikou a Elbou a pobřežím Itálie a Francie. Je širokým okrajovým mořem s hloubkami až 2 500 metrů. V jeho nejsevernější části je Janovský záliv (*Golfo di Genova*). Severní část pobřeží Ligurského moře se nazývá Riviéra, na jejíž březích se nacházejí velké italské přístavy Janov, Livorno, La Spezia a francouzská Nice.

Mezi ostrovy Sardinii a Korsikou se nachází Bonifacký průliv (*Bouches de Bonifacio*). Průliv se rozkládá v délce 19 kilometrů, je široký 12-16 kilometrů a jeho hloubka dosahuje až 69 metrů.

Mezi výběžky Alp a Pyrenejí se na západě otvírá široce otevřený záliv Lví (*Golfe du Lion*) při pobřeží Francie. Do zálivu, jehož pobřeží je lemováno 60 kilometry širokým šelfem a přechází do hloubek až 1 kilometru, ústí řeka Rhône. Na východě má záliv břehy vyvýšené, příkré, naproti tomu západní a severní část je nízká a lagunovitá. V zálivu se nachází největší francouzský středomořský přístav - Marseille.

Přístav Valencie dal jméno otevřenému zálivu u španělského pobřeží. Na jihovýchodě se nachází Valencijský záliv (*Golfo de Valencia*) od Středozemního moře oddělen souostrovím Pityusy.

Dardanely představují jeden z průlivu mezi Evropou a Asií a spojují Egejské moře s Marmarským. Tento průliv se rozprostírá v délce 120,5 kilometrů, přičemž jeho šířka kolísá od 1,3 do 18,5 kilometrů a hlubinné vody v maximální hloubce dosahují až 106 metrů. Dardanely byly v dávné minulosti říčním údolím, které bylo zatopeno mořem při poklesu okolních pevnin. Vedle strategického a dopravního významu mají též mimořádný vliv na režim sousedních moří. Povrchové mořské proudy nesou lehčí vody ze severovýchodu k jihozápadu, z moře Marmarského do Egejského. Hlubinná voda je slaná a hustší a teče

opačným směrem, tj. do polootevřeného Marmarského moře. Jižní břeh je členitější a má několik menších zálivů.

Stejně tak i o Bosporu se soudí, že je bývalým říčním údolím, které bylo zatopeno ve čtvrtohorách. Průliv lemují vysoké a zátočité břehy, jenž dosahují délky 30 kilometrů a tvoří spojnici mezi Marmarským a Černým mořem. Při vjezdu do průlivu se nachází v zátocě Zlatý roh hlavní turecký přístav na evropské pevnině – Istanbul.

Výjezd do Středozemního moře a do Atlantského oceánu činí Dardanely, Bospor i Marmarské moře mimořádně významnými zejména pro černomořské státy.

(Diferencovaný) Středomořský makroregion lze rozčlenit do pěti subregionů – země Maghribu, země Mašriku, země Západního Balkánu, země jihozápadní Evropy a Černomoří.

1.2. Historické vymezení pojmu

Středomořský prostor byl v minulosti důležitým geopolitickým těžištěm, vytvářejícím kolem sebe širokou zájmovou sféru zabírající i první civilizační centra v Mezopotámii a Egyptě. Éra středomořského geopolitického centra padla zhruba ve 4. př. n. l. a od té doby se Evropa po krátkém období bipolarity (Západní a Východní říše) začala formovat jako multipolární geopolitický prostor, přičemž se měnily nejenom mocenské poměry, ale také poloha ekonomického jádra Evropy.

Středomořský region tedy není možné považovat za integrovaný region, na druhé straně je však jasně geograficky vymezeným územím.

Význam Středomoří začal rapidně narůstat od poloviny 1. tisíciletí př. n. l., kdy nastal postupný posun civilizačního centra z oblasti Středního východu, a to nejprve do Egejské oblasti a následně do centrálního Středomoří.

Pro starověké Římany měla oblast středomořského „jádra“ nesmírný význam, a to jak z hlediska kontroly jimi vytvořeného impéria, tak také díky nezpochybnitelnému obchodnímu významu. V neposlední řadě, tento prostor přinášel starověkým, ale i středověkým civilizacím obohacení o plody vzdělání a kultury odlišných národů. Pro tyto důvody nazývali Římané Středozemní moře „*mare nostrum*“ – naše moře.

Zájem o centrální a západní Středomoří projevovaly od počátku 1. tisíciletí př. n. l. dvě starověké civilizace, zaměřené na obchodní činnost – Fénicičané a Řekové. Zatímco Fénicičané si jako své centrum v této oblasti roku 814 př. n. l. založili Kartágo na dnešním tuniském pobřeží,³⁴ řecká západní kolonizace přinesla asi roku 733 př. n. l. založení Syrákús na Sicílii a následně na jihoitalském pobřeží města Sybarit a Krotón.³⁵ Řecká a fénická (či spíše již kartáginská) expanze v této oblasti na sebe musely nutně narazit, takže od 6. století př. n. l. bylo centrální a západní Středomoří zmítáno bojem mezi Kartágem (podporovaným Etrusky)³⁶ a řeckými městy. Přibližně ve stejné době, kdy dokázaly řecké státy odvrátit útok Perské říše (vítězství u ostrova Salamína a u Plataj),³⁷ dokázali sicilští Řekové porazit Kartágince a Etrusky v bitvě u Himery. A podle latinského hesla „*duobis litigantibus, tercius gaudet*“ jejich bojů dokázal využít třetí na scéně, starověký Řím, aby se nejprve zbavil etruského protekcionismu a následně během 5. a 4. století ovládl většinu Itálie.

34 K dějinám foinické kolonizace viz Moscati, S. (1972). U nás k této problematice Richter, S. (1975).

35 K dějinám řecké kolonizace v centrálním a západním Středomoří viz Finley, M. (1968), (1982); Woodhead, A. (1962). Pro českého čtenáře nejlépe popularizační přehled Bartoněk, A.: Odyseové.

36 Burian, J., Mouchová, B. (1974).

37 V roce 480 př. n. l. byla svedena bitva u ostrova Salamína a rok poté porazili Řekové Peršany v bitvě u Plataj.

Římská expanze na Apeninském poloostrově³⁸ narazila počátkem 3. století př. n. l. na odpor jihoitalských Řeků, kteří se proti Římu spojili s epirským králem Pyrrhem. Ten se však nespokojil jen s úspěchy na bojišti proti Římu, ale pokusil se o sjednocení všech řeckých měst v jižní Itálii a na Sicílii pod svojí vládou, čímž se dostal do konfliktu také s Kartágem. Následně vzniklo spojenectví Říma s Kartágem a tato koalice dokázala během několika let Pyrrha porazit. Výsledkem války bylo připojení celé jižní Itálie k Římské říši a naprostá dominance Kartága na Sicílii, kde mu odolaly fakticky pouze Syrákúsy. Původní spojenectví však vzalo během dalších let za své a mezi Římem a Kartágem se rozhořel zničující boj o hegemonii v centrálním a západním Středomoří, který ve třech etapách³⁹ přivedl Řím k velmocenskému postavení a Kartágo k zániku.

Roku 146 př. n. l., kdy Římané vyvrátili foinické Kartágo a řecký Korint, dosáhla Římská říše dominantního postavení ve Středomoří od Pyrenejského poloostrova po Malou Asii. V té době Římané ovládali evropské pobřeží Středozemního moře od Gibraltarského průlivu po Dardanely, africké pobřeží v oblasti dnešního Tuniska a část maloasijského pobřeží. Ačkoli římská moc nemohla ještě přímo ovlivňovat východní Středomoří, Římané již nazývali Středozemní moře za *mare nostrum*. Ovládli značnou část jeho pobřeží, ovládli obchodní trasy ve více jak dvou třetinách prostoru a více či méně ovlivňovali politickou situaci ve všech státech na březích Středozemního moře.⁴⁰

Trvalo však ještě více než 100 let, než se Římská říše stala jediným pánem celého prostoru. V tomto období se Římané museli vyrovnat s fenoménem, který jejich působení ve Středomoří komplikoval nejvíce – se starověkým pirátstvím. Lze předpokládat, že právě boj proti pirátům, působícím v celém středomořském prostoru, inicioval římskou snahu o ovládnutí celého středomořského pobřeží. Nemožnost přímé likvidace pirátských lodí vlastním válečným loďstvem, čemuž bránil nedostatek informací, pomalost komunikace a nemožnost okamžité reakce

38 Podrobnosti viz Zamarovský, V. (1967).

39 K problematice římsko-kartáginských bojů, tzv. punských válek, viz Fidler, J. (1984).

40 O římské vojenské strategii v daném období viz Gabba, E. (1973).

na pirátské akce, přiměla Římany ke zničení všech jejich pozemních základů přímým obsazením a podmaněním daného území. V této taktice se také projevil zemědělský (tedy pozemní) původ Římanů, neboť Středozevní moře plně ovládli díky skutečnosti, že jejich pozemní vojsko obsadilo fakticky celé pobřeží i všechny ostrovy.⁴¹

Námořní bitva u Aktia v září roku 31 př. n. l. znamenala nejen Octavianův triumf nad Egyptem a následně i římskou republikou a jeho faktické nastolení principátu, ale také likvidaci posledního nezávislého státu na březích Středozevního moře. V okamžiku, kdy první římský císař Octavianus-Augustus vyhlásil tzv. *pax romana*, římský mír v celém prostoru Středomoří, mohlo být Středozevní moře Římany již oprávněně nazýváno *mare nostrum*. Římané ovládli celý prostor naprosto komplexním způsobem a stali se hegemony na moři pomocí svého válečného i obchodního loďstva, i na pobřeží díky vojenským posádkám ve všech přístavech. Jejich způsob dominance trval téměř pět století a nebyl následně již nikdy ani vzdáleně napodoben.

Z geopolitického hlediska je 7.-8. století mezníkem mezi antikou a středověkem. V tomto období ztrácí Byzantská říše pozici výlučné kontroly Středozevního moře. V souvislosti s tím se zcela vytrácí role Východořímské říše jako prvku zajišťujícího jednotu geopolitického regionu. Prostor Středomoří se posléze stává oblastí střetu zájmu dvou odlišných náboženských kultur – muslimskou (Arabská říše) a křesťanskou (Francká říše). Nově se zde vytváří kulturně-civilizační hranice dělící Evropu a Střední východ. Do této doby – 10. století n. l. – spadá i počátek a vzestup italských námořních měst.

Od poloviny 11. do konce 13. století je Evropa zmítána křížovými výpravami. Jejich cílem byla vnitřní a vnější expanze křesťanství, v pravém slova smyslu šlo však o tažení do Svaté země. Směsice náboženských, ekonomických,

41 Podrobněji k válce Římanů (zvláště pod Pompeiovým vedením) s piráty Dupuy, R. , Dupuy, T. (1996, s. 112).

demografických a nacionálních pohnutek byla základem dobovatelských motivů, které zasáhly celou Evropu.

Pro Itálii se počátkem 11. století stává Středomoří prostředím obchodu. Ve 13. století je již středomořská oblast považována doslova za střed světa – byla nejen prostorem uznávaných říší a velkých civilizací, ale především tudy vedly i hlavní obchodní cesty. Italské městské státy – Benátky, Janov, Milán a Florencie⁴² - těžily z prosperity Středomoří nejvíce. V souvislosti s politickými a válečnými úspěchy přirozeně rostl i jejich hospodářský význam a zisky, které plynuly italským městským státům z pronájmu lodí a z půjček křižákům umožnily zejména Janovu a Benátkám rychlé a značné zbohatnutí.

Jižní část Apeninského poloostrova ovlivnili v této době především Normané, kteří se začali usazovat ve Středomoří. Normané poráželi Byzantince a posléze zakládali na dobytých územích svá knížectví.

Na druhé straně pro zbytek západní Evropy znamenaly křížové výpravy všeobecnou krizi. Ta se nedotkla pouze základů, ale i vrcholu společnosti. Privilegované vrstvy se snažily uchránit svůj majetek finančními spekulacemi a petrifikací. Válka byla téměř trvalým jevem a všeobecná společenská krize se pochopitelně promítla i v proměně politického uspořádání oblasti, jež nabylo nové podoby v systému států regionálních rozměrů.

Kolem poloviny 15. století se ve Středomoří utváří nové rozložení sil dobytím Konstantinopole Turky. Politický význam oblasti se nejen v důsledku vpádu osmanské moci do středozezemní oblasti, ale také v souvislosti se sociálními, hospodářskými a politickými otřesy vytrácí a zůstává pouze obchod, který trvá až do počátku 16. století.

42 Každý městský stát měl vlastní hospodářskou organizaci. Také sociální rozvrstvení jednotlivých městských států bylo různorodé.

V 15. století získává křesťanská Evropa definitivně do svých držav celý Iberský poloostrov. Na druhé straně východní a jižní Středomoří získala do sféry svého vlivu⁴³ Osmanská říše.

Nadvláda cizích dynastií na Apeninském poloostrově a jejich přímý vliv na tuto oblast ukončily slávu a význam italských států jako takových. V následných třech stoletích zůstává oblast Středoziemního moře bez hegemonního vlivu jedné velmoci.

Význam středomořského prostoru si uvědomovaly všechny mocnosti, a jako takové se i všechny v průběhu staletí pokusily o jeho ovládnutí – Británie, Francie, Rusko, Španělsko a také Itálie, která se hlásila k historickému odkazu starého Říma.

Španělské impérium, ač nejstarší, mělo ve Středomoří malý význam a i jeho zájmy v této oblasti byly omezeny na jeho východní část, kde si ze svých držav udrželo pouze Baleárské ostrovy.⁴⁴ Merit územních zájmů ležel za Atlantikem, kde se na americkém kontinentu rozléhaly španělské kolonie.

Již na počátku 18. století si Velká Británie v prostoru Středoziemního moře udržovala stabilní postavení.⁴⁵

Roku 1869, po té, co byl otevřen Suezský průplav, se významně zkrátila cesta z Británie do Indie a tím geopolitická úloha a strategický význam Středomoří ještě více vzrostl. Británie v mořské oblasti vytvořila své opěrné body - Gibraltar, Maltu, Kypr a Suezský průplav, které usnadňovaly a chránily její spojení mezi Londýnem a britskými koloniemi.

43 Pouze Maroko v této sféře nebylo.

44 Od 15. století bylo Neapolské a Sicilské království součástí Aragonské koruny. Od roku 735 náležela obě království sekundogenituře španělských Bourbonů, avšak po roce 1815 bylo Sicilské království začleněno do Království Obojí Sicílie (její součástí bylo i Neapolské království). Od 16. století až do válek o španělské dědictví bylo Neapolské království součástí vedlejší země španělských Habsburků. Po roce 1713 však přešlo pod správu španělských Bourbonů.

45 Od roku 1704 ovládala Británie Gibraltar a o čtyři roky později získala do své sféry vlivu i Menorcu.

Francie usilovala o změnu Středomoří na „francouzské vnitřní moře“, v těchto intencích se vydala do severní Afriky, kde od počátku 19. století kolonizovala dnešní Alžírsko, Tunisko a Maroko. Po 1. světové válce získala od Společnosti národů dočasný mandát, který ji opravňoval ke kontrole dnešní Sýrie a Libanonu.

Také Rusko vyvíjelo dlouholeté a značné úsilí, aby proniklo do oblasti Středozemního moře. Jeho snahy však byly s nelibostí nahlíženy nejen Velkou Británií, ale i ostatními západními mocnostmi. Rusko muselo upustit od úmyslu ovládnout Bospor a Dardanely a spokojit se pouze s kontrolou Černého moře.

Mladý italský stát byl několikrát podněcován ze strany Německa a Rakouska, aby se chopil iniciativy a obsadil Tunisko,⁴⁶ kde sídlila silná italská menšina. Také Velká Británie učinila Itálii nabídku, aby se společně s ní podílela na obsazení Egypta. Itálie byla vůči těmto svodům až do roku 1885, kdy se podílela na vojenských operacích v Etiopii, netečná a zastávala politickou linii neúčasti.

Italský nacionalismus byl v první řadě namířen proti Rakousku, paradoxně tedy vůči partnerovi v rámci tzv. Trojspolku. Itálie pohlížela na Vídeň jako na svého „odvěkého nepřítele“, který stále ještě okupoval italská města, jako byl Trident⁴⁷ a Terst.⁴⁸

Italský iredentismus⁴⁹ však v 19. století nabýval na síle a jeho hlasy se čím dál tím více ozývaly nejen jako *vox populi*, ale též jako *vox politicus*.⁵⁰ Zpočátku ideu středozemního civilizačního poslání Itálie podporovali stoupenci levice a za svou ji přijali i první socialisté. Levicový proud viděl v koloniích prostor pro část

46 V roce 1881 obsadila Francie Tunisko a zřídila zde protektorát.

47 Původně římská kolonie Tridentum. V roce 1919 na základě Saintgermainské smlouvy se stalo Tridentsko součástí Italského království.

48 Terst byl v letech 1719-1871 svobodným přístavem. Od roku 1867, kdy byl vytvořen dualismus Rakouska-Uherska měl tento přístav statut tzv. Přímoří, do kterého patřilo kromě Terstu a jeho okolí také Istrie, Gorice a Gradiška. Po první světové válce získala Terst a Istrii Itálie.

49 Italské nacionalistické hnutí, jehož cílem bylo přivtělení území obývaných Italy k Itálii.

50 *Vox populi* je hlasem lidu, narodil od *vox politicus*, který je hlasem politickým.

emigrace, který by poskytl italským osadníkům nedotčenou půdu pro její kolektivní obdělávání. Přesvědčenými příznivci koloniální expanze byli v Itálii zejména zpátečnické a nacionalisticky zaměřené kruhy.

Italský kolonialismus měl charakter vnitřní potřeby a byl jedním z nástrojů vnitřní politiky, jejímž cílem bylo přesvědčit obyvatelstvo o velmocenském postavení státu.

2. Historie Imperum Romanum a jeho odkaz

Z kartografických záznamů je zřejmé, že Apeninský poloostrov má centrální postavení ve Středomoří. Strategická poloha umožňuje kontrolovat celý prostor a je-li kontrola podpořena ovládnutím pevniny, která moře obepíná, význam umístění se ještě zvyšuje.

Imperium Romanum znamenalo původně římskou vládu. Za Flaviů⁵¹ se stala tato slova pojmem, jež nabyl významu římská říše a splynul s tím, čemu říkali Římané „*orbis terrarum*,“ tj. svět.

Čtyři století př.n.l. žilo na území dnešní Itálie mnoho kmenů a národů. Řím si však díky svým stabilním politickým institucím a úspěšné a efektivní expanzi zabezpečil výsadní regionální vliv. Poté, co si Řím upevnil své postavení na poloostrově (s výjimkou západní části) stal se hlavní středomořskou silou. Římská zásada, považovat poražené nepřátele za příští spojence.⁵²

Porážka řeckých států znamenala politicko-vojenskou nadvládu Říma nad Řeckem. Avšak vliv řecké kultury na římskou byl velmi silný a v této oblasti byla znát dominance podmaněných států. Z tohoto důvodu dnes hovoříme o římsko-helénské civilizaci. Římané se stali šířiteli řeckých idejí v oblasti Středomoří a západní Evropy. Na obranu Říma je třeba říci, že nebyl pouhým pasivním příjemcem řeckého vědění a do oblasti politického myšlení přispěl zejména v oblasti správy říše (státu).

Imperium Romanum bylo prvním integrovaným politickým celkem Evropy.⁵³ Římané drží prvenství ve vybudování první komunikační sítě, neboť brzy přišli na to, že správa tak rozsáhlého celku není jinak vůbec možná.

51 Dynastie Flaviovců vládla od roku 69 n. l. až do roku 89 n.l.

52 Římané se v tomto případě drželi zásady považovat poraženého nepřítele za příštího spojence. Fašisté se tímto pragmatickým a sofistikovaným usem neřídili a charakter jejich správy byl všude pověstný svou krutostí a arogancí.

53 Glassner, M. I. (1993, s. 52).

Říše vznikla dlouhým a složitým procesem a její správa byla velmi náročná a prodělala několik reforem. Římané věděli, že nelze tak rozsáhlý politický celek, jakým *Imperium Romanum* bezpochyby bylo, spravovat čistě centralisticky. O jednotu proto dbali respektováním, využíváním a posilňováním místních zvláštností. Na druhé straně však nebyla římská říše ani pouhým vojensko-administrativním svazkem, a postupně se v ní vyvinula silná vzájemná ekonomicko-kulturní pouta. Hospodářské spojení s provinciemi a koloniemi vytvořilo v rámci centralismu prostor pro prvky federální správy.

V dobách své největší slávy zabíralo Římské impérium území dnešní Francie, Španělska, téměř celé Velké Británie, Dalmácie až po Dunaj, Německa po Labe, pobřeží severní Afriky až po neproniknutelné pouště, Řecka, Thrákie, Sýrie, Egypta, celé Malé Asie, země mezi Černým a Kaspickým mořem i ostrovy ve Středozemním moři.

Řekové a Féničané Středomoří považovali za osu světa a hojně jej využívali k obchodu, ale teprve až pro Římany se stalo součástí jejich říše a jejich života. V boji o nadvládu nad západním Středomořím se Řím utkal ve třech punských válkách⁵⁴ se svým rivalem Kartágem.⁵⁵

První punská válka byla svedena o Sicílii. Boje započaly v oblasti Syrakus,⁵⁶ a poté se přenesly na sever Afriky. Roku 241 př.n.l. svedli Římané námořní bitvu u Aegatských ostrovů a zvítězili v ní. První římskou provincií se stala Sicílie,⁵⁷ druhou provincií byla Sardinie, k níž byla administrativně připojena Korsika.

V letech 229 -228 př. n.l. Římané bojovali v tzv. ilyrských válkách proti kořistickým ilyrským pirátům, kteří napadali římské obchodní lodě plující v Jaderském a Iónském moři. Římané dokázali svést boje ve svůj prospěch, čímž

54 Punské války: (I.) 264-241 př. n.l., (II.) 218-210, (III.) 149-146 př. n. l.

55 Římané Kartagince nenáviděli a posměšně je nazývali Punové. Odsud také vzešel název pro války, ke kterým došlo mezi Římem a Kartágem.

56 Oblast dnešního Palerma.

57 Západní Sicílie se stala první zámořskou provincií Říma. Nad východní částí ostrova Řím Syrakuským dovolil ponechat si vládu.

získali jednak kontrolu nad plavbou z Itálie na Balkán a také navázali diplomatické kontakty s Řeky. Druhou ilyrskou válkou⁵⁸ Římané vliv této oblasti upevnili.

Začátkem druhé punské války se Římané dostali do sporu s Alexandrem a dokonce i s jeho rodnou zemí, Makedonií. Tehdejší makedonský král Filip V., byl úspěšným velitelem a podařilo se mu ovládnout většinu zemí na Balkánském poloostrově. Tím zemi povznesl k největšímu rozmachu od dob Alexandra.

Filip V. uzavřel smlouvu s Hanibalem. Jejich spojenectví však mělo technické trhliny, neboť Hanibal neměl loďstvo a Filip V. nedisponoval dostatečně silnou flotilou, která by byla schopná porazit Římany v Jaderském moři. Protože jejich spojenectví postrádalo možnost společně vedených akcí, každý tedy bojoval na vlastní pěst.

Když roku 205 př. n. l. Filip V. požádal Řím o uzavření míru, byl odmítnut. Římané totiž upřednostnili spojenectví s Řeckem.⁵⁹

Filip V. se obrátil na krále Antiochose III.,⁶⁰ který ovládal rozsáhlá území v Asii. Rhodos a Pergamos⁶¹ se v obavě ze spojení Filip V. a Seleukovské dynastie obrátily s žádostí o pomoc na Řím. Ten tuto situaci uvítal a okamžitě vyhlásil Filip V. válku.⁶²

Po dvou válečných letech si Filip V. již nemohl dovolit válku dále protahovat. Proto se rozhodl přinutit Římany k rozhodující bitvě. Z počátku se zdálo, že vítězství v bitvě u Kynoskefal bude patřit Filip V., záhy se však karta obrátila

58 Ta byla svedena roku 219 př. n.l.

59 Řecko-římské vztahy byly přátelské od nejstarších dob. Řím se po uzavření zmíněného spojenectví prohlásil za ochránce svobod řeckých měst.

60 Antiochos III. vešel do dějin s přídomek Veliký a vládl říši Seleukovců. S Filippem se sice spojil, ale pouze proti Egyptu, nikoli proti Římu.

61 Ostrovní Rhodos a pevninský Pergamos byly nezávislými státy, k Oba dva státy byly nezávislé.

62 Římané nemohli Filippovi zapomenout jeho spojení s Kartaginci a navíc jeho slíci loďstvo vyvolávalo v Římu pocit ohrožení jejich námořní nadvlády.

a Římané, s řeckou podporou, Filipova vojska porazili. Vzali mu veškeré loďstvo, pevnosti a donutili ho opustit Řecko.

Římané sice dali Řekům formální svobodu, ale neodměnili aitolský spolek, který se na Filipově porážce významně podílel. Zhrzený spolek pozval Antiocha⁶³ do Řecka. Antiochův pokus o dobytí země, vedl k bitvě na památném místě u Thermopyl⁶⁴ a k následné bitvě u Magnesie. Vítězství Říma v obou bitvách opět potvrdilo převahu legií⁶⁵ nad falangou.⁶⁶

Aitolský spolek musel přijmout podřízení Římu, Filip V. se přidal na stranu Říma a Seleukovská dynastie definitivně ztratila přístup k moři a tím i status středomořské mocnosti.

Filipův následník Perseus neměl sice v úmyslu postavit se Římu, avšak jeho politické kroky, jakým bylo posilování makedonského vlivu mezi sousedními státy, vedly tímto směrem. A v roce 171 př.n.l. byly příčinou poslední války, kde Makedonie hrála aktivní úlohu jako samostatný stát.

Válka trvala téměř čtyři roky, když v bitvě u Pydny⁶⁷ byl Perseus poražen vojsky, jimž velel konzul Paullus. V této souvislosti se Římané rozhodli zrušit celou Makedonii a rozdělit ji na čtyři malá království pod svou ochranou.⁶⁸

Řím nepodcenil přípravy na válku s Kartágem a dříve než přišly na řadu legie, vydali se na cestu římsští diplomaté, aby zabránili spojení nepřátel a získali nové válečné spojence.

63 Král Seleukovské říše.

64 Bitva byla svedena roku 191 př.n.l.

65 Základní vojenská jednotka sestávající z 5 000 až 6 000 vojáků.

66 Obdélníková masová formace skládající se z těžké pěchoty vyzbrojené oštěpy, štíty a podobnými zbraněmi.

67 168 př.n.l.

68 Zrušení státu bylo nevídaným krokem, který však vypovídá o ztrátě moc Řecka a jejím předání do římských rukou.

Výsledkem diplomatických misí a nemalého podílu štěstěny bylo, že k Římu připojily numidské a libyjské kmeny, které už dávno toužily zbavit se kartáginské nadvlády. Nenadálá pomoc podnítila Římany k myšlence napadnout Kartágo přímo v Africe. Odvážná akce byla korunována úspěchem a vedla k porážce Kartága. Římané tak již v druhé polovině 3. století př. n. l. získali své první provincie – Sicílii, Sardinii a Korsiku.

Třetí punská válka nebyla ničím jiným než mocenským soupeřením o politickou rivalitu a důsledkem bezmezné nenávisti mezi Římem a Kartágem.

Sto let po zničení Kartága, dal Gaius Julius Caesar toto město znovu vybudovat, ovšem již jako římské město. V Kartágu se postupně po Féníčanech a Římanech vystřídali Vandalové, Byzantinci, Turci, Španělé a Francouzi. V roce 1943 v něm měl dokonce svůj stan generál Eisenhower. V současnosti je z něho vilové městečko nad tichou lagunou a jeho dědicem se stalo hlavní město Tuniska, Tunis.

Mohutné loďstvo a rozsáhlé ostrovní provincie přetvořily Řím z kontinentálního státu v námořní. Tyrhénské moře začali Římané nazývat *mare nostrum*, podstatně též rozšířili plavbu po Jaderském moři. Na přelomu roku 229 a 228 př.n.l se Řekové sdružení v Aitolském a Achajském spolku spojili s Římem. Římsko-řecké spojenectví zvětšilo římskou říši o některé pobřežní ostrovy mezi nimi Merkur⁶⁹ a město Epidamnos v dnešní Albánii. Tím stanuli Římané na druhé straně Jaderského moře.⁷⁰

V letech 223-222 př. n. l. Řím připojil Pádské nížiny a plně ji romanizoval. Římané nadále pokračovali v rozšiřování impéria – v letech 212-209 př. n. l. dobyli Syrakusy, Kapuu, Akragás⁷¹ a Talento. Roku 204 př. n. l. se Římané vylodili na africkém kontinentu u Utiky. O dva roky později uzavřel Řím s Kartágem mír. Dle mírových podmínek se Kartágo muselo vzdát ve prospěch

69 Ostrov dnes známe pod jménem Korfu.

70 Srovnej viz. Zamarovský (1995, s. 188).

71 Alrígis bylo posledním kartáginským městem na Sicílii.

Říma všech území mimo Afriku a postoupit numidskému králi Massinissovi, který pomáhal Římanům, rozsáhlá území v Africe.

Z kartáginských držav na Pyrenejském poloostrově vytvořil senát římskou provincii Hispánii.⁷²

Roku 133 př. n.l. odkázal pergamský král Attalos III. své království Římu. Nová provincie dostala název Asie.⁷³ Řím se jejím připojením stal nejmocnějším státem na Středozezemním moři.

Galské město Narbo Římané v roce 118 př. n. l. proměnili ve svou kolonii a zřídili novou provincii Galiia Narbonensis.⁷⁴ Síla a moc Římského impéria dosáhl i jihozápad Středomoří, kde Římané dobyli Baleáry.

Sofistikované a systematicky vedené bitvy měly za cíl vytvořit takovou Římskou říši do sféry jehož vlivu by spadal veškerý pevninský prostor obepínající Středozezemní moře. Přestože stanoveného cíle bylo dosaženo, stále zřetelněji vyvstávala obtíž, která se stala Římu osudnou.⁷⁵

Navzdory obrovským územním ziskům, upadala Římská republika stále hlouběji do krize. Správa desítek provincií značně zatěžovala římský státní aparát, který nepostačoval k řízení a ovládnutí středomořské říše. Instrukce se od počátku Říma mnoho nezměnily a nereflektovaly nové požadavky na správu impéria. Významný

72 Nejhlubší kořeny zapustila romanizace právě v Hispánii a také v Galii.

73 Asie byl v pořadí již sedmou provincií Římského impéria.

74 Těž jen Provincie je historickým územím jižní Francie při pobřeží Středozezemního moře.

75 Římané striktně dodržovaly zásadu, považovat poražené nepřátele za přístří spojence. V tomto duchu byla také přizpůsobena správa dobytých území. Říše zahrnovala mnoho národů a kmenů. Věc byla o to komplikovanější, poněvadž se jednotlivé části spravovaných území nacházely na odlišném vývojovém stupni, což zvyšovalo už tak vysoké nároky na organizační schopnosti a politický um. Římané si zvolili jednotný systém pro správu celé říše. Základem bylo zřizování provincií a kombinace přímé správy dobytých území s vytvářením vazalských států a s upevňováním vlivu u spojenců. Zamarovský, V. (1967, s. 212) Nezastupitelnou úlohu ve správě říše sehrály římské legie. Ty byly do Caesarovy vlády z valné většiny tvořeny italskými venkovany či městskými obyvateli nižší třídy. Po jeho nástupu k moci začal v legiích stoupat počet podrobených národů a barbarů. Abychom porozuměli římské správě, je třeba osvětlit pojmy „provincie“ a „kolonie“ v římském smyslu. Slova „provincie“, které původně znamenalo pověření římského vojévůdce ke správě dobytého území, se postupem času začalo používat pro označení samotného území spravovaného římským úředníkem. Řím pokládal provincie za „majetek římského národa.“

vliv armády a korupce vytvořily živnou půdu pro Sullovy diktátorské tendence a následně vládu triumvirátu. Ještě před tím než bylo ustanoveno císařství⁷⁶ byl k říši připojen Egypt. V první polovině 3. století říši otrásly germánské vpády na severozápadě a perská vítězství na východě. Zhroucení středomořského státního útvaru nemohly zabránit ani Diokleciánova reforma – zavedení dominátu, ani přemístění sídelního města císařů do Mediolana,⁷⁷ a poté do Konstantinopole.

Výsledek těchto změn nepřinesl Římu stabilitu a upevnění jeho postavení, ale naopak v důsledku znamenal ztrátu výsadního postavení a občanské války a boje o moc předcházely konečnému rozdělení Římské říše na Západořímskou říši a Východořímskou.⁷⁸

Západořímská říše zahrnovala Británii, Dalmácii, Galii, Itálii, Hispánii a část severní Afriky. Říše nedokázala příliš dlouho čelit narůstajícímu tlaku tzv. stěhováním národů a na jejím území došlo ke vzniku řady barbarských království. Západořímscí císaři nebyli schopni zamezit vnitřnímu rozkladu země. Na její místo v Itálii nastoupila Odoakerova říše a v Galii pak zejména franská říše.⁷⁹ Zánik Západořímské říše je obecně považován za konec starověku.

Ve východní části vznikla Byzantská říše.⁸⁰ Ta byla od Západořímské říše oddělena hranicí, která probíhala na západě Balkánského poloostrova, jehož většina náležela Byzancům.⁸¹ Dále k říši patřil Egypt, ostrovy v Egejském moři, Kréta, Kypr, Malá Asie, Palestina, Sýrie a opěrné body v severním Černomoří.

76 Řím byl císařstvím v letech 27 př. n. l. až do 476 n. l.

77 Dnešní Milán.

78 V roce 395.

79 Honzák, F.- Pečenka, M.-Stellner, F.-Vlčková, J. (1997, s.737)

80 Říše měla ohromný vliv na rozšíření christianizace ve většině východní a jihovýchodní Evropy. Od konce 13. století musela Byzantská říše čelit stále se rozrůstající Osmanské říši, která svými územními zisky na Balkánském poloostrově z ní učinila pouhou enklávu. Poté, co Turci v roce 1453 dobyli Konstantinopol, říše přestala fakticky existovat.

81 Název Byzance pochází až z posledního období existence tohoto státu, kdy jej takto nazvali řečtí humanisté.

Po dobytí severní a střední Itálie německým králem Otou I. a jeho následné korunovaci papežem na římského císaře v roce 962, došlo k obnovení Římské říše tzv. „*Renovatio imperii*“.

Program obnovy římského císařství vrcholil na začátku 11. stol. za vlády Oty III. V období vlády sálské dynastie se říše skládala ze tří království - německého, burgundského a italského. Následkem mocenských bojů mezi císařstvím a papežstvím, které byly vedeny kvůli nárokům obou institucí na světovládu⁸² a růst moci jednotlivých států v Německu, výrazně zeslabil autoritu císaře. Zdlouhavý spor o investituru nakonec ukončil tzv. „*konkordát wormský*“, uzavřený roku 1122.⁸³

Představitel nové císařské dynastie⁸⁴ Fridrich I. Rudovous, ve snaze čelit papeži, se již považoval za císaře tzv. „*Sacrum Imperium*“ (Svaté říše).⁸⁵

Vzhledem k dynastickým dohodám mezi burgundskou, španělskou a habsburskou dynastií, usedl roku 1516 na španělský trůn Karel I. Habsburský, jenž byl o tři roky později zvolen i císařem (jako Karel V.) v říši.

V souvislosti se šířením národnostního povědomí došlo koncem 70. let 15. století k připojení pojmu *Nationis Germanicae* do oficiálního názvu říše a po nástupu Karla V. se titul krále německého definitivně neoddělitelným od titulu císaře

82 Tzv. boje o investituru.

83 Podle něho směli v Německu biskupa nebo opata, zvoleného podle církevního práva a za přítomnosti krále nebo jeho zástupce, dosadit do jeho světského úřadu teprve po volbě, ale před vysvěcením - v Itálii a Burgundsku během šesti měsíců po vysvěcení - předáním žezla a propůjčením temporální.

84 Ještě než Lotar II. zemřel, předal říšské insignie do rukou svého švagra Jindřicha Pyšného, do jehož rukou přešlo po císařově smrti i Sasko. Jindřich si byl před volbou nového krále takřka jist svým nástupnictvím. Avšak ještě před plánovaným volebním sněmem v Mohuči, který se měl konat 22. května 1138, se knížata shromáždila už v březnu toho roku v Koblenci. Zde, v průběhu ceremoniálu, který může být právem nazván státním převratem, byl za krále zvolen někdejší vzdorokrál Konrád. Následkem těchto událostí byl rozpoután boj o císařský trůn. Nový císař – Fridrich I. Barbarossa (u nás též známý jako Rudovous) byl jmenován až v roce 1155.

85 Tento název ohraničuje období let 1254/73-1519, přičemž představuje jednu z fází vývoje Římsko-německé říše. Srovnej viz. Honzák, F.- Pečenka, M.-Stellner, F.-Vlčková. J. (1997, s.632)

římského. Oba tituly tak splynuly v jeden – císař římsko-německý, což se rovněž odrazilo i v novém názvu říše, který zněl Svatá říše římská národa německého.⁸⁶

V důsledku Třicetileté války přišla říše nejen o značnou část svých území, ale došlo i ke vnitřním mocenským změnám ve prospěch silných států. Další ochromující ranou byla porážka německých zemí Napoleonem I. Bonapartem. Následkem územních ztrát byla v roce 1806 římskoněmecká říše za posledního císaře Františka II. zrušena.

Mnozí ať už slovně, či písemně, navazovali na Římské impérium a usilovali o probuzení jeho odkazu. Pro naši práci je důležitý Mussoliniho rozhovor s významným německým autorem Emilem Ludwigem, kde duce vyjádřil svůj obdiv k Juliovi Caesarovi a sdělil mu, že jej do jisté míry považuje za svůj vzor.⁸⁷ Také fašistické oslavy desátého výročí pochodu na Řím odkazovaly k antické říši. Důkazem byl vrcholný bod oslav, otevření Via dell'Impero,⁸⁸ jež připomínal slávu starověké římské říše, a zdůrazňoval jak na ni navazuje fašistická Itálie. Do jedné ze zdí poblíž Fóra byly zabudovány mapy zobrazující hranice říše za jejího největšího rozmachu.⁸⁹

Pojednání o fašistické představě podoby novodobého impéria je již úkolem následujících kapitol.

86 Srovnej viz. Honzák, F.- Pečenka, M.-Stellner, F.-Vlčková. J. (1997, s.633) a Drška, V.-Skřivan. A.-Stellner. F. (1995, kap. VI.).

87 Znamenalo to odklon od staré tradice risorgimenta, protože Mazzini chválil Caesarova vraha Bruta, jehož čin lze ospravedlnit jako vraždu tyrana. Ridley, J. (2002, s. 221).

88 Imperiální bulvár.

89 Srovnej viz. Ridley, J. (2002, s. 221).

3. Itálie od risorgimenta k fašismu

Z řad inteligence - vojáků,⁹⁰ profesorů, novinářů aj. - vzešla v Itálii síla, jež měla kardinální vliv na utváření národního veřejného mínění následujících let. Četní vlastenci *risorgimenta*⁹¹ dosáhli akademického vzdělání na vojenských akademiích, které zde zavedl císař Napoleon a v jehož vojenských jednotkách také mnozí učinili politickou nebo vojenskou kariéru.

Intelektuální elitu spojovalo napříč politickými a zeměpisnými hranicemi užívání zavedeného jazyka a její literatury. Pro národní vlastence, kteří pocházeli převážně z italské střední třídy, byl jazyk klíčovým kritériem příslušnosti k národu a hlavním argumentem pro vytvoření jednotného národního státu.⁹² Nedozírný význam národního jazyka byl sice pragmatický základ, ale byl také jedinou věcí, která je činila Italy. V každodenním styku totiž hovořila národním jazykem pouze nevelká menšina obyvatel,⁹³ zatímco ostatní mluvili různými a často navzájem nesrozumitelnými dialekty. Italština tedy spojovala vzdělanou elitu poloostrova – spisovatele a jejich čtenáře. A tato drobná skupinka tvořila konkrétní italský národ. Posléze se kulturní jazyk vládců a elity stal i jazykem oficiálním – skutečným jazykem národního státu – především prostřednictvím veřejných institucí.⁹⁴

Primát jazykového a kulturního společenství zastával také jeden z nejvýznamnějších italských vlastenců Giuseppe Mazzini. Hlavní důraz kladl mimo výše zmíněné na nacionalismus, historicismus a vědomí dějinného poslání.

90 Tajnou společností, jejímiž stoupenci byli převážně důstojníci byla tzv. Adelfia. Organizace působila na severu Itálie.

91 Program na sjednocení Itálie.

92 „Národní jazyk je umělým výtvozem, jež se projevuje úsilím dát mu historické zázemí a vymýšlet pro něj tradici“

viz.

Tocqueville, A. de. (2003, s. 93).

93 V době sjednocení hovořila národním jazykem pouhá dvě procenta. Srovnej viz. Hobsbawn, E. J. (2000, s. 40).

94 Hlavní úlohu v tomto procesu sehrálo veřejné školství a administrativní instituce - úřady.

Na počátku roku 1831 Mazzini založil hnutí Mladá Itálie (*Giovane Italia*),⁹⁵ jehož struktura byla pevnější a účinnější, než jakou měly dřívější sektářské organizace. Hnutí nacházelo své příznivce jak v řadách řemeslníků a lidových vrstev po celém poloostrově, tak mezi italskými politickými disidenty žijícími v exilu.

Mladá Itálie byla jakýmsi předstupněm budoucí politické strany. Jejím cílem bylo v první řadě (lidové) povstání⁹⁶ vedoucí ke konci nadvlády Rakouska a papeže nad Itálií a jednota celého italského státu.

Hnutí však bylo záhy po svém založení odhaleno a jeho čelní představitelé uvězněni nebo donuceni přebývat v emigraci. V roce 1839 Mazzini vydal příkaz k reorganizaci hnutí, ta však nepřinesla žádnou podstatnou změnu a Mazziniho radikalismus dále sklízel neúspěch.

Velký předěl znamenal rok 1843, kdy byla vydána kniha Vincenza Giobertiho *Il primato morale e civile degli Italiani*.⁹⁷ Ta měla fundamentální vliv jak na smýšlení intelektuálů, kteří se později stali základem umírněné strany a zásadním způsobem také posílila národní uvědomění široké veřejnosti.

Gioberti v knize píše, že Itálii, jakožto sídlu papeže náleží mezi národy vedoucí postavení. Aby země mohla být obnovena, musí být její obroda spojena s obrodou papežství. V knize Gioberti také předložil konkrétní politický návrh na konfederaci jednotlivých italských panovníků pod předsednictvím papeže, v níž by Řím byl „Svatým městem“ a Piemont „válečnou provincií.“

95 O pár měsíců později Mazzini sepsal i její akční program. V některých ohledech hnutí modelově připomínalo dřívější sektářské organizace – např. v rozdělení členů do dvou kategorií, podle stupně zasvěcení.

96 Příčinu dosavadní neúspěšné snahy o nezávislost a jednotu přičítal Mazzini v jejím prosazování pouze úzkou aristokratickou elitou. Z tohoto důvodu prosazoval sjednocení země na základě široké lidové podpory.

97 Morální a občanský primát Italů. Gioberti posléze napsal *Prolegomeni del Primato*, ve kterém se otevřeně postavil proti špatné papežské vládě a požadoval její reformu.

Další významný vliv mělo vydání knihy *Speranze d'Italia*⁹⁸ od Vesareho Balboa. Kde autor mimo jiné vyjádřil podporu Giobertiho úvaze o odškodnění Rakouska-Uherska územními zisky na Balkáně, za jeho případnou ztrátu držav a vlivu na Apeninském poloostrově, čímž by mohla být vyřešena italské situace spolu s otázkou východní.

Skutečným manifestem umírněné strany se však stala *Programma per l'opinione nazionale italiana*⁹⁹ z pera Massima d'Azeglia z roku 1847. Program vybízel panovníky z „italské strany Itálie“, aby se sjednotili na konkrétním programu reforem.¹⁰⁰

Výše zmíněné návrhy zformovaly politický postoj a ideu strany umírněných, která si získávala stoupence po celém území Apeninského poloostrova. Okolo piemontské skupiny¹⁰¹ se vytvořilo základní jádro politické strany. Díky ní se Piemont za krále Karla Alberta mohl stát kandidátem na řízení obrozeneckého hnutí.

Již v průběhu 18. století dokázalo Piemontské království díky obratné diplomacii využívat rozporů mezi velmocemi. V roce evropských revolucí - v roce 1848, se zdálo, že sen o jednotě a nezávislosti dojde svého naplnění. Po zprávách o úspěchu revoluce v Evropě, se Mazzini rozhodl pro návrat do Itálie. Přijal pozvání od piemontského krále Karla Alberta, aby byl nápomocen při boji proti rakouskému armádě.

První válka za nezávislost se zpočátku vyvíjela slibně, avšak již 13. dubna ukončili republikánští vůdci z Milána¹⁰² podporu prozatímní propiemontské vládě a obrátili se na Francii s žádostí o pomoc při boji za nezávislost nad

98 Naděje Itálie.

99 Program italské národní myšlenky.

100 Procacci, G. (1997, s. 240).

101 Ke skupině například patřili i výše zmínění autoři – Gioberti, Balbo a d'Azeglio, ale také pozdější ministerský předseda sjednocené Itálie, hrabě Camillo Benso di Cavour.

102 V čele s Carlem Cattaneo a Giuseppem Ferrari.

rakouskou nadvládou. Mazzini s jejich kroky nesouhlasil, neboť zastával názor, že boj má být vyhrán vlastními silami – byť za cenu větších ztrát, ale především bez cizí pomoci. Tento spor vyvolal nesmiřitelnou hádku mezi republikány a Mazzinim.¹⁰³ Generál Radecký mezi tím obnovil své síly a pozice a dne 25. června uštědřil piemontskému vojsku porážku v bitvě u Custozy, čímž obnovil rakouskou nadvládu nad Lombardií. V únoru 1849 vypověděl Karel Albert smlouvu o příměří a vytáhl opět do pole proti Rakousku. Ani tento pokus nebyl úspěšný a jeho oddíly byly poraženy v bitvě u Novary. V důsledku vojenského nezdaru Karel Albert abdikoval ve prospěch svého syna Viktora Emanuela II.,¹⁰⁴ který záhy uzavřel s Rakouskem mírovou smlouvu.

Účast v roce 1848 na lidových vzpouřích však byla daleko větší, než kdykoli předtím a možnost, že by boj za nezávislost mohl být zastaven, se stala nemyslitelnou.

Krymská válka poskytla příležitost Piemontu, aby se zařadil mezi mocnosti a po jejich boku vstoupil do velké evropské politiky. Především tato účast přinesla Piemontu upevnění osobních vztahů mezi Cavourem¹⁰⁵ a Napoleonem III. Spojenectví mezi Itálií a Francií bylo uzavřeno v Plombières roku 1859.¹⁰⁶ Piemontské válečné tažení, kryté francouzským vojskem, na sebe nedalo dlouho čekat a bylo podpořeno nekrvavými povstáními¹⁰⁷ ve střední Itálii, která svrhla domácí vladaře. Hladký průběh narušila obava Napoleona III. z pruské intervence, která jej vedla k uzavření míru s Rakouskem. Po spletitých jednáních bylo lidovým hlasováním připojeno Toskánsko a Emilie k Piemontu a k Francii Nice a Savojsko.

103 Mazzini byl jedním z nejdůležitějších mužů risogimenta, jeho neúspěšné výboje jej však vždy uvrhly do izolace. V roce 1857 ztroskotáním výpravy na Sapri byla jeho izolace dovršena. Mazzini zemřel roku 1872.

104 Králem v letech 1861-1878.

105 Od roku 1852 premiérem piemontského kabinetu.

106 Ve smlouvě bylo stanoveno, že Piemont přenechá Nice a Savojsko Francii (Cavourova oficiální argument a omluva za přenechání části savojského království byla že „jazyk, jímž se mluví v Nice, se jen vzdáleně podobá italštině“) a získá celou severní Itálii až po Apeniny, střední Itálii, s výjimkou Říma (království). Jižní Itálie si měla uchovat svou jednotu a hranice, avšak v čele s novým dynastickým rodem. Později se měly tyto tři státní útvary spojit v konfederaci pod papežským předsednictvím.

107 Povstání organizovala Societá Nazionale, která byla založena roku 1857, a v jejímž čele stál Giuseppe Garibaldi.

Na jaře roku 1860 se vypravil Garibaldi¹⁰⁸ – bez podpory premiéra Cavoura¹⁰⁹ a Viktora Emanuela II. – na Sicílii, kde hodlal ukončit vládu Bourbonů. Garibaldiho úspěšné tažení, přimělo Cavoura ve snaze uchránit své pozice, k rozvinutí veškerého diplomatického umu.

Připojení jižní části Apeninského poloostrova bylo velmi spletité jak pro vnitřní jednání politických představitelů Piemontu, tak z pohledu osobních vztahů čelních osobností *risorgimenta*. Jižní část poloostrova byla získána definitivní porážkou Bourbonů v bitvě u řeky Volturno. Garibaldi poté předal vládu nad „jihem“ do rukou krále Viktora Emanuela II.

Hlavním problémem italské národní politiky se stalo připojení Benátek a Říma. Benátky byly získány díky skutečnosti, že Itálie byla spojencem Pruska, které v roce 1866 porazilo Rakousko v bitvě u Sadové. Ve stejné intenci byl získán i Řím, jenž Itálie získala v roce 1871 po bitvě u Sedanu, která ukončila prusko-francouzskou válku.¹¹⁰

Jak jsem nastínila výše, Itálie nebyla výjimkou a na jejím území, stejně jako všude v Evropě, byl nacionalismus spojen se vzestupem pravicových hnutí. Akt demokratizace politiky tj. proměny poddaných v občany, vytvářel ve všech státech Evropy občanské uvědomění, a stejně tak tomu bylo i v Itálii.

Po dovršení *risorgimenta* se v Itálii zformovala podoba nacionalismu, která ovlivnila historii a přinesla nový fenomén totality. Italský nacionalismus nižší

108 Italský bojovník a jeden z vůdců *risorgimenta*.

109 Cavour měl dva důvody, kvůli kterým nepodpořil Garibaldiho. Prvním byla nedůvěra v úspěch této výpravy a druhým bylo vědomí, že připojením jižních oblastí, která byla velmi chudá a v každém ohledu se lišila od severní části poloostrova, zcela změní charakter problémů budoucích vlád.

110 V Římě do té doby pobývala francouzská posádka a druhé císařství chránilo svrchovanost papežského stolce. Zanedlouho po té, co byla Francie poražena, vstoupily italské jednotky do Říma a obsadily jej.

střední třídy posléze zmuoval¹¹¹ a z konceptu spojovaného s liberalismem a levicí se stal šovinistickým, imperialistickým a xenofobiím hnutím radikální pravice.¹¹²

Podívejme se nyní podrobněji na období po první světové válce, kdy se v zemi ještě střídaly demokratické vlády, jenž předcházely uchopení moci fašisty a zřízení totalitního státu.

První světová válka rozdělila italskou společnost na stoupence neutrality a intervencionisty. Neutralisté požadovali, aby Itálie stála stranou válečného konfliktu, tedy aby se do něj ani nezapojila ani nepodpořila některou ze zúčastněných stran. Intervencionisté naopak podporovali italské válečné angažmá po boku dohodových spojenců.

Z řad intervencionistů v roce 1919 vznikly první fašistické bojové svazy (*Fasci di combattimento*).¹¹³ Na svém zahajovacím sjezdu přijaly program, který byl pouze směsicí myšlenek a doktrín. Jeho široké rozpětí - od zrušení monarchie, zavedení poměrného zastoupení v rámci všeobecného hlasovacího práva až po zrušení branné povinnosti a cenzuru tisku - bylo důsledkem nejednotné představy jeho zakladatelů.

Zemi po válce sužoval kritický stav poválečného hospodářství. Průmyslový a bankovní sektor požadoval státní finanční dotace, zemědělci zase rozdělení půdy, které jim bylo přislíbeno vládou po bitvě u Caporetta v roce 1917.¹¹⁴

Parlamentní strany nebyly schopny se dohodnout na jednotném řešení krize. Jednání navíc znesnadňovaly odborové svazy, které svým militantním

111 Zejména u této společenské vrstvy nacházíme těžiště hnutí „oslavujících“ imperialistický expanzionismus.

112 Podobný vývoj můžeme vysledovat i v ostatních románských státech.

113 Bojovým svazům se také přezdívalo *squadre* (oddíly) nebo také černé košile.

114 S ohledem na skutečnost, že italské sbory utrpěly v bitvě drtivou porážku, vzedmula se v zemi nacionalistická kampaň, v jejímž rámci byly přislíbeny finanční subvence a rozdělení státní půdy.

vystupováním celou situaci ještě zhoršovaly tím, že zemi paralyzovaly stále čtenější počtem stávek.

Zpočátku bylo fašistické hnutí považováno za nevýznamné seskupení. Avšak záhy poté, co rozpoutalo sérii pouličních bitek proti socialistům a komunistům, upoutalo pozornost politických kruhů i zájem veřejnosti.

Přes veškeré vládní represe počet stávek neklesal, a tak se italští podnikatelé rozhodli proti stávkujícím využít fašistickou bojovost. Jejich kroky následovali i agráři, kteří povolali bojové svazy k ochraně rolníků před socialisty. Fašisté si tímto způsobem získali nejen finanční zdroje, ale i vliv v dobytých továrnách a družstvech.

Bojové svazy využily vládní krize a za tichého souhlasu krále, vlády i policejních složek se vyzbrojovaly.

Premiér Giolitti byl následkem početných stávek a s nimi spojených nepokojů nucen požádat krále o rozpuštění sněmovny a vypsání nových parlamentních voleb.¹¹⁵ Do voleb vstoupili fašisté seskupeni v „národním bloku.“¹¹⁶ Ten byl složen z nacionalistů, fašistů, pravicových liberálů, zástupců podnikatelů, majetných rolníků a statkářů.

Výsledek voleb vynesl fašisty mezi tři vedoucí síly v poslanecké sněmovně - společně se socialisty a lidovci.

Tzv. smlouva o pacifikaci uzavřená mezi fašisty a jejich parlamentními odpůrci,¹¹⁷ měla zajistit konec násilným střetům mezi oběma stranami. Fašisté využili klidového období a na polovinu října svolali do Říma kongres, jehož cílem bylo

115 Volby se konaly v květnu 1921.

116 Zformování Národního bloku podporoval i Giolitti.

117 Smlouva byla podepsána Mussolinim a předsedou Socialistické strany Bonomim (premiérem 1921) v srpnu 1921.

spojení fašistů a nacionalistů¹¹⁸ a založení Národně fašistické strany (*PNF - Il Partito Nazionale Fascista*). Přeměna z hnutí na politickou stranu vedla k názorovému ustálení. Nový program favorizoval republikánské zřízení, čímž upustil od anarchismu, jenž bylo ideologickou konstantou fašistického hnutí. Program rovněž obsahoval požadavek obnovy italského imperialismu.

Parlamentní strany nebyly s to se spojit a podpořit program zahraniční politiky a státních reforem premiéra Giolittiho, což bylo důsledkem jeho opětovné demise. Předsednictví nové vlády bylo svěřeno Factovi.¹¹⁹ Ani nová vláda však neuspěla ve snaze vytvořit účinnou koalici proti fašismu. Ten si naopak získával stále větší podporu, zvláště mezi mladými lidmi, kteří věřili, že Fašistická strana bude schopna vyvést zemi z chaosu a krize.

Za nečinného přihlížení armády obsadili fašisté během května a června 1922 Ferraru, Bolognu a Ravennu. Neschopnost Factovy vlády zasáhnout proti násilí, vedla krále k jejímu odvolání.

Socialisté a komunisté se dohodli, že prostřednictvím Sdružení práce (*Alleanza del Lavoro*) vyhlásí na poslední červencový den roku 1922 generální stávkou na podporu protifašistických sil. Sdružení chtělo upozornit na povinnost vlády chránit demokratické svobody, které se zemi vzdalovaly. Připravení squadristé¹²⁰ zasáhli proti stávkujícím po celé Itálii a stávkou zlikvidovali za méně než dvacet čtyři hodin.

V té době se Mussolini účastnil jednání s čelnými představiteli všech parlamentních stran – Factou, Nittim a Giolittim – o možnostech politické dohody. Politici se shodli, že se staronovým premiérem stane Giolitti a bylo naplánováno shromáždění v Římě, které se mělo stát symbolem národního usmíření.

118 Nacionalisté byli zastánci názoru, že zahraniční politika je důležitější než vnitropolitický vývoj. Dále hovořili a „obohatili“ tím stranický program, o nezbytnosti silné armády pro vybudování italského impéria.

119 Luigi de Facto byl premiérem od 25.2. 1922 do 31.10. 1922 viz <http://www.info-regneten.de/regnet/regent-e/italy.htm>.

120 Squadristé byly fašističtí frontový vojáci, jejichž úkolem bylo vyvolat a vést ozbrojené boje.

Význam Fašistické strany rostl. Přízeň mu vyjadřovali nejen církevní a podnikatelské kruhy, ale také královská rodina. Viktor Emanuel III. spatřoval ve fašismu prostředek k vyvedení země z chaosu a k návratu ke starým tradicím a pořádku. Podpora krále znamenala i podporu velitelského sboru, potažmo tedy celé armády. Co se týče veřejnosti, představoval Mussolini i jeho strana novum na italské politické scéně. Je pravděpodobné, že voliči Fašistické strany chtěli pouze potrestat stávající politický pořádek a dostatečně nezhodnotili důsledky své volby.

Mussolini vytužil vhodnou příležitost pro provedení státního převratu a zahájil organizaci pochodu na Řím. Jmenoval čtyři quadrumviry¹²¹ – Balba, De Bona,¹²² Bianchiho¹²³ a De Vecchia,¹²⁴ s nimiž konzultoval postup a „dobytí“ hlavního města. Fašisté obsazovali nejprve důležitá místa na severu Itálie a postupně směřovali na jih.

Zemí se nesla zpráva, že na Řím pochoduje přes sto tisíc černých košil.¹²⁵ Udaný počet byl pouze dílem fašistické propagandy, protože ve skutečnosti ze severu mířilo pouhých šestadvacet tisíc fašistů, z nich mnozí byli ozbrojeni jen holemi.

Viktor Emanuel III.¹²⁶ odmítl vyhlásit výjimečný stav a vydal rozkaz, aby armáda, o jejíž loajalitě pochyboval, pouze přihlížela a nekladla squadristům odpor.

121 Etymologický základ pochází ze slova quadrumvirat. Jde o sdružení čtyř osob. Mussoliniho quadrumviri byli zodpovědní za přípravu fašistického převratu.

122 De Bono Emilio (1866-1944), důstojník z povolání, později maršálem, quadrumvir.

123 Bianchi Michele (1883-1930), quadrumvir, 1921-23 první tajemník fašistické strany, člen Velké fašistické rady, působil na ministerstvu veřejných prací a vnitra.

124 De Vecchio Cesare Maria (1884- 1959), právník, přesvědčený monarchista, zástupce zájmů velkostatkářů, quadrumvir.

125 Dobrovolné vojsko pro národní bezpečnost (Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale - MVSN) byla fašistickou organizací vojenských jednotek oděná do černých košil s fezem. Později byl zaveden termín CCNN, kde písmena CN byla převzata z iniciál černé košile (Camice Nere). Černé košile se skládali z dobrovolníků, kteří dokončily 18ti měsíční základní službu. Dobrovolnictví v tomto případě znamenalo závazek na 10 let, na částečný úvazek. Organizace postrádala dostatek důstojníků a poddůstojníků z povolání, což se někdy projevilo na velmi nízké úrovni kádru. CCNN se nikdy nedopracovaly postavení elitní partajní armády která má k dispozici to nejlepší vybavení jako se dostalo v závěru německým SS. Srovnej viz. <http://www.válka.cz/newdesingn/v900/clanek.php?id=11247>

126 Viktor Emanuel III (Vittore Emanuele III.) (1869-1947), 1900-46 italským králem, 1936 prohlášen etiopským císařem a 1939 albánským králem.

Premiér Facta neviděl jiný prostředek, jakým by bylo možné zemi pacifikovat. Rozezlen rozhodnutím krále se rozhodl k rezignaci.

Jednání mezi králem a čelnými představiteli parlamentních stran¹²⁷ trvala celý den. Předsednictví bylo nabídnuto Salandrovi,¹²⁸ s tím že umožní fašistům podíl na vládě.¹²⁹ Mussolini však odmítl takovou vládu podpořit a vzkázal, že jediné, co je pro něj a jeho stoupence přijatelné, je jasně fašistická vláda.

Způsob jednání, jaké Mussolini zaujal, tedy skutečnost, že se jednání vůbec neúčastnil a pouze vyčkával, a také výše uvedené kategorické vyjádření nepodpořit jinou než fašistickou vládu, přimělo Salandru odstoupit. Král následně zaslal Mussolinimu pozvání do Říma, aby ho pověřil zformováním nové vlády.¹³⁰

127 Mussolini zůstal v Miláně. Veškerou komunikaci vyřizoval prostřednictvím telegrafu.

128 Antonio Salandra (1853-1931), 1886 poslanec za Stranu pravice, ministr zemědělství (1899-1900), ministr financí (1906), ministr státního pokladu (1909-10).

129 Mussolinimu Salandra nabídl post ministra vnitra.

130 Dne 30. října 1922 byl Mussolini jmenován premiérem.

4. Role Itálie ve středomořském prostoru

Když v roce 1871 vzniklo Italské království, stál před jeho představiteli nelehký úkol - stanovit a vymežit postavení nového státu jak vůči Evropě, tak vůči Středomoří. Duální vymezení bylo jednak důsledkem ambic Italského království, které se již od svého založení v roce 1871, chtělo zapojit do hry evropských mocností a být jejich rovnocenným partnerem i spoluhráčem. Na druhé straně chtěla Itálie navázat na historickou tradici z antiky a ze starověku a maximálně využít strategické polohy Apeninského poloostrova ve Středomoří.

V první části sleduji proměny italské zahraniční politiky, jež odrážela nejen interní změny, ale také reflektovala mezinárodních události.

Mladý stát se nedokázal vyrovnat s důsledky 1. světové války, které byly příčinou přerušení série liberálních vlád a zvolení radikální pravice v čele s Benitem Mussolinim. Mussolini po svém zvolení do premiérského křesla, učinil mezi lety 1924 a 1928 řadu ústavních změn, které odvedly Itálii z demokratické cesty a přivedly ji na scestí totality.¹³¹

Itálie se domnívala, že jí náleží velmocenské postavení, avšak věděla, že bude muset přesvědčit evropské velmoci, aby ji jako takovou přijaly a respektovaly. Na straně druhé bylo její postavení ve Středomoří, kde měla výhodnou geografickou pozici a především návaznost na historickou tradici z antiky a ze středověku, na kterou se od svého počátku odvolávala.

4.1. Proměny zahraniční politiky Italského království

Italská zahraniční politika byla ovládána dvěma geopolitickými aspekty, v nichž musela zohlednit postavení ve Středomoří a v Evropě. Je to dáno tím, že se

131 O příčinách a důsledcích změny režimu pojednává 4. kapitola.

nacházela mezi Francií a Rakouskem-Uherskem, Osmanskou říší a zprostředkovaně také Vekou Británií.¹³²

Bez podpory evropských mocností by sjednocení Itálie nebylo vůbec možné. Především Velká Británie a Francie umožnily unifikační proces, který na Apeninském poloostrově probíhal od roku 1848 a byl završen získáním hlavního města Říma v roce 1871.¹³³

Podpora Londýna i Paříže stála na odlišných základech, neboť představa obou mocností se rozcházela v úloze, kterou měl na mezinárodní šachovnici nový stát představovat.

Z pohledu zkoumaného tématu, byl pro Británii nejpodstatnějším motivem pro sjednocení Itálie, aby její námořní síly působily v centrálním Středomoří a vyvažovaly zde francouzské námořnictvo.

Francie naopak podporovala unifikaci italského státu, protože očekávala, že se jí otevře prostor pro nové obchodní vztahy a jedinečná možnost získání aliančního partnera.¹³⁴

Vzhledem k tomu, že v rámci evropské politiky byla Itálie mladým státem, její postavení bylo dosti proměnné a také vztahy k jiným evropským mocnostem z doby *risorgimenta* musely být znovu definovány v reakci na novou situaci.

Záhy po vzniku Italského království bylo zřejmé, že nehodlá zůstat stranou mezinárodního dění a bude usilovat o posílení svých pozic ve Středomoří i o získání koloniálních držav.

132 Pro Velkou Británie byla v té době hlavní komunikační linií Gibraltar-Malta-Suez.

133 Itálie získala Řím po prusko-francouzské válce, v které byla Francie poražena v bitvě u Sedanu.

134 Francouzsko-italské spojenectví mělo na jedné straně ochránit Itálii před možnými nároky či napadením Rakouskem-Uherskem a na druhé straně posílit postavení Francie, zejména vůči Velké Británii.

Již v průběhu sjednocování Apeninského poloostrova mnozí jeho obyvatelé, zejména z řad elity, snili o vytvoření impéria s odkazem na antický Řím a obnovení *mare nostrum*. Tento cíl toliko mylně přičítaný fašistům, byl živý již sedmdesát let před nástupem Mussoliniho k moci.

Tato skutečnost vyvrací mylnou domněnku, že vybudování italského impéria s odkazem na *Imperum Romanum* iniciovali fašisté. Imperiální snahy byly konstantním prvkem zahraniční politiky Italského království, která byly vedena snahou vyrovnat se námořním mocnostem, být jejich rovnocenným partnerem a především stát se dominantní velmocí středomořských vod.

Roku 1882 bylo přímým mezinárodně politickým důsledkem tuniské krize¹³⁵ uzavření Trojspolku.¹³⁶ Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie¹³⁷ se zavázaly nevstupovat do žádného seskupení namířeného proti některému ze zbývajících členů. Přestože smlouva byla jednoznačně namířena proti Francii a na druhé straně vylučovala jakoukoli politiku namířenou vůči Velké Británii. Trojspolek byl jedním z kroků geniální politiky a smluvního systému říšského kancléře Bismarcka.

V roce 1884 se v Berlíně konala další významná jednání. Na požádání Portugalska, svolal německý kancléř Bismark nejvýznamnější západní mocnosti světa, aby projednaly a našly řešení otázky kontroly Afriky.¹³⁸ Berlínská jednání rozdělila Africký kontinent, aniž by zohlednila místní uspořádání a tradiční kmenovou a náboženskou kulturu.¹³⁹ Hlavními účastníky konference byly díky svým koloniálním državám v Africe – Velká Británie, Francie, Portugalsko a Německo. K jednacímu stolu dále usedlo deset států se statutem účastnických

135 Tunisko se v druhé polovině 19. století stále více zadlužovalo u evropských bank. Hlavními investory a věřiteli byla Francie, Itálie a Velká Británie. Roku 1881 se Francie povzbuzená britskou a německou podporou rozhodla k okupaci Tuniska. Itálie byla francouzským zásahem velmi zaskočena a pobouřena. Rusko, Německo ani Rakousko-Uhersko se k francouzské okupaci nevyjadřovaly. Velká Británie dala přednost Francii, s níž ji pojila spolupráce v politice vůči Egyptu.

136 Gombár, E., (1999, s. 257).

137 Od roku 1882 také Srbsko.

138 V průběhu konference bylo 80% Afriky pod kontrolou domorodých obyvatel.

139 Nepromyšlené a logiku postrádající rozdělení kontinentu je dodnes příčinou mnohých konfliktů a obtíží Afriky.

zemí: Rakousko-Uhersko, Belgie, Dánsko, Itálie, Nizozemí, Rusko, Španělsko, Švédsko-Norsko (sjednocené 1814-1905), Turecko a Spojené státy Americké. Itálie vyslala na Kongres hrabě Cortiho. K italské smůle, podporoval Corti stávající status quo, bez projevu italským ambic na rozšíření území či sfér vlivu. Tato politika se za nedlouho ukázala jako krátkozraká, neboť na kongresu, kde všechny zúčastněné velmoci získaly zisky v podobě nově nabitých územní nebo sféry vlivu, odešla Itálie s prázdnou.

V roce 1885 se Itálie stala třetí nejpočetnější námořní silou díky výrobě několika velkých námořní jednotek. Avšak co do síly, bylo Italské královské námořnictvo (*Marina Suprema*) stále o dva stupně níže, a po roce 1890 se ocitlo až na pátém místě. To však Itálii nezabránilo v tom, aby ještě před rokem 1914 výrazně posílila své postavení ve Středomoří a dokázala se zachytit na africkém břehu v centrálním středomoří. V září roku 1911 vyhlásila Itálie Turecku válku, jejímž cílem bylo podrobit si Libyi. Po více než ročních bojích korunovala Itálie své tažení úspěchem, které bylo potvrzeno v říjnu roku 1912 v tzv. Dohodách z Ouchy. Turecko poskytlo Tripolsku a Kyrenaice autonomii a italská strana měla výměnou za odchod Turků ukončit okupaci souostroví Dodekanes, který však opustila až po roce 1943. Přesto, že byla vyhlášena italská svrchovanost nad Libyí, museli se zde Italové neustále potýkat se silným místním odporem.

Díky těmto ziskům se Itálie stala na krátký čas druhou nejsilnější mocností ve Středomoří, hned za Velkou Británií, ale již před Francií, Osmanskou říší a Rakouskem-Uherskem. Přispěla k tomu skutečnost, že Francie se plně soustředila na přípravu války s Německem a Středomoří využívala v první řadě jako komunikační linii¹⁴⁰ pro přesun vojsk z Afriky do metropole.

Postavení námořní velmoci si držela Británie již od 16. století, kdy si postupně získala rozsáhlé kolonie na všech světadílech a vytvořila tak nejrozsáhlejší státní

140 Severojižní osa Marseille-Alžír.

útvár všech dob.¹⁴¹ Správa britského impéria se neopírala pouze o vybudování strategických opěrných bodů a obchodních stanic, ale také o globální transkontinentální propojení svých území.¹⁴²

Žádná mocnost nebyla s to ohrozit velmocenské postavení Velká Británie. Britská námořní dominance byla postavena na kvalitě námořních a zbrojních sil a na systému opěrných bodů - Gibraltar, Malta, Kypr, Suez a Aden,¹⁴³ které zabezpečovaly plavbu do „perly“ Britského impéria, do Indie.

Další námořní mocnost, Francie, ovládala většinu severní a západní Afriky, Madagaskar a Indočínu. Jejimi državami v Africe, které jsou pro naše téma nejvýznamnější, byl Alžír (1830), Tunis (1881) a Maroko (1911).

Rakousko-Uhersko zůstalo uzavřeno na Jadranu, o který se dělilo s Itálií. Oba státy sice byly největšími konkurenty na Balkáně a soupeřily o vliv v této oblasti, tato skutečnost však významně neovlivňovala vývoj situace ve Středomoří.

Jedním z důležitých hráčů byla až do počátku 18. století i Osmanská říše, která měla významný politický vliv na Balkánském poloostrově, Asii a Arábii. Její postupný úpadek byl provázen separatismem jednotlivých provincií Osmanské říše, emancipací podrobených národů a v neposlední řadě také tlakem evropských velmocí.¹⁴⁴

Zejména války s Itálií a na Balkánském poloostrově říši vyčerpaly a až na drobnou výjimku ji zatlačily na asijský kontinent.

141 Od roku 1809 okupovala Británie Jónské ostrovy. Po šesti letech okupace, vznikl pod britským protektorátem Spojený stát sedmi jónských ostrovů, které Británie předala Řecku v roce 1864.

142 Srovnej viz. Hnízdo B. (1995, s. 38).

143 Srovnej viz. Hnízdo B. (1995, s. 40).

144 Pouze Velká Británie podporovala tureckou celistvost, avšak v roce 1878 na berlínském kongresu podpořil Disraeli její rozdělení. Po rozpadu Turecka připadl Británii ostrov Kypr.

Přestože se Itálie přímo neúčastnila ani I. ani II. balkánské války, dosáhla v jejich rámci velkého diplomatického úspěchu. Území Albánie nebylo připojeno ani k Bulharsku ani k Srbsku, ale stalo se samostatným státem, na jehož území se Italům dařilo prosazovat svůj vliv. Důležitá byla zvláště skutečnost, že toto území neovládlo Bulharsko,¹⁴⁵ kterému tím byl znemožněn přístup k Jaderskému moři. Navíc Osmanská říše musela většinu svých sil přesunout do Černomoří a její námořní aktivity tak byly značně omezeny.

Během I. světové války se Itálie, ač původně člen Trojspolku, stala členem Trojdohody a soustředila se na likvidaci svého soupeře v jadranském sektoru Středomoří, Rakouska-Uherska. Podpisem tzv. Londýnské dohody¹⁴⁶ získala Itálie od dohodových spojenců příslib územních subvencí a finanční půjčky.

Vzhledem k nepřiliš úspěšným vojenským operacím nedosáhla Itálie všech svých vytyčených cílů, tedy ovládnutí celého pobřeží jaderského moře. Koncem roku 1915 při porážce Srbska Ústředními mocnostmi vytvořila Itálie v jižní Albánii předmostí, na které umožnila Srbům ustoupit, a zároveň zastavila útok Rakousko-Uherské armády až do roku 1918.

K tajné Sykes-Picotově dohodě, která se zabývala rozdělením asijské části Osmanské říše mezi Velkou Británií, Francií a Ruskem, byla roku 1917 připojena formou memoranda dohoda (tzv. dohoda Saint-Jean Maurienne) s Itálií. Podle této dohody měla celá jihozápadní Anatólie být pod přímou italskou správou a oblast kolem Smyrny její sférou vlivu.¹⁴⁷

145 Bulharsko bylo fakticky ruskou expoziturou.

146 Tajnou dohodu uzavřenou v Londýně roku 1915 Itálie vstoupila do 1. světové války na straně Dohody. Velká Británie a Francie souhlasily poskytnout Itálii území Jižních Tyrol, Terst, Istrii, Dalmácii s přilehlými ostrovy a albánskou Valonu, za předpokladu, že si je vybojuje. Londýn poskytl Římu půjčku 50 miliónů liber a zvýšil nabídku o připojení Jubalandu (dnešní Keňa) k Italskému Somálsku. Itálie nevybojovala žádné z nárokovaných území a navíc byly její evropské teritoriální požadavky ve sporu s principem sebeurčení, což se projevilo na jednáních v Paříži. Smlouva zůstala na italskou žádost utajena až do roku 1920.

147 Srovnej viz Gombár, E. (1999, s. 392) nebo <http://www.perc.ca/PEN/1991-03/gulf.html>.

První světová válka potvrdila strategickou polohu Středozezemí a prokázala jeho životně důležitou zásobovací roli. V důsledku technického pokroku a snížení obchodní aktivity se význam oblasti změnil v marginální, avšak úloha Středozezemního moře jako hranice mezi Evropou a Středním Východem zůstává platná dodnes.

Během Versailleské konference opustila italská delegace jednání, protože nebyly uznány její požadavky. Závěry a nový status quo, které byly na konferenci sjednány, vyvolaly v Itálii vlnu nevole a touhu po revizi smluv podepsaných v Paříži.

Řím vinil ze zmrzačeného vítězství především Velkou Británii a Francii. Protože si však poválečné italské vlády¹⁴⁸ byly dobře vědomy hospodářské slabosti země a obávaly se její jisté mezinárodní izolace, dodržovaly politický kurz přátelských vztahů a spolupráce se západními mocnostmi.

Také fašistická Itálie pokračovala v politice rovnováhy. Itálie usilovala o roli arbitra mezinárodního dění – měla být tzv. jazýčkem na vahách, kde měla vyvažovat pozici mezi Velkou Británií a Francií.

Plány Říma a Paříže se střetávaly jak v podunajské pánvi a na Balkáně, tak i ve Středozezemním moři.¹⁴⁹ Itálie, přestože se obávala francouzské převahy ve Středozezemí, doufala, že se její konkurent bude orientovat především na utužování svých východních aliancí a veden obavou ze sílícího Německa, bude usilovat o italské přátelství. Itálie nestála ani o vyostření vztahů, ani o těsné spojení s Francií.

První poválečné roky tak byly ve znamení pragmatické spolupráce s Velkou Británií a Francií a orientace na dobré vztahy s těmito státy.

148 V prvních letech fašistické vlády se i Mussolini držel tohoto politického kurzu.

149 Citlivé téma italsko-francouzských vztahů představovala především početná italská komunita v Tunisku.

Změna zahraničně-politické orientace nenastala záhy po Mussoliniho příchodu do čela vlády, ale měnila se pozvolně tak, jak fašistický režim upevňoval svou moc vně státu.

V letech 1922-35 stála italská zahraniční politika na třech pilířích. Prvním byli profesionální diplomaté, kteří se snažili krotit fašistické agresivní ambice. Druhý pilíř představovalo Italské nacionalistické sdružení, jež podporovalo imperiální expanzi¹⁵⁰ a třetím byl Mussolini, pro něhož představoval imperialismus zcela přirozený boj o prestiž.

Mussoliniho zahraniční politiku je možné charakterizovat dvěma elementy. Prvním byla snaha stmelit státy na základě jejich nespokojenosti s výsledky Versaillské mírové konference. Druhý byl reprezentován neochotou přistoupit k válce, přestože sám inicioval lavírování na tenkém ledě mezinárodních konfliktů v očekávání územních zisků a proslavení své osoby.

V druhé polovině 30.let se Itálie pozvolna vzdalovala Londýnu a Paříži. Mussolini však ještě předtím, než se definitivně přiklonil k Hitlerovi, vedl jednání s francouzským premiérem Lavalem, aby získal volné pole pro expanzi na Africký kontinent a účastnil se konference na obnovení jednotné fronty mezi Velkou Británií, Francií a Itálií v italském lázeňském městě Stresa.¹⁵¹

V této době se však Mussolini již plně orientoval na velmocenskou politiku a řadou konkrétních opatření se snažil zvýšit italský vliv v arabských zemích Středního východu a Levanty.¹⁵²

150 Nacionalistické sdružení propagovalo imperiální expanzi (především v Africe a na Balkáně) i v případě, že by jejím důsledkem byl střet s Británií a Francií.

151 Konference se konala v roce 1935 a jejím hlavním cílem byl pokus odvrátit Mussoliniho od spojení s Hitlerem prostřednictvím tzv. stresské fronty. Vzhledem k následnému vývoji mezinárodních událostí, zejména eskalace konfliktu v Etiopii, byla Stresa posledním projevem spojenecké solidarity z první světové války - Velké Británie, Francie a Itálie.

152 Srovnej viz. Hubáček, M. (2003, s. 10). V širším slova smyslu označuje Levanta všechny země východního Středomoří na východ od Itálie. V užším významu zahrnuje tyto státy - Egypt, Izrael, Libanon a Sýrie. Mussolini usiloval o prosazení italského vlivu v Levantě v jejím širším pojetí.

Hitler stál o italské přátelství a spojenectví, protože v něm viděl prostředek k vymanění Německa z izolovaného mezinárodního postavení.¹⁵³ Mussolini si na druhé straně chtěl zajistit volné pole působnosti a vyhnout se sporům v Evropě, do doby, kdy Itálie bude dostatečně silná a vyzbrojená. Navíc si byl duce vědom, že bude-li Velká Británie nucena zvolit si mezi spojením s Itálií nebo Francií, rozhodne se nejen z ideologických, ale také ze strategických důvodů pro Francii.

Z výše uvedených důvodů se italsko-německá spolupráce začala hlouběji rozvíjet až počátkem roku 1935, kdy se Itálie po napadení Etiopie stala terčem mezinárodní kritiky a Společnost národů na ni uvalila sankce.¹⁵⁴

Druhou událostí, která ztvdila německo-italskou spolupráci, byla občanská válka ve Španělsku, jenž se stala střetem dvou Evrop. Té, ve které se postupně etablovaly autoritativní režimy a té, v níž vládly demokracie.

Jak se Itálie vzdalovala západním mocnostem, tak se přichylovala k nacistickému Německu, s nímž posléze vytvořila koalici, a po jehož boku vstoupila i do bojišť 2. světové války. Slovy Henryho Kissingera, bylo pozvolné sblížení fašistické Itálie a nacistického Německa motivováno stejně nenasytností jako strachem, na jehož pozadí stála na jedné straně politika appeasementu západních států, a na straně druhé touha po odplatě stoupenců revizionismu.

4.2. Italská účast ve středomořských vztazích

Itálie záhy po svém sjednocení zahájila koloniální expanzi. Jejím prvním územím v Africe byl přístav Assab,¹⁵⁵ který v roce 1868 zakoupila jménem italské vlády společnost Rubattino Shipping.

153 Hitler, aby si Mussoliniho naklonil, dal italským diplomatům na vědomí, že je ochoten uznat Středozemní moře italskou sférou vlivu.

154 V polovině roku 1938 Británie ve snaze odvrátit italské námluvy s Německem, přislíbila iniciovat uznání italské suverenity nad Etiopií ostatními členy Společnosti národů a oficiálně prohlásila, že sama pokládá etiopský incident za uzavřený. Srovnej viz. Hubáček, M. (2003, s. 10).

155 Leží v jihovýchodním cípu Eritreje.

Assab byl zakoupen ze dvou důvodů. Prvním byla jeho strategická poloha v blízkosti průlivu Bab el Mandel a druhým předpoklad, že se stane důležitou obchodní stanicí na trase Etiopie-Arábie.

Hlavním cílem Berlínského kongresu¹⁵⁶ byla revize Sanstefanské mírové smlouvy, která ukončila rusko-tureckou válku.¹⁵⁷ Kongresu se účastnili představitelé Francie, Itálie, Německa, Rakouska-Uherska, Ruska, Turecka a Velké Británie.

Z mého pohledu jsou nejpodstatnější „kompenzace“, jenž si nárokovala Itálie za rakousko-uherskou okupaci a správu Bosny a Hercegoviny a za přítomnost jejích jednotek v Novopazarském sandžaku. Italský ministr zahraničí Luigi Corti v hovoru s Bismarkem vznesl požadavek na rakouská území. Kancléř v obavě z italských nároků, nabídl Itálii, aby si vzala Tunisko, avšak tuto zemi slíbil také Francouzům, neboť se obával francouzské revanše za Sedan.¹⁵⁸

Británie a Francie usilující o průchod svých územních zájmů ujistily Itálii o jejím volném poli působnosti v otázce Tripolska. Velká Británie dala Francii na vědomí, že nebude bránit francouzskému obsazení Tuniska, výměnou za uznání britské okupace Kypru.

Otázka severní Afriky budila zájem nejen Velké Británie, Francie a Itálie, ale ve snaze o zmírnění pozic těchto zemí v Osmanské říši, také carského Ruska, Německa a Rakousko-Uherska. Tři posledně jmenované země navrhovaly rozdělit Tunisko mezi Francii a Itálii a Egypt podřídit francouzsko-britské kontrole.

V 60. letech 19. století výrazně stoupl počet italských migrantů ze Sicílie a jižní Itálie do Tuniska. Tito lidé, většinou bezzemci, nádeníci a rybáři, zde nacházeli

156 Kongres se konal v roce 1878. Více k tématu např. Gombár, E. (1999, 15. kapitola).

157 V důsledku ruské expanze do Černomoří, na Balkánský poloostrov a do Zakavkazska bylo svedeno celkem pět regulérních válečných konfliktů. Poslední válka se uskutečnila v letech 1877-1878 byla ukončena právě Sanstefanskou mírovou smlouvou, kterou Turecko uznalo nezávislost Rumunska, Srbska a Černé Hory a souhlasilo s rozsáhlou autonomií Bulharska pod ruským protektorátem. Nesouhlas velmocí s dominantním postavením Ruska na Balkáně vedl k její revizi. Více viz. Švankmajer, M. (2004). Dějiny Ruska. LN.

158 Tunis měl Francii kompenzovat ztrátu Alsaska a Lotrinska ve prospěch Německa právě po bitvě u Sedanu.

uplatnění na stavbách budov, v řemeslu a lovu ryb. Pod italskou ochranu se hlásilo více než tisíc livornských Židů.¹⁵⁹

Kdyby se Itálii podařilo získat Tunis, ovládla by oba břehy Středozemního moře, čímž by odřízla Francii od Levanty. Na druhé straně byla francouzská okupace Tunisu vnímána Itálií jako její přímé ohrožení a narušení rovnováhy ve Středomoří.

Do konce století se Itálie ještě zmocnila části Eritreje, Somálska a Etiopie. V roce 1896 však utrpěla italská vojska potupnou porážku v bitvě v Aduy a musela uznat plnou nezávislost Etiopie.

Tunisko bylo první zemí z okruhu Osmanské říše, jež se stala evropskou kolonií metodou finančního zotročení. V zemi měly své investiční zájmy jak Francie, Itálie tak i Velká Británie. Francie se prostřednictvím svého postavení ve Finanční komisi stala hlavním obchodním partnerem Tuniska. Výsledkem palermské schůzky krále Umberta I.¹⁶⁰ s tuniskými delegáty v roce 1881, dostali italští podnikatelé možnost proniknout na tuniský trh.

Francie byla pobouřena a rozhodla se rázně jednat. Jako záminku k intervenci¹⁶¹ do Tuniska a následné dočasné okupaci, využila jinak běžných loupeživých nájezdů tuniského kočovného kmene Krumírů na alžírské území.¹⁶²

V roce 1884 Francie uskutečnila válečné tažení do Maroka. Francouzská intervence v Maroku vyprovokovala reakci Itálie, která aniž by měla hotový plán válečného tažení, zaútočila na Massawu na břehu Rudého moře a odsud pokračovat v okupaci východní Afriky. Roku 1890 rozšířila Itálie své území

159 Viz. Gombár, E. (1999, s. 255).

160 Italský král (1878-1900).

161 Přímým mezinárodně-politickým důsledkem francouzské intervence v Tunisku, byl italský vstup do aliančního spolku s Německem a Rakouskem-Uherskem, do tzv. Trojspolku.

162 Viz. Gombár, E. (1999, s.257).

ve východní Africe a prohlásila je italskou kolonií. Kolonie byla nazvána podle římského označení Rudého moře – *mare Erythraeum* - Eritrea.

Expanze k břehům Rudého moře měla posílit mezinárodní prestiž Itálie a zároveň také uspokojit tlak lodního a hutního průmyslu na italskou vládu, který se potýkal s omezeným počtem zakázek v rámci národního trhu a nepatrného mezinárodního obchodu.

V roce 1889, byla podepsána tzv. dohoda Ucciali (*Tratto di Ucciali*)¹⁶³ – mezi Itálií a etiopským vládcem Menelikem II. Jakmile Menelik zjistil, že italská verze ustavuje italský protektorát v Etiopii, dohodu odvolal. Řím zareagoval okamžitou invazí do země,¹⁶⁴ která však byla záhy odražena a poražena v bitvě u Aduy. Porážka pro Itálii znamenala nejen zřeknutí se veškerých práv v Etiopii a povinnost zaplatit odškodnění, ale také nezměrné ponížení italské prestiže a černou můru jejích koloniálních ambic.

V roce 1911 vyhlásila Itálie svou svrchovanost nad Tripolskem, Kyrenaikou a Fezzánem. Italská anexe byla uznána na podzim roku 1912 a roku 1913 nesla nová italská kolonie jméno Libye.

Celá Afrika, vyjma Libérie a Etiopie byla pod nadvládou evropských mocností.

Oficiální britská anexe Egypta v roce 1914 završila expanzi evropských mocností v Africe a ukončila koloniální dělení kontinentu.¹⁶⁵

163 Tzv. *Tratto di Ucciali* je nazváno podle místa podepsání dohody, které je dnes známo pod jménem Wichale.

164 Italové zahájili invazi do Etiopie v roce 1895.

165 Po 1. světové válce byly Německu odebrány všechny kolonie a podřízeny systému mandátů Společnosti národů. Nad bývalými německými koloniemi však fakticky získaly vliv velmoci (Austrálie s Novým Zélandem spravovaly pacifické ostrovy, Belgie Ruandu-Urundi, Británie Tanganiku, Británie společně s Francií Togo a Kamerun, Japonsko byl svěřen mandát nad Mariany, Karoliny a Marshallovými ostrovy a také převzalo i bývalá německá práva na poloostrově Šan-tung. Jihoafrická unie dostala do správy německou Jihozápadní Afriku. Srovnej viz. Moravcová, D.-Bělina, P. (1998, s. 34).

Istrie¹⁶⁶ a Bosna a Hercegovina byly vnímány jako přirozené břehy Itálie v balkánské oblasti,¹⁶⁷ a jako takové pro ni měly kardinální význam.

Přestože byly výsledky Pařížské konference nastíněny v předešlé podkapitole, chtěla bych na tomto místě připomenout, že na základě Londýnské dohody bylo k Itálii připojeno Tridentsko, Gorice a Gradiška,¹⁶⁸ Istrie a část Dalmácie, přesněji řečeno Zadar a ostrovy Lastovo a Pelagruža v Jaderském moři. Tyto územní zisky ale nenaplnily italská očekávání.

Celková vojenská síla a politický vliv Itálie nebyl ani vzdáleně srovnatelný s mocí Velké Británie, Francie či Německa. Skutečnost, že Sovětský svaz stál stranou evropské politiky a Německo nebylo bráno jako rovnocenný partner vítězných mocností první světové války, dostalo se Itálii, bez reálného podkladu ve vojensko-ekonomické síle, postavení velmoci a role pomocníka při udržování nezávislosti Rakouska a do jisté míry i uchování demilitarizovaného Porýní.¹⁶⁹

V roce 1922 byla zahájena Washingtonská konference, která se pro Itálii stala významným mezníkem. Úkolem konference bylo omezení námořního zbrojení a výzbroje, neboť náklady na vyzbrojení námořnictva dosahovaly neúnosných astronomických částek. Konference se účastnilo pouze několik zemí – USA, Velká Británie, Japonsko, Francie a Itálie, protože námořnictva ostatních zemí měla ve srovnání s výše uvedenými pouze okrajový význam. Na konferenci byl dohodnut poměr 5,25:5,25:3:1,7:1,7, což znamenalo, že na 5 lodí Velké Británie a USA mohlo mít Japonsko lodí pouze 3 a Francie s Itálií 1,7 lodě stejné třídy.¹⁷⁰ Pro Itálii znamenala parita s Francií nesmírný úspěch, protože Francie představovala druhou nejvýznamnější koloniální velmocí. Domnělý pocit Itálie o jejím velmocenském postavení, který neměl reálný podklad a byl pouze souhrou

166 Istrie byla italským klíčem k Jadranskému moři.

167 Hlavním italským konkurentem na Balkánském poloostrově bylo Rakousko-Uhersko.

168 Historické území Gorice a Gradišky se nachází na severovýchodě Itálie a v přilehlé oblasti Slovinska při řece Soči. Itálie jej získala po I. světové válce na úkor Rakouska-Uherska.

169 Kissinger, H. (1999, s. 316).

170 Srovnej viz. Moravcová, D. – Bělina, P. (1998, s. 61).

okolností, tím opět vzrostl. Francie byla pochopitelně tímto ustanovením velmi rozhořčena, neboť se cítila degradována. Smutnou skutečností bylo, že se žádná ze zúčastněných stran, až na Velkou Británii a Spojené státy americké, dohodou neřídila a různými kroky ji obcházela. Navíc již v roce 1934 smlouvu vypovědělo Japonsko, čímž započaly další závody ve zbrojení.

Přestože se Itálie navenek prezentovala jako partner západních velmocí a spolupracovala s nimi na veškerém politickém, ekonomickém i mezinárodním dění, neupustila od svých plánů a nadále usilovala o získání dominantního vlivu ve Středomoří. Pro tento účel byl v roce 1930 vypracován program vybudování velkého válečného loďstva.

V letech 1926-30 uzavřela Itálie sérii smluv o přátelství se Španělskem, Maďarskem, Řeckem, Etiopií a Rakouskem. Smlouvy byly součástí duceho politiky soustřeďovat revizionistické státy proti Malé dohodě a Francii, která ji podporovala.

V těchto intencích byly podepsány i Římské protokoly.¹⁷¹ Itálie,¹⁷² Maďarsko a Rakousko v nich deklarovalo hospodářskou a politickou spolupráci a vytvořily tzv. Dunajský blok, který byl zamýšlen jako protiváha Malé dohodě.

Italsko-jugoslávská dohoda uzavřená roku 1937 zaručovala stávající hranice a zachování statu quo v Jaderském moři. Smlouva ukončila dlouhodobé napětí mezi oběma mocnostmi, byla však zároveň vážnou ranou Malé dohodě a francouzskému vlivu.

171 V roce 1934.

172 V 90. letech dvacátého století Itálie dala popud k založení Středoevropské iniciativy, jenž ve své podstatě navazovala na Dunajský blok ze 30. let minulého století. Zakládajícími zeměmi SEI byla Itálie, Jugoslávie, Maďarsko a Rakousko. V roce 1990 se připojilo Československo a o rok později také Polsko. Postupně se organizace rozšiřovala o země střední a jihovýchodní Evropy. SEI se zaměřuje na rozvoj spolupráce členských zemí a podporuje ty členské země, které nejsou členy Evropské unie, při jejich začleňování do procesu evropské integrace.

Mussoliho příležitost uchytit se v západním sektoru Středomoří, vyvstala společně s občanskou válkou ve Španělsku. Mussolini využil situace a nabídl generálu Francovi vojenskou pomoc. Primárním důvodem této zcela pragmatické pomoci byla duceho snaha zachytit a prosadit vliv v západním Středomoří, jenž byl součástí plánu italského *Mare nostrum*.¹⁷³ Názorová blízkost Mussoliniho a Franca tak sehrála pouze druhořadou roli a byla sice výhodou, nikoli však příčinou.

Duceho podpora generála Franka se odrazila i v italsko-britských vztazích. Londýn s nelibostí sledoval italskou přítomnost ve Španělsku, na druhé straně byl vystaven kritice Říma za uzavření britsko-egyptské smlouvy.¹⁷⁴ Zlepšení vzájemných vztahů mělo přinést společné prohlášení obou států, tzv. *gentlemen's agreement*, který konstatoval životní důležitost svobodné plavby ve Středomoří jak pro Itálii, tak pro Velkou Británii a přání obou mocností chránit suverenitu všech zemí středomořské oblasti. Diplomatické prohlášení však zůstalo jen kusem papíru, protože ani Itálie ani Británie se nehodlaly vzdát svých zájmů.

Výsledkem zahraničně-politických aktivit Itálie ve 30. letech byl odklon od mírové politiky a ochlazení vztahů s Velkou Británií a Francií. Britští politici měli snahu vyjít Itálii vstříc či alespoň přijmout kompromisní řešení jako v případě sankcí přijatých Společností národů vůči Itálii v důsledku války v Etiopii. Itálie však o žádné kompromisy nestála. Počítala s podporou Německa, které nekladlo meze její expanzivní a agresivní politice.

Italsko-německé sblížení bylo logickým důsledkem – obě země měly k sobě ideologicky blízko, jejich politika měla stejný základ (odvetu a zisk území, na které si činily nárok), z čehož vyplynul i společný nepřítel (každý, kdo bránil realizaci jejich cílů).

173 Tato skutečnost je důvodem, proč italské angažmá ve Španělsku předčilo lépe vyzbrojené a silnější Německo.

174 Smlouva byla podepsána v srpnu 1936 a týkala se zesílení britské přítomnosti v Egyptě. Podráždění italské strany pramenilo z obav, že smlouva ohrožuje její vliv v celém Středomoří.

Ve čtyřicátých letech využily země Osy nevyřešených národnostních problémů a nespokojenosti utlačovaných národů na Balkánském poloostrově k tomu, aby násilně změnily jeho politickou mapu. Důsledkem agresí na Balkáně byla významná změna politické a vojenskostrategické situace v jihovýchodní Evropě a východním Středomoří v italský prospěch.

V roce 1939, po krátké okupaci,¹⁷⁵ byla Albánie formálně připojena k Itálií prostřednictvím personální unie. Během 2. světové války Itálie zabrala celé dalmatské pobřeží, chorvatské Přímoří a část Slovinska. Okupovala navíc značnou část Řecka a z Černé Hory udělala „*gouvernement*“. Část Kosova a Metohije a Vardarské Makedonie připadla „velké Albánii.“¹⁷⁶

175 Itálie okupovala Albánii od 7. dubna 1939.

176 Ta byla faktickou součástí italského impéria.

5. GEOPOLITIKA MEZIVÁLEČNÉ A FAŠISTICKÉ ITÁLIE

Podkapitolu věnovanou generálovi Giuliovi Douhetovi zařazují proto, že jeho ideologie strategické doktríny letectva, přinesla nový způsob vedení války a zvýšila význam letecké síly, jež byla následně postavena na stejnou úroveň, jaké se dostávalo pozemní a námořní armádě. Douhetův odkaz se rovněž stal inspirací při vedení válečných konfliktů uskutečněných i dlouho po roce 1945.¹⁷⁷ K důvodům, které mě vedou k zařazení tohoto tématu, se řadí i skutečnost, že o Douhetově teorii se v českém prostředí téměř nedočteme.

Následně se zabývám Mussoliniho expanzivním plánem, jenž měl vést k vytvoření novodobého Římského impéria (*Imperum romanum*). Jednotlivě pojednám o zemích, které se staly italskými imperiálními cíly a způsobech, které Itálie zvolila v jednotlivých případech k ovládnutí či k prosazení svého vlivu.

Problematiku jsem rozdělila do čtyř částí, které geograficky lemují středomořské pobřeží od Balkánu, přes Řecko, Afriku až ke španělským břehům. Zvolila jsme geografickou souslednost a upřednostnila jsem ji tak před chronologickým kritériem.

Jaké byly limity italské expanze a jaká vlastně byla jejich příčina? Na tyto otázky se zaměřím ve třetí podkapitole, kde přicházím k rozčlenění této problematiky do šesti hlavních okruhů¹⁷⁸ – 1. přecenění vlastních sil 2. kritická finanční situace 3. nedostatek surovin 4. zastaralá výzbroj 5. špatná vojenská morálka 6. nekoordinovaná spolupráce v rámci Osy.¹⁷⁹

177 Například: II. světová válka, válka ve Vietnamu, Koreji či v Jugoslávii.

178 Pořadí okruhů nevyjadřuje jejich větší či menší podíl na italském nezdaru.

179 Osa, Mussoliniho označení pro spojení Itálie a Německa, které bylo následně kodifikováno Paktem proti Kominterně (podepsán v listopadu 1936), Ocelovým paktem (podepsán v květnu 1939) a Paktem tří (podepsán v září 1940). Autor v knize kvůli zjednodušení označuje za „Osu“ koalici německých spojenců ve druhé světové války, i když tato koalice byla kodifikována hlavně Paktem tří, jehož členy se staly Velkoněmecká říše, Italské království a Japonské císařství (zakladatelé), k nimž se postupně připojily Bulharské carství, Čínská republika (projaponská vláda), Chorvatské království, Jugoslávské království (jen několik dnů), Maďarské království, Mandžuské císařství, Rumunské království, Slovenská republika a Thajské království. Viz. DiNaro, R. L., (2006, pozn. 205).

Osudová sázka na válečný konflikt. Ačkoli byla Itálie německým spojencem, nevstoupila s ním do 2. světové války a připojila se k němu až o deset měsíců později. Příčiny italské neutrality a důvody následné změny této politiky budou rozebrány v podkapitole 5.4.

5.1. Moderní způsoby ovládnání prostoru

*„La vittoria sorride a coloro che anticipano i cambiamenti nella tattica della guerra (aerea), non a chi aspetta ad adattarsi a cambiamenti avvenuti“.*¹⁸⁰

Giulio Douhet, 1921

Tento citát z díla plukovníka Douheta jsem nevybrala náhodou. Domnívám se totiž, že je v něm plně vystihnut duch Douhetova myšlení, jehož přínos tkví především ve změně pohledu na potenciál letectva a jeho využití k válečným účelům. Přestože on sám nikdy letounem neletěl, intuitivně vytušil potenciál letecké síly.

Základem Douhetovy teorie je předpoklad, že ovládnutí nepřátelského vzdušného prostoru a následné kobercové bombardování průmyslových center, bude mít natolik zničující účinek, že tlak na uzavření míru bude velmi silný. Věřil, že letecká kontrola by mohla vést k válečnému vítězství bez ohledu na pozemní či námořní síly.

Douhet se narodil v roce 1869 a sloužil několik let jako důstojník italské armády před jejím vstupem do 1. světové války. Byl zařazen do letecké služby v roce 1911 a do doby, kdy v roce 1915 Itálie vstoupila do války, se již významně věnoval otázce „jakým způsobem by měla být použita letecká síla“.

Od roku 1911, byla Osmanská říše v koncích, zatímco Itálie dychtila po vybudování svého impéria. Byla zapojena do konfliktu s Tureckem a využila

180 Vítězství se usmívá na ty, kteří předvídají změny taktiky války, ne na ty, kteří se nastanuvší se změnám přizpůsobují.

příležitosti nabízené sféry vlivu. Její invaze do Libye, která byla Tureckou držbou, znamenala počátek turecko-italského konfliktu (1911-1912). Italská armáda vyslala pod velením plukovníka Douheta všech svých 9 letounů, aby uskutečnily dne 23. října 1911 první průzkumný let. První bombardovací mise byla zahájena 1. listopadu 1911. V této době byly zároveň pořízeny první průzkumné fotografie a byl také sestřelen první italský letoun. Z dnešního pohledu se může zdát úsměvné, že tento letoun byl sestřelen puškou z rukou tureckého vojáka.

Na základě výsledků leteckých sil v Libyi byl vystavěn letecký batalián pod velením plukovníka Douheta. Výstavbu třímotorového bombardéru o síle 300 koní si musel Douhet doslova vymoci na svém nadřízeném Giannim Capronim,¹⁸¹ přestože je pojilo přátelské pouto. Bombardér zesílil váhu leteckého bataliónu a ulehčil divizním pěchotám.

V jednom ze svých článků, který vyšel před 1. světovou válkou Douhet napsal, že budoucnost patří leteckým zbraním - *"A noi che siamo stati inesorabilmente legati alla superficie della terra, sembra che anche il cielo debba trasformarsi in un campo di battaglia non meno importante di quelli in terra o sul mare. Ma se esistono nazioni non toccate dal mare, non ce ne è nessuna senza la brezza dell'aria. L'esercito e la marina devono riconoscere nelle forze aeree la nascita di un terzo fratello più giovane, ma per questo non meno importante, nella grande famiglia delle forze armate."*¹⁸²

Během 1. světové války Douhet kriticky vystupoval proti laxnímu přístupu vojenských velitelů k novým možnostem, strategiím i válečným způsobům. Za kritiku armádních špiček byl předvolán před vojenský soud a následně odsouzen na rok odnětí svobody.¹⁸³

181 Caproni, Gianni (1886-1957) - italský konstruktér letadel a zakladatel společnosti Aero Caproni Trento.

182 „Nám, kteří jsme byli neúprosně spjati se zemským povrchem, se zdá, že také nebe se musí stát stejně důležitým bitevním polem, jakým je země a moře. Ačkoli ne všechny národy jsou spojeny s mořskými břehy, všechny disponují vzdušným prostorem. Pozemní a námořní armáda musí přijmout zrození svého nejmladšího bratra v podobě leteckých sil a uznat jeho rovnocenné místo v rodině ozbrojených sil.“ Viz. www.comadosupremo.com

183 Ještě před svým propuštěním předpovídal neštěstí v Caporettu. Dle jeho záznamů okolo šesti set lhostejností v této akci způsobilo nejhorší neštěstí v dějinách italské armády.

Po 1. světové válce, kdy válečné výsledky Itálie byly sečteny, vyšla najevo oprávněnost Douhetovy kritiky. Douhet byl následně rehabilitován a povolán zpět do vojenské služby v hodnosti velitele leteckých sil. Po osmi měsících v armádě však na svou vojenskou kariéru rezignoval¹⁸⁴ a odešel do ústraní, aby se až do své smrti v roce 1930 věnoval snaze o ustanovení nezávislé letecké síly a jejího efektivního užití v rámci italské armády.

V roce 1921 vydalo ministerstvo války Douhetovu knihu *Il dominio dell'aria*,¹⁸⁵ která jako první detailně analyzovala ofenzivní a defenzivní použití leteckých zbraní. Kniha obsahuje plně rozvinuté teze o možnostech a způsobech využití vzdušných zbraní ve válečném konfliktu a představuje zcela novou doktrínu ničivého bombardování. Touto a následnými publikacemi se autor zařadil do čela teoretiků leteckého vojenství.

Logika války vede ke snaze, aby bylo co nejrychleji dosaženo vítězství a minimalizovány ztráty útočníka. Těmito intencemi byl veden i Douhet, a proto za základní premisu své teze stanovil ovládnutí nepřátelského vzdušného prostoru a následné kobercové bombardování průmyslových center nepřítele. Velká města a průmyslové zóny považoval za nejslabší místo nepřítele, protože jsou zde koncentrovány velké skupiny obyvatelstva a potenciál pro obnovu výrobních a průmyslových zdrojů. V této souvislosti se Douhet domníval, že demoralizované obyvatelstvo vystavené bombardování vyvine silný tlak na svou vládu, aby co nejrychleji a za jakýchkoli podmínek uzavřela příměří či mír.

Douhet ve své knize předpověděl také vzrůstající význam a použití jedů, bakteriologických zbraní, smrtících plynů a tanků v budoucích válečných konfliktech.

184 Krátce před svou rezignací byl jmenován generálem.

185 Překlad autorky – Ovládnutí vzdušného prostoru. Kniha byla přeložena do angličtiny, francouzštiny, němčiny a ruštiny.

Bombardéry představovaly ideální nosiče nových zbraní, protože byly s to přenést je do území a především do městských aglomerací protivníka.¹⁸⁶

Výše nastíněný způsob boje považoval Douhet za humánní, protože dle jeho předpokladů vedl ke snížení počtu obětí na bojišti i hmotných škod.

V těchto intencích byl vypracován plán, který počítal s výstavbou flotily čítající 300 letadel vybavených toxickými bombami, jež měla být chráněna umělým kouřovým štítem. Flotila o této síle by byla s to zabít pět miliónů civilistů již v prvním týdnu bojů.

Il dominio dell'aria obsahuje tyto základní premisy letectví:

1. Letadla změnila způsob vedení války

První světová válka byla vedena defenzivním způsobem a stala se tak vleklým a opotřebovacím konfliktem. Zdlouhavý a finančně náročný boj nebyl zárukou proniknutí na nepřátelské území, natož vítězného ukončení boje. Potenciál letecké síly proto Douhet viděl především v možnosti dosažení rychlého vítězství, aniž by musely být nejprve přemoženy nepřítelovy pozemní síly.

2. Letadla mají významný ofenzivní potenciál

Letadla jsou „ofenzivní zbraní par excellence“, neboť mohou provést masový útok téměř kdekoli.

3. Kvalitní velení letectva je základem dosažení válečného vítězství

Kvalifikované velení je důležité pro vypracování strategického útoku, který překvapí nepřítele jak načasováním, rozsahem, tak místem úderu.

¹⁸⁶ Douhet se domníval, že letecký nálet na Londýn by měl význam pouze tehdy, byl-li by použito chemických zbraní.

Prioritou leteckých operací je ovládnutí vzdušného prostoru, pod kterým probíhá bojová akce. Letecká flotila proto musí být dostatečně velká, aby byla schopna pokrýt veškeré cíle daného boje. Nejvhodnějším typem letadla pro bojové mise je bojový letoun a pancéřový bombardér, které jsou s to vytvořit letecké seskupení a překvapit nepřítele.

V řadách útočných sil je nutné počítat se ztrátami, ale ty se dají snížit na minimum útokem v nejméně očekávaný okamžik.

Letectvo musí být stále v pohotovosti, aby samo nebylo překvapeno nepřátelským náletem.¹⁸⁷

4. Nebýt letectva byly by veškeré budoucí konflikty totální

Masivně prováděné nálety (*aviazione da caccia*) zkracují válečný konflikt, protože přímo zasahují města a civilní obyvatelstvo, které je stavem demoralizováno a deprimováno. Žádná vláda není schopna vyhrát válku bez podpory svého lidu, a proto je její primární snahou uzavření příměří.

Čím je válečný konflikt kratší, tím jsou pochopitelně náklady a ztráty na lidských životech s ním spojené menší.

Douhet hodnotil pozemní a námořní síly jako druhořadé, neboť nebyly schopny udržet účinnou ofenzívu v moderní válce¹⁸⁸ a Douhet doporučoval z takto ušetřených prostředků postavit silnější letectvo.¹⁸⁹

V *Il dominio dell'aria* se Douhet zasazuje o centralizovanou kontrolu a masové nasazení leteckých sil. Tato strategie byla použita nejen před a v průběhu Druhé světové války, ale i ve válečných konfliktech uskutečněných po roce 1945.

187 Vzpomeňme nejslavnější z takových případů – útok na Pearl Harbour v roce 1941.

188 V tomto bodě se Douhet mýlil, neboť pozemní armáda i námořnictvo jsou nepostradatelnou součástí válečných konfliktů.

189 Průmyslové kruhy výstavbu letectva ve vlastním zájmu hojně podporovaly.

Protože ne všechny teoretické předpoklady fungují i v praxi, podívejme se jak na tom byly Douhetovy ideje v konfrontaci s válečnou realitou.

Nejen Douhet, ale i ostatní prominentní letci té doby, nezohlednili technický pokrok, který svět učinil od 1. světové války a zůstali uvěznění v omezených technických možnostech před rokem 1918. Vzhledem k tomu, že za každým technickým vývojem v jedné oblasti (v našem případě letecké války a bombardování) následuje jako reakce pokrok v jiných oblastech,¹⁹⁰ nebylo o dvacet let později již možné vést úspěšnou válečnou strategii v intencích 1. světové války.

Mylnou se také ukázala domněnka, podle níž měl bombardér vždy proniknout nad stanovený cíl. Ve skutečnosti bylo bombardování velmi nepřesné a šance na přímý zásah cíle byly zanedbatelné.¹⁹¹ Navíc náklady na výrobu a provoz bombardérů byly enormně vysoké. A když zvážíme, že strategické bombardování nesplnilo své hlavní poslání, tj. zlomit morálku nepřítele a zničit válečný průmysl, je na místě konstatovat, že vynaložených prostředků mohlo být použito vhodněji.¹⁹²

Ani v případě morálky¹⁹³ společné utrpení civilní obyvatele nepřineslo očekávanou demoralizaci, ale naopak sblížilo a posílilo odhodlání obětí útoku.

Regan označuje kobercové bombardování jako „filosofii zbabělců,“ kteří se v obavě z přímé konfrontace na bojišti, raději uchýlí ke shazování bomby na protivníkovu rodinu z bezpečné tříkilometrové výšky. S ohledem na historii války platí, že její nepřímé vedení má smysl, ale jen do určitého okamžiku. Má-li být dosaženo vítězství musí být nakonec stejně nutno střetnout se s hlavními nepřátelskými silami a porazit je.¹⁹⁴

190 Za reakcí na bombardování můžeme považovat vývoj protiletadlové obrany nebo stíhacích letadel.

191 Regan, G. (1995, s. 56).

192 ako například na výrobu tanků, letounů poskytujících podporu pozemním vojskům, nočním stíhačkám, střemhlavým bombardérům, kulometům, puškám nebo železných postelí. Regan, G. (1995, s. 54).

193 Jak ukázaly nálety na Londýn v roce 1940. Regan, G. (1995, s. 59).

194 Srovnej viz. Regan, G. (1995, s. 59).

Fašistická podpora letectva přes řadu studií a návrhů ignorovala potřebu letadlových lodí. Režim považoval letectvo za nejuvěrnější a nejspolehlivější složkou ozbrojených sil, a vždy jej tak upřednostnil před stavbou letadlových lodí.

Jedním z hlavních (ne-li hlavním) argumentem byla geografická poloha Itálie. Argumentace uváděla, že Apeninský poloostrov je sám o sobě přírodně vytvořenou letadlovou lodí, která je vysunuta do Středomoří, a tudíž výstavby letadlových lodí není zapotřebí.

Toto tvrzení má reálné opodstatnění, neboť poloha Itálie skutečně umožňuje ovládnutí Středoziemního moře. Z leteckých základen na Sardinii a Sicílii je možné kontrolovat západní Středomoří a Sicilský průliv. Základny v Dodekanesu umožňují ovládat Egejské moře a kontrolu východní část Středoziemního moře je možné provádět z letišť na Sicílii a v Karibiku.

Vezmeme-li v úvahu tento přírodní potenciál, má teorie pozemních základen reálné a racionální opodstatnění.

5.2. Fašistické expanzivní cíle

V době po první světové válce bylo možné pouze jen malou část středomoří označit za „neutrální“ nebo „neangažovanou“. Nové uspořádání hranic, mandáty, koloniální problémy a lokální konflikty se staly jednou z hlavních příčin mezinárodního napětí.

Dominantní mocnosti Středoziemního moře zůstala i po válce Velká Británie. Rostoucí závislost na ropě ze Středního východu zvyšovala význam této vodní cesty a vedla Británii k definování Suezského průplavu¹⁹⁵ jako nejdůležitějšího

195 Stavba Suezského průplavu byla započata v roce 1857 společností Compagnie universelle du canal maritime de Suez, jejíž investoři pocházeli z Francie, Itálie, Rakouska, Egypta, Ruska i USA. Kanál se nachází na území Egypta. Spojuje Středoziemní a Rudé moře, a je zároveň hranicí mezi Asií a Afrikou. Průplav umožňuje cestovat ze Středoziemního do Rudého moře, aniž by bylo nutné

bodu v oblasti.¹⁹⁶ Za životně důležitou oblast považovaly Středomoří také Francie¹⁹⁷ a Itálie.¹⁹⁸

Plán „velké říše římské“ počítal s přímým ovládnutím Albánie, značné části Egypta, Etiopie, Francouzského a Britského Somálska, Libye, přímořské části Království SHS a Řecka. Imperiální sféra vlivu měla zasahovat a ovládat území Iráku, Jemenu, Palestiny, Saúdské Arábie, Španělska a Zajordánska.

Z tohoto výčtu je zřejmé, že cílem bylo ovládnout celé pobřeží Středozemního moře. Tento plán kopíroval odkaz Římského impéria, jež plně kontrolovalo „středomořský bazén“.

5.2.1. Balkánský poloostrov

Balkánský poloostrov se nachází v jihovýchodní Evropě mezi Černým, Jaderským a Egejským mořem.

Itálie se nikdy netajila svými teritoriálními zájmy v oblasti pravého břehu Jaderského moře, což vedlo k napnutým vztahům jak s habsburskou monarchií, tak následně i s Královstvím SHS.

5.2.1.1. Jugoslávie

Po skončení 1. světové války (resp. po podepsání dohody o příměří 3. listopadu 1918), italské jednotky s odvoláním na Londýnskou dohodu z roku 1915 obsadily Istrii a část Dalmácie s městy Šibenik a Zadar.

obeplout Afriku. Jeho stavba trvala 11 let a dokončení mělo pozitivní efekt na zámořský obchod a pronikání Evropanů do Afriky. V roce 1875 se stala největším akcionářem společnosti Velká Británie. Konstantinopolskou smlouvou (1888) byl Suezský průplav prohlášen neutrálním územím pod britskou správou a zaručila volný průjezd všem zemím.

196 Suezský průplav měl pro Brity i vojenský význam.

197 Protože cílem práce nejsou francouzské zájmy ve Středozemním moři, považuji za dostatečný jejich rozbor ve 4. kapitole.

198 Obě země si po válce činily nárok na německou námořní flotilu, protože však Němci její značnou část sami potopili, byly zisky Francie a Itálie malé.

Versailleská mírová konference uznala italské nároky na Jižní Tyrolsko, Istrii a Terst s přímořím. Itálie však očekávala, že budou uznány i její požadavky v Dalmácii a na přístav Rijeka.¹⁹⁹

Rijeka²⁰⁰ byla druhým největším přístavem a tedy i strategickým bodem pro kontrolu a ovládání Jadranu, což bylo důvodem italského zájmu.

Italsko-jugoslávský spor o Fiume, jak Italové přístav nazývali, se vlekl několik let a stal se prvním mezinárodním konfliktem, kterého se fašisté, byť jen svou podporou, účastnili. Italští nacionalisté vedení Gabrielem d'Annunziem a z týlu podporováni Mussolinim, okupovali město od roku 1919.²⁰¹ Přestože italské vlády přímo d'Annunzia nepodporovaly,²⁰² nebyly schopny situaci řešit, natož d'Annunziovy Legie pacifikovat.²⁰³

Změna nastala až rok po okupaci, kdy byla v Rapallu uzavřena italsko-jugoslávská smlouva, jenž stanovila hranice mezi oběma státy. Ve skutečnosti smlouva byla reakcí na italský incident na Korfu, v němž jugoslávská vláda shledávala signál, že ať už udělá Mussolini cokoli, Britové mu v tom nezabrání.²⁰⁴

Itálie získala Terst, Julskou krajinu, Zadar a dalmatské ostrovy Cres, Lošinj, Lastovo a Palagruža. Rijeka získala statut samostatného státu s mezinárodní správou.²⁰⁵

Mussoliniho vláda však smlouvu neakceptovala a město anektovala.²⁰⁶ Království SHS ustoupilo a italskou anexi uznalo tzv. Bělehradskou konvencí (1924). Učinilo

199 Rijeka nepatřila mezi území přislíbená Londýnskou dohodou.

200 Italové se ve svém nároku na Rijeku odvolávali na její etnické složení, neboť dle censu z roku 1910 zde žilo 24 tisíc Italů a 15 tisíc Jihoslovanů, v roce 1919 však již národnostní složení vypovídalo ve prospěch jihoslovanských národností.

201 Záhy po dobytí města vyhlásili nacionalisté jeho připojení k Itálii.

202 Důvodem byla jejich slabost a časté střídání.

203 Byla složena převážně z příslušníků bývalých elitních a nyní demobilizovaných jednotek (arditi). Srovnej viz. Moravcová, D. – Bělina, P. (1998, s. 87). či Taraba, L. (1992, s. 60-61).

204 Ridley, J. (2002, s. 157).

205 Itálie si vymínila přístup do Rijeky pozemním koridorem.

tak vstřícné gesto překračující rámec vztahů dvou suverénních států. Následná ratifikace smlouvy tzv. Nettunskými konvencemi ještě rozšiřovala ústupky Království SHS v italský prospěch.²⁰⁷

Vyvrcholením vstřícné jugoslávské politiky vůči Itálii byla dohoda z roku 1937 zaručující stávající hranice a zachování status quo v Jaderském moři. Smlouva byla vážnou ranou jak pro Malou dohodu,²⁰⁸ která byla rázem zpochybněna, tak pro Francii jejíž vliv v oblasti byl po roce 1937 výrazně oslaben.

Srbové usilovali o nadřazené postavení nad národy Království SHS, což vedlo k národnostním i sociálním rozporům, které v roce 1929 vyústily v povstání a následný převrat. Král Alexander I. zrušil ústavu a stát byl přejmenován na Království Jugoslávie. Nové politické zřízení mělo charakter vojensko-monarchistické diktatury.

Itálie pragmaticky využila antagonismu mezi jihoslovanskými národy a podpořila skupinu Ustaša.²⁰⁹ Ustaša byla ideologicky spřízněna a jejím cílem bylo vytvoření nezávislého Chorvatska. V roce 1934 ustašovci zavraždili krále Alexandra I.. Důsledkem byly další nepokoje a politické napětí, které po pěti letech vyvrcholily ustavením Chorvatské bánoviny²¹⁰ v rámci Jugoslávie.

Itálie a Německo společně pokračovaly v prosazování stále většího vlivu v Chorvatsku, a přestože král Petr II. otevřeně oba režimy podporoval, nenasytnost obou totalitních států vedla dne 6. dubna 1941 k obsazení země jejich

206 Ekonomické možnosti italské expanze na Balkán a do střední Evropy odpovídaly omezeným kapacitám italského hospodářství, přestože podpora války v Etiopii byla značně subvencována jak veřejností, tak průmyslem.

207 Italským občanům bylo poskytnuto právo na koupi půdy.

208 V rámci Malé dohody mělo na území Jugoslávie rozmístěno Československo vojska včetně vlastního námořnictva.

209 Nacisté a italští fašisté původně zamýšleli podpořit Vladimira Mačka a jeho ChSS. Tento krok odpovídal nacistické praxi upřednostnit v podrobených zemích spolupráci s kolaboranty z jiných než místních fašistických stran. Mačko však odmítl, a tak se Němci a Italové podpořili ustašovce. Již od roku 1929 měly jednotky Ustaši zřízené tréninkové tábory jak na území Itálie, tak Maďarska. Z těchto základů pořádali Ustašovci teroristické výpravy proti jugoslávské vládě. Byli trénováni italskou fašistickou milicí, nosili černé uniformy a zdravili se vztyčenou paží.

210 Správní celek.

vojsky a svrhnutí krále.²¹¹ Do čela státu, který vešel ve známost jako Chorvatské království, byl postaven chorvatský fašista Ante Pavelić.²¹² Itálie opět získala pod kontrolu Dalmatské ostrovy a jaderské pobřeží.

5.2.1.2. Albánie

Dalším cílem fašistické agrese byla Albánie, jež je malým státem na západním pobřeží Balkánského poloostrova. Sousedí s Chorvatskem, Bosnou a Hercegovinou, Černou Horou, Srbskem, Makedonií a Řeckem. Od Itálie ji odděluje Otrantský průliv.²¹³

Ve fašistických plánech představovala Albánie především most pro vojenskou invazi na Balkánský poloostrov.

Roku 1920 uznala Společnost národů Albánii suverénním státem v hranicích z roku 1913. Křehký státní útvar se již od svého počátku nacházel v nelehké situaci, protože jak Jugoslávie, tak Itálie se snažily v zemi prosadit svůj vliv.

V roce 1922 se Jugoslávii podařilo dostat k moci svého chráněnce Ahmeda Zogu.²¹⁴ Ten však záhy změnil politickou orientaci a podepsal s Itálií tzv. tiranské pakty²¹⁵, které fakticky znamenaly konec snah o prosazení jugoslávského vlivu.

Itálie však usilovala o stoprocentní ovládnutí země. V lednu 1939 se proto sešel hrabě Ciano s jugoslávským premiérem, aby se dohodli na podmínkách italské

211 6. dubna 1941.

212 V letech 1941 – 1945 docházelo v Chorvatsku k rozsáhlé genocidě a sílil odpor proti fašismu vedl k odboji a vzniku partyzánskému hnutí, jehož nejvýznamnějším představitelem se stal Chrovat Josip Broz Tito. Tito na konci války dokázal opět spojit Jugoslávii ve společný stát.

213 Široký 75 km.

214 Občanským jménem Ahmed Bey byl albánským politikem a státníkem (1895-1961). Jeho postava je dvojznačná. V době 1. světové války byl velitelem albánských dobrovolníků ve službách Rakouska-Uherska. V roce 1925 se s jugoslávskou pomocí stává prezidentem a v roce 1928 s pomocí Itálie králem.

215 Vojensko-politické smlouvy, z nichž první, z roku 1926, byla smlouvou o přátelství a bezpečnosti. O rok později byla uzavřena smlouva, která formálně ustanovovala obrannou alianci mezi Itálií a Albánií. Fakticky však znamenala počátek italského protektorátu v zemi. Itálie kontrolovala albánskou armádu a zahraniční politiku. Závislost Albánie na Itálii byla dovršena hospodářskou smlouvou z roku 1932.

okupace Tirany. Za podporu byla jugoslávské straně přislíbena severní Albánie.²¹⁶ Když ale Stojadinovičova vláda padla, nebylo o čem dál uvažovat a Řím zahájil přípravy na invazi Albánie samostatně.²¹⁷

Datum útoku bylo stanoveno na 6. dubna 1939, 50 000 italských vojáků se však u albánských břehů začalo vylodovat až o den později. Téhož dne dostal také král Zogu I. italské ultimátum, ve kterém byl obviněn ze zrady důvěry a z porušení italských hospodářských zájmů. Slabost albánského krále,²¹⁸ stejně tak jako zrada a korupce řady jeho úředníků, usnadnily postup špatně vycvičené a vyzbrojené italské armády. Už 8. dubna byl v Albánii vyhlášen italský protektorát a o čtyři dny později se v Tiraně sešlo Ústavodárné shromáždění, které „zvolilo“ novou vládu v čele se Zogovým nepřítelem bejem Varlacim.²¹⁹ Krátce nato vznikla italsko-albánská personální unie²²⁰ a Viktor Emanuel III. získal Skandenbergovu korunu.

Mezinárodní reakce vzešla pouze ze strany Británie, která se omezila na konstatování, že považuje italskou anexi za jasné porušení Gentlemanské dohody, a že další násilné porušení status quo ve Středomoří a na Balkáně nebude trpět.

5.2.2. Řecko

Území, se kterým fašistické expanzivní plány také počítaly, bylo Řecko. Země, jež se nachází na jižním konci Balkánu a od Peloponéskeho poloostrova je oddělena Korintskou úžinou. Ze západu je omýváno Jónským a z jihu Středozemním

216 Itálie touto nabídkou pouze reflektovala požadavek Království SHS na Pařížské mírové konferenci, kde si Jugoslávie nárokovala právo obsadit severní část Albánie v případě možné italské okupace Valony a střední Albánie.

217 Mussolini schválil válečný plán v březnu 1939. Bylo připraveno dvaadvacet tisíc mužů, sto čtyřicet tanků, velká námořní flotila a několik letadel.

218 Král Zogu uprchl i s rodinou do Řecka.

219 Taraba, L. (1992, s. 173).

220 Italským guvernérem v Albánii byl generálporučík Francisco Jacomoni a post vrchního velitele italských vojsk zde zastával generál Sebastiano Visconti Prasca.

mořem. Jeho součástí je také okolo 3000 ostrovů, které se v těchto vodách nacházejí.

Po 1. světové válce se Řecko usilovně snažilo zabezpečit svou územní integritu. Avšak vynaložené úsilí nenalezlo žádnou odezvu. Územní integritu řeckého státu odmítly garantovat jak Velká Británie, tak Francie. Zapojení do Malé dohody nepřipadalo v úvahu. A návrh na uzavření tzv. Balkánského Locarna byl ostatními balkánskými zeměmi negován.

Mussolinimu posloužila jako záminka k obsazení ostrova Korfu²²¹ vražda několika členů mezinárodní delimitační komise, především italského generála Enrica Telliniho.²²²

Itálie obvinila z Telliniho smrti řeckou vládu a předala jí ultimátum. Řecká vláda na většinu italských požadavků přistoupila, ale vysvětlila, že podle řeckých zákonů rozhoduje o trestu smrti za vraždu v každém jednotlivém případě podle vlastního uvážení soudce a že tedy není možné dopředu zaručit, že budou vrahové italských důstojníků odsouzeni k smrti.²²³ Itálie reagovala vysláním eskadry sedmnácti válečných lodí pod vedením Emilia Solariho, které připluly 31. srpna k břehům ostrova. Řecké straně bylo oznámeno, že Italové Korfu okupují nikoli v rámci zahájení války, ale aby donutili řeckou vládu k souhlasu s podmínkami ultimáta.²²⁴

Na britsko-francouzskou²²⁵ žádost předala Společnost národů záležitost k vyřízení konferenci velvyslanců velmocí v Paříži. Konference dospěla ke konsenzu

221 Ostrov je znám též jako Kerkyra. Jeho obsazení bylo první přímou výzvou autoritě Společnosti národů a zpochybněním nového mezinárodního řádu. Srovnej viz. Moravcová, D. - Bělina, P. (1998, s. 89).

222 Za útokem pravděpodobně stála skupina makedonské separatistické organizace IMRO a chorvatských ustaševců.

223 Ridley, J. (2002, s.153).

224 Tamtéž.

225 Francouzská vláda se obávala, že bude-li Mussolini na Korfu pokořen, bude to znamenat jeho pád a následné vítězství komunismu v Itálii. Velká Británie se mylně domnívala, že důvodem francouzské podpory bylo očekávání reciproční podpory při okupaci Porúří.

na kompromisním řešení, které uložilo Řecku zaplatit Itálii trestnou sankci ve výši 50 miliónů lir a Itálii bylo nařízeno, aby její jednotky vyklidili Korfu.

Tato akce se stala precedentem dalších Mussoliniho ambic a ukázala neschopnost Společnosti národů jednat efektivně a dle práva, v případě, že útočníkem je jedna z velmocí.²²⁶

Skutečná italská expanze do Řecka měla počátek v červnu 1940. Toho roku navštívil hrabě Ciano Berlín, kde měl od Hitlera získat souhlas s útokem na Jugoslávii, v ideálním případě i na Řecko. Führer proti operacím na Balkáně nic nenamítal, ale trval na tom, že mají být zahájeny až ve vhodnou dobu, která však dle jeho soudu ještě nenastala. Touto taktikou si Hitler snažil zajistit čas, neboť jeho plánem bylo ovládnout Balkán politickými prostředky natolik, že by vojenských akcí nebylo ani zapotřebí. Ve skutečnosti Německo nemělo v úmyslu přiznávat Itálii výjimečná práva na Balkáně. Tato skutečnost byla také důvodem, proč nacisté zahájili přípravy ke vpádu do Řecka přes území Rumunska a Bulharska. Aby si Berlín usnadnil realizaci dobovačných operací na Balkánském poloostrově, snažil se zajistit si podporu Jugoslávie příslibem, že na její území nebudou vyslána německá vojska a bude ji postoupena Soluň.

Mussolinimu se jednalo především o Řecko. Měl totiž za to, že v případě války s Řeckem se obejde bez německé pomoci. Duce sledoval dobytím Balkánu další krok ke svému snu - znovu vybudování Římské říše. Věřil sice, že africké tažení bude dříve nebo později úspěšně pokračovat, ale chtěl rychlé a prestižní vítězství, kterého mělo být dosaženo právě u břehů Jaderského moře.

Fašisté si důkladně připravovali půdu pro budoucí útok. Italský tisk i rozhlas zahájily intenzivní protiřeckou kampaň a došlo i k řadě provokací, jejichž jediným cílem bylo přimět Řeky k protiakci a tu potom využít jako záminku k vyhlášení nepřátelství.

226 Srovnej viz. Moravcová, D. – Bělina, P. (1998 s. 89).

Přes tyto kroky zůstávaly italské výboje pouze v hranicích propagandy a k horkému rozpoutání konfliktu, měly daleko. Situace se však zcela změnila po 4. říjnu 1940, kdy se uskutečnila v pořadí druhá schůzka Mussoliniho a Hitlera na Brenneru. Hitler zde nabídl ducemu možnost vyslání německých jednotek do severní Afriky. Mussolini však nabídku odmítl s odůvodněním, že jeho vojska situaci zvládnou a že pomoc německých tanků uvítá až ve třetí fázi operace, tj. při postupu na Marsá Matrúhu k Alexandrii.²²⁷ Ve skutečnosti Benito Mussolini návrh německé pomoci v severní Africe odmítl, protože se nechtěl s nikým dělit. Sobecky si střežil oázy a duny za Sidí el-Barrání okupované svými vojsky.

Dle záznamů z Cianova deníku byla jednání vedena v srdečné atmosféře a Führer zde přednesl své plány. Nacistický vůdce doufal, že Francie bude přivedena do koaliční sféry a pozitivní bylo pro Itálii i jeho sdělení, že připisuje daleko větší význam středozevnímu sektoru.²²⁸

O pouhé tři týdny později byla korektní atmosféra druhé brennerské schůzky zkalena německou „misí“ v Rumunsku, která fakticky znamenala jeho okupaci, jež byla oficiálně zahalena do rumunsko-německého komuniké jako „pomoc při organizaci a výcviku rumunské armády“.²²⁹ Mussoliniho rozlítilo, že jej Hitler neinformoval, natož aby s ním tento krok konzultoval, jak by se v případě spojenců dalo očekávat. Poté, co se duce dozvěděl o německé okupaci Rumunska, se definitivně rozhodl napadnout Řecko a Hitlera informovat, až ve chvíli, kdy už bude příliš pozdě nato, aby svým protestem mohl cokoliv změnit. „Hitler mě vždy staví před hotové věci. Tentokrát mu však oplatím stejnou. Dozví se z novin, že jsem obsadil Řecko. Tak bude obnovena rovnováha.“²³⁰ Tento duceho výrok předpověděl následný vývoj na balkánských a afrických válčistiích.

227 Srovnej viz. Hubáček, M (2004, s. 7).

228 Srovnej Cianův deník. (1948, s. 272).

229 Okupace rumunských naftových polí v Ploješti měla Německu zajistit pravidelné dodávky pohonných hmot. Význam dodávek vzrostl během příprav wehrmachtu k útoku na Sovětský svaz.

230 Cianův deník 1939-1943 (1948, s. 273).

Mussolini, již definitivně rozhodnutý napadnout Řecko požadoval po Grazianim obnovení postupu. Podle duceho představ měla 10. armáda v Egyptě postoupit dál k Alexandrii a zaměstnat Brity natolik, že by již nebyli schopni v Řecku zasáhnout.

Dne 15. října 1940 se sešla v Palazzo Venenzia v Římě válečná rada, která měla na pořadu dne jednání o útoku na Řecko. „Generál Prasca předložil plán, podle kterého měly být v první fázi obsazeny Jónské ostrovy Zante, Kefalonia a Korfu a severozápadní část Řecka, takzvaný Epirus. V druhé fázi měl být zahájen postup na Atény.

Varování Badoglia a Rotta, kteří usuzovali, že k obsazení celého Řecka²³¹ je třeba zhruba dvacet divizí, zatímco v Albánii jich bylo připraveno devět, nebral duce na vědomí.

Dne 28.10. bylo Řecku vyhlášeno ultimátum,²³² ve kterém italská strana požadovala předání řeckých strategických základů. Velkým překvapením, nejen pro Itálii, ale i pro zbytek světa, byla řecká sjednocenost a vůle bojovat.

Italské vojsko zaútočilo přes albánské hranice. Od počátku bojové akce se projevovala špatná mobilizace a nedostatečné vybavení italských vojáků.²³³ Postup dále znesnadňoval i špatný stav řeckých komunikací, řídké osídlení a horský terén. V neposlední řadě sehrálo svou roli i deštivé počasí. Nicméně je skutečností, že operace byla diletantsky připravená a že italské jednotky udržely při následující řecké protiofenzivě pozice v Albánii pouze zázrakem.

231 V roce 1936 byla v Řecku restaurována monarchie. Král Jiří II. pověřil generála Metaxase sestavením vlády. Ten s podporou nacionalistických důstojníků nastolil režim, který zakazoval všechny demokratické politické strany a odborové organizace, zavedl cenzuru a rozpustil parlament. Metaxův režim postrádal veškeré demokratické atributy.

232 Tento den byl vybrán z čistě ideologických důvodů, neboť to bylo datum osmnáctého výročí „pochodu na Řím“.

233 V roce 1943 Mussolini přiznal, že Itálie šla do druhé světové války ještě slabší než byla v roce 1915, kdy vstupovala do 1. světové války. Srovnej viz Taraba, Luboš. (1992, s. 180).

Za necelý měsíc bylo jasné, že se Itálie ocitla tváří v tvář obrovským potížím, uprostřed vojenského neúspěchu, který předznamenával katastrofu pro fašistický sen.

Řekové bojovali s obrovskou statečností a nejen že se jim podařilo útočníky zatlačit zpět, ale podařilo se jim proniknout až 40 kilometrů za albánskou hranici a ohrožovat Valonu, hlavní zásobovací přístav italských vojsk.

Operace ukázala další problém italských ozbrojených sil. Funkce a povyšování vedla přes oddanost fašistické straně a samotnému Mussolinimu. Skutečností bylo že se vysokými veliteli stávali průměrní a podprůměrní důstojníci, při jejichž výběru hrálo nadání a zvládnutí vojenského umění jen vedlejší roli. Tato skutečnost byla všeobecně známa v celé vojenské hierarchii, což v důsledku vedlo k mizerné bojové morálce a nepatrnému válečnému nadšení.

Neúspěch italské armády znamenal i zdrcující skutečnost pro duceho – od té doby již nikdy nebyl pro Hitlera rovnocenným partnerem.²³⁴

Řecký generál Metaxas odmítal britskou přítomnost na Krétě, kterou Britové usilovali využít jako zabezpečení před případným útokem italské armády. Avšak italské ultimátum přimělo řeckou stranu rychle jednat. A tak, jen pár hodin po italském vyhlášení války Řecku, se v Alexandrii sešel generál Metaxas s vrchními veliteli britských sil ve Středomoří.²³⁵

Řekové si byli dobře vědomi, že bez pomoci Britů nemají v případě déle trvajících konfliktu proti mnohem silnějšímu protivníkovi šanci, a především nemají proti daleko lépe vyzbrojenému nepříteli naději na vítězství. Pro Řeky byla primární britská pomoc na albánské frontě. Naproti tomu Britové považovali za nejdůležitější zaopatření Kréty.

²³⁴ Srovnej viz Hubáček Miloš: *Boj o Středomoří*. (2003, s. 162).

²³⁵ Oficiální žádost Řeků o pomoc obdržela britská vláda 28. 10. 1940. Ještě týž den rozhodl Výbor obrany o nezbytných opatřeních.

Pomoc Řecku znamenala pro Británii nejen závazek, ale také zlepšení vlastních pozic ve Středomoří a přístup k letištím, z nichž bylo možné napadnout rumunská pole.

Dne 4. prosince 1940 byl Mussolini nucen přiznat neúspěch řeckého tažení a nutnost požádat Hitlerovým prostřednictvím o příměří. V obavě ze ztráty jižní fronty, napadly německé jednotky²³⁶ Řecko a do konce května 1941 se jim podařilo téměř celou zemi obsadit.²³⁷

5.2.3. Afrika

5.2.3.1. Východní Afrika

Už v letech 1870 – 1905 stála Afrika v popředí italské imperiální politiky. Itálie získala území ve východní Africe a vytvořila kolonie Eritreu,²³⁸ Italské Somálsko²³⁹ a vítězstvím v tripolské válce také Libyi.

Neúspěšné pokusy o dobytí Etiopie²⁴⁰ zasely touhu po odplatě nejen u nacionalisticky orientované části národa, ale v celé společnosti. Přestože bylo odčinění z bitvy u Aduy konstantním prvkem všech italských vlád, byla realizována až Mussolinim v roce 1935.

236 Na jaře 1941.

237 Řecký odpor však nebyl nikdy zcela potlačen, přestože návrat exilové vlády do Atén byl možný až v říjnu 1944.

238 Původně byla součástí Etiopského císařství a později patřila k Osmanské říši a Egyptu. Po dobytí Itálií bylo území prohlášeno za kolonii a v letech 1935-1941 součástí Italské východní Afriky. Od roku 1941 okupovala eritrejské území Velká Británie. Srovnej viz. <http://atlas.netway.cz/afrika/eritrea.htm>

239 Italské Somálsko se nalézá u Indického oceánu v tzv. Africkém rohu. Somálské území bylo do konce 19. století rozděleno na několik teritorií: Francouzské Somálsko (dnešní Džibuti), Italské Somálsko (východní část), Britské Somálsko (severní část). Italské Somálsko bylo po italsko-habešské válce spojeno s Etiopií v Italskou východní Afriku. Srovnej viz. <http://atlas.netway.cz/afrika/somalsko.htm>

240 Ve starší literatuře Habeš.

Deset let před rozpoutáním agrese v Etiopii se v rámci konference v Locarnu²⁴¹ Mussolini sešel s Austenem Chamberlainem, aby si vyměnili vzájemné nóty, týkající se rozdělení sfér vlivu v Etiopii. Itálie s britskou podporou získala koncesi na stavbu železnice od hranice Eritreje k hranicím italského Somálska.

Motivem války v Etiopii byla i skutečnost, že fašismus vyčerpал veškeré agitační prostředky vnitřní politiky a zbyl mu pouze kult vůdce. Mussolini, dobře si vědom silné podpory italské společnosti pro „imperialismus chudých“²⁴² se rozhodl využít příhodné jak vnitřní, tak mezinárodní situace a rozpoutat válečný konflikt.

Fašistická propaganda²⁴³ opřela demagogickou argumentaci pro podporu války v Etiopii o výše zmíněné odčinění porážky z Aduy, a také o nedostatek surovin na Apeninském poloostrově a značný demografický potenciál země, která se měla stát novým domovem několika miliónů Italů. Podpora koloniální expanze se opírala i o argument, že žádný z evropských států - Velká Británie, Francie, Španělsko, Portugalsko, Holandsko či Belgie - praktikující po staletí koloniální politiku do současné doby nepustily od jejího provádění a Itálie si tímto tažením pouze nárokuje stejná práva, neboť odmítá být vyloučena z koloniální expanze.²⁴⁴

Ve skutečnosti, od roku 1935 převládal trend ústupu od koloniální expanze, který se stavěl proti novým koloniálním výbojům. Hlavním propagátorem této myšlenky byl britský politik Anthony Eden. Dle jeho politického přesvědčení mělo být každé napadení jiného státu hodnoceno jako narušení systému bezpečnosti a agresor měl být vystaven ekonomickému, politickému a v případě nutnosti i vojenskému tlaku.

241 V roce 1925, v rámci konference v Locarnu se Mussolini sešel s Austenem Chamberlainem, aby si vyměnili vzájemné nóty, týkající se rozdělení sfér vlivu v Etiopii. Itálie s britskou podporou získala koncesi na stavbu železnice od hranice Eritreje k hranicím italského Somálska.

242 Idea, dle níž bylo vyzdvihoáno právo chudých Italů na půdu v kolonizovaných územích.

243 Úřad tisku a propagandy, původně podřízené oddělení vlády, bylo povýšeno na vládní úroveň a podřízeno Cianovi.

244 Po 1. světové válce měla Itálie příslib dohodových spojenců koloniální kompenzace, za svou účast po jejich boku. Řím si zvolil finanční náhradu. Srovnej viz. Smith, A.(1979, s. 44).

Duce doufal, že se mu podaří skrýt své koloniální ambice na pozadí zvyšující se německé agresivity. Eminentní obavy z nacistického režimu, které se záhy ukázaly jako oprávněné,²⁴⁵ rozšiřovaly prostor pro realizaci fašistických ambic, protože hlavní představitelé zahraničních resortů a zejména Společnost národů, soustředili svou pozornost na Hitlerovo Německo.

Válka znamenala skutečný přelom a novou etapu zahraničně-politického směru fašismu, který se invazí odklonil od mírové politiky západních mocností a od přátelských vztahů s těmito státy. Společnost národů sice schválila embargo na půjčky, úvěry a dovozy do Itálie, včetně zbraní. Nejenže bylo dodržování embarga porušováno, ale nevztahovalo se na strategickou ropu a ani Suezský průplav nebyl pro plavbu italských lodí uzavřen.

Jako záminku pro rozpoutání konfliktu v Etiopii použila Itálie starý, osvědčený způsob - běžný pohraniční incident.²⁴⁶ Střet se odehrál u Walwalu v listopadu 1934, kde britští a etiopští důstojníci zkoumali hranici, jež měla oddělit Etiopii, Italské Somálsko a Britské Somálsko. Znenadání se zde objevily somálské jednotky pod italským vedením v doprovodu italských letounů. Řím posléze obvinil Etiopii z napadení jednotek a ze zabití několika italských vojáků.

Společnost národů byla oběma stranami požádána o rozřešení sporu a určení, ke které zemi sporná lokalita Walwalu patří. Mezinárodní komise však nebyla s to se v důsledku trvajících bojů na území vůbec dostat.

Londýn²⁴⁷ Duce mu navrhl, aby Itálie okupovala pouze část Etiopie a nad jejím zbytkem uplatňovala faktickou kontrolu. Británie projevila rovněž ochotu, v případě italského přijetí tohoto kompromisního řešení, odškodnit Etiopii

245 Podezření z nacistických agresivních snah se ukázalo oprávněným již v březnu 1936 obsazením demilitarizovaného Porýní.

246 Na základě italsko-etioopské smlouvy z roku 1928 měla být přesná hranice oddělující Etiopii, Italské Somálsko a Britské Somálsko dohodnuta mezi zástupci tří zemí na místě. Viz. Ridley, J. (2002, s. 247).

247 Vládnoucí Konzervativní strana byla ochotna tolerovat italskou invazi do Habeše, protože věřila, že Mussolini povede válku tak, aby byla akceptovatelná pro Společnost národů a že s ním poté, co uspokojí své imperiální ambice získáním Habeše, budou moci počítat v protihitlerovské koalici.

územím v Britském Somálsku, kterým by získala přístup k moři a poskytnutí finančních prostředků na vybudování přístavu na tomto území. Mussolini nabídku nepřijal, neboť byla podmiňována nezahájením válečného konfliktu. Britský ministr zahraničních věcí Samuel Hoare společně s francouzským premiérem Pierrem Lavalem vypracovali plán, kterým měla Etiopie postoupit Itálii polovinu svého území a nad zbylou částí přijmout italskou mandátní správu pod patronátem Společnosti národů. Odůvodnění tohoto plánu bylo opřeno o technickou pomoc při rozvoji země. Etiopský císař Haile Selassie²⁴⁸ s britsko-francouzským návrhem nesouhlasil a ani u Mussoliniho se neseťkal s velkým nadšením. Mezitím však v souvislosti s vlnou protestů proti navrženému řešení musel Hoare odstoupit a s ním se vytratila i možnost přijetí tohoto plánu.²⁴⁹

Zpráva o dokončení příprav na válku v Etiopii povzbudila Duceho a vedla k následnému odmítnutí komise Společnosti národů, která se usnesla nad udělením tichého faktického mandátu italské kontroly v Etiopii.

Sen Italského impéria mohlo ukončit uzavření Suezského průplavu nebo uplatnění ropného embarga na Itálii. Ani jedna z těchto možností nebyla proti Itálii použita. Proitalsky laděný Laval i nechuť Hoareho riskovat kvůli etiopské otázce, posilovala Duceho rozhodnost. Laval a Hoare hledali mírovou cestu, jak uspokojit fašistické koloniální ambice. Dohoda, na které se oba státníci v tajnosti shodli, přisuzovala polovinu Habeše a faktickou kontrolu nad celým jejím územím Itálii. Tento projekt byl ale záhy odhalen a zveřejněn ve francouzském tisku. Francouzský premiér i britský ministr zahraničí byli zdiskreditováni a přinuceni rezignovat na své funkce.

248 Haile Selassie (v překladu „Síla svaté trojice“) zvíťazil roku 1920 nad Muhammadem Idrisem. Idris prosazoval zavedení náboženské autority.

249 Kdyby býval nebyl plán britskou vládou zamítnut, Mussolini by jej přijal a spojení mezi Itálií, Velkou Británií a Francií by bylo obnoveno a osa Berlín-Řím by nevznikla. Tento názor zastává J. Ridley ve své knize „Mussolini“. Souhlasím s Ridleyovým názorem. Přestože Mussolini byl silně oslněn představou Italského impéria, byl si vědom hospodářské a vojenské „slabosti“ Itálie. Mussolini počítal s rokem 1943, jako s rokem, kdy Itálie bude schopna čelit po boku Německa válečnému střetu s Velkou Británií a Francií a jejími spojenci.

Mezi fašisty vzrostly obavy, neboť nový britský ministr Anthony Eden neměl pro italské koloniální záměry pochopení. Ve Francii stanul opět v čele vlády pro Řím přátelsky naladěný Etienne Flandin. Flandin zmařil Edenovu snahu dostát uplatnění sankcí a prosadil vlastní plán – pokusit se o usmíření obou znesvářených stran a pouze v případě, že by tento pokus ztroskotal, zavést sankce.²⁵⁰

Etiopský konflikt navíc odstavila z ohniska mezinárodního zájmu nacistická okupace demilitarizovaného Porýní. Itálie využila této situace a aniž by vyhlásila Etiopii válku, zaútočila na její území. Proti primitivně vyzbrojeným domorodým bojovníkům se rozhodla použít Douhetovu strategii bleskového útoku. Přestože markantní disproporce v počtu nasazených vojáků a jejich vybavení hrála v italský prospěch, etiopští vojáci úspěšně pokračovali v ofenzívě. Řím v obavě z opakování porážky z Aduy, vydal neetický příkaz k použití chemických zbraní.²⁵¹

Vedením válečných operací byl pověřen maršál Badoglio²⁵² a generál Graziani. Maršál Badoglio velel jednotkám, které zaútočily na Addis Abebu ze severu, z Eritree. Z jihovýchodu²⁵³ vedl svá vojska generál Graziani. Přestože etiopský císař Heile Selassie požádal v dubnu 1936 o mírová jednání, pokračovali Italové v útočných akcích. Král se proto v květnu rozhodl opustit zemi a přijmout britský azyl.

Přestože válečné tažení mělo pozitivní vliv na posílení prestiže režimu, který si díky němu získal podporu značné a důležité části společnosti²⁵⁴ a mussoliánská politika byla považována za úspěšnou, protože vítězství dosáhla navzdory sankční

250 Veškeré sankce vyhlášené proti Itálii v důsledku agrese v Habeši byly zrušeny do konce července 1936.

251 Před takovou praktikou politiky varoval již Kant ve svém spisu „O věčném míru“. Úskalí nedodržení etického boje poznala Itálie při správě své „imperiální perly.“

252 Velení převzal po generálu De Bonovi.

253 Grazianiho jednotky se zapojily do války až v roce 1936. Srovnej viz. Atlas světových dějin II. (1997, s. 33).

254 Válku finančně podpořila Katolická církev, střední třída, ale i chudí dělníci a rolníci. Podpora přicházela také z řad lehkého i těžkého průmyslu.

koalici tvořené 52 státy, stalo se dobytí území Etiopie pro Italy, a zejména jeho následná správa, nečekaným oříškem.

Podrobení Etiopci se totiž nehodlali s novým statutem quo smířit a zahájili proti italským kolonizátorům partyzánskou válku. Ani samotní Italové si situaci neulehčili, protože sami vnesli do správy země korupci a zmatek. Zakázky byly přednostně vyhrazeny velkým italským podnikům, které byly navíc částečně subvencovány státem. Tento neblahý stav však byl charakteristický pro fašistickou správu a vyskytoval se ve všech zemích, kde byla přítomna její guvernace.

Mussolini zvažoval možnost ustavit v Etiopii nepřímou vládu, která měla být realizována prostřednictvím místních vládců, ale po jejím dobytí a po „vítězství“ nad Společností národů se definitivně rozhodl pro přímou správu. Italský král Viktor Emanuel III. byl prohlášen císařem etiopským.

5.2.3.2. Severní Afrika

Získáním etiopského území italské ambice na kontinentě nebyly uspokojeny a pokračovaly v jeho severní části.

Italský generální štáb vyhodnotil po francouzské kapitulaci situaci jako vysoce příznivou a již 28. června 1940 nařídil vrchnímu veliteli vojsk v severní Africe maršálu Italu Balbovi připravit se ke vpádu do Egypta. Operace se však neuskutečnila, neboť maršálovo letadlo bylo téhož dne sestřeleno vlastními protiletadlovými dělostřelci nad Tobrukem. Na jeho místo byl jmenován maršál Rodolfo Graziani a datum akce se posunulo na 15. července 1940.

Graziani byl guvernérem Kyrenajky v letech 1930 až 1934 a místní podmínky dobře znal. Nejen z tohoto důvodu, ale především kvůli logistickým potížím

s přepravou zásob,²⁵⁵ usiloval o odložení útoku na říjen, kdy předpokládal, že bude mít dostatečné množství nákladních vozidel k přepravě zásob a pitné vody. Mussolini s Grazianiho odkladem nesouhlasil a navíc svými neuváženými rozhodnutími vážně ohrožoval průběh operací v severní Africe.²⁵⁶

Dne 13. září obdržel Graziani Mussoliniho kategorické nařízení, aby s 10. armádou překročil libyjsko-egyptskou hranici a zahájil útok proti nepočetným britským jednotkám.

Italové se bez větších potíží dostali do prostoru mezi Sídí Barrání a Mantilu, kde se Graziani rozhodl vybudovat obrannou bariéru opevněných táborů a postup zastavit do doby, než bude opravena pobřežní silnice.

Události v Západní poušti zvýšily už tak významnou strategickou polohu Malty,²⁵⁷ jejímž získáním by Itálie získala bezpečnou plavbu na trase Sicílie-Malta-Tunisko.²⁵⁸ A navíc právě odsud mohly být nejsnadněji narušovány námořní trasy, po nichž přicházel italskému maršálovi válečný materiál a nové posily.

V listopadu 1940 se po mohutném britském útoku na námořní válečnou základnu v Torantu, situace Italů pronikavě zhoršila. Námořní doprava do Afriky se ztížila. Německé velení reagovalo přesunem bombardovacích, stíhacích a průzkumných letounů svému neúspěšnému spojenci na sicilská letiště. Až teprve zapojení německého letectva ztížilo operace britského loďstva a zároveň zkomplikovalo Britům námořní dopravu přes Suezský průplav.

255 Od libyjské hranice k egyptské Alexandrii vedla po pobřeží Středozemního moře pouze jedna silnice, která vyhovovala nárokům kladeným na zásobovací cestu.

256 Mussolini navrhl Německu účast italských bombardérů v letecké bitvě o Británii a také vyslání většího počtu italských ponorek, které se měly pod německým velením účastnit bitvy o Atlantik. Srovnej viz. Hubáček M. (2003, s. 139). Dále také Mussolini odmítl Hitlerovu nabídku pomoci v severní Africe.

257 Ta poutala v průběhu dějin trvale zájem dobyvatelů z řad Féníčanů, Římanů, Byzantinců, Vandalů, Arabů a Normanů. Srovnej viz. Geografický místopisný slovník světa(1993, s. 485).

258 Po Británii představovala Malta křižovatku cest mezi Gibraltarem a Suezem.

Britská operace Compass²⁵⁹ však Hitlera definitivně přiměla rázně zakročit a učinit přítrž samostatnému konání italského partnera, které vykazovalo jeden neúspěch za druhým. V sázce bylo příliš mnoho. Porážka Osy v Africe by znamenala nejen upevnění pozic Velké Británie ve středovýchodním sektoru, ale také vyvázání britských jednotek z Egypta a jejich následné použití v Řecku. V této souvislosti vydal Hitler 11. ledna 1941 směrnici č. 22 o pomoci, která bude Italům poskytnuta v oblasti Středomoří a která „je nezbytná ze strategických, politických a psychologických důvodů“.²⁶⁰

Před příjezdem německých vojenských sil přišli Italové o důležitý přístav Tobruk²⁶¹ a navíc bylo při této akci zajato 130 tisíc italských vojáků.

Od této chvíle již Führer s Mussolinim neprojednával své záměry týkající se zásahu v severní Africe. Italský hlavní generální štáb byl pouze informován německým operačním štábem vrchního velitelství wehrmachtu o budoucích operacích.²⁶²

V polovině února 1941 přiletěl do Tripolisu generálporučík Erwin Rommel a společně se svými Afrikakorps měl zlepšit pošramocenou reputaci Osy v Africe.

Tou dobou se však již Britové blížili k Bengházi a také situace ve východní Africe se zhoršovala. Ztráta Etiopie byla pouze otázkou času.

259 Britská ofenzíva v severní Africe prosinec 1940. Britská ofenzíva v severní Africe vedená generálem O'Connorem v prosinci 1940. Od počátku byla úspěšná a v lednu, posílena o australské jednotky, zahájila mohutný postup do Libye. Obsadila Bardžji, Tobruk, Dernu i Bengházi, obklíčila a zničila prakticky celou 10. italskou armádu. Za pouhých deset týdnů postoupila O'Connorova vojska o 1000 kilometrů a obsadila Kyrenajku. Za cenu 500 padlých zajala 135 000 Italů. Churchillův výrok z roku 1939: "Existuje škola britských stratégů, kteří mají za to, že v příští válce by bylo výhodou mít Itálii za nepřítele", měl tedy něco do sebe. Za cenu neuvěřitelně nízkých ztrát přešlapovala nyní britská vojska na hranicích Tripolska. Srovnej viz. <http://www.fronta.cz/valka-v-pousti-1940-1943>

260 Hubáček, M.(2004, s. 16).

261 22. ledna 1941.

262 Takto byla např. italská strana informována o přepravení německé lehké a tankové divize do Tripolska.

Italské neúspěchy v Africe se promítly i v samotné Itálii, kde byl zaveden přísný přidělový systém na potraviny a základní životní prostředky. Přesto nebo právě proto, černý trh jen kvetl. Těmi, kdo jej nejvíce obcházel a bohatě využíval, byli pochopitelně privilegovaní občané. Závislost na německých průmyslových surovinách vzrůstala den ze dne. Itálie byla nejen politicky, ale také hospodářsky odkázána na milost svého spojence.

Boje v Africe se protáhly až do 13. května 1943, kdy kapitulovala poslední z německých jednotek.

Celkově ztratila Osa v Africe téměř milion mužů, 2 500 tanků a mnoho dalšího vojenského materiálu (počítáno od italského útoku na Egypt). Drtivou většinu tvořili zajatí. Podle úředních zpráv zahynulo nebo se pohřešovalo asi 20 000 německých vojáků a u Italů přibližně stejný počet. Ztráty jednotek Commonwealthu činily přes 35 000 mužů.²⁶³

5.2.4. Španělsko

Španělsko zaujímá z geografického hlediska většinu Pyrenejského poloostrova mezi Atlantským oceánem a Středozemním mořem a od Afriky je odděleno Gibraltarským průlivem. Ze zkoumaného pohledu jsou pro nás podstatná drobná území, jenž Španělsko mělo v severozápadní Africe²⁶⁴ a také středomořské Baleárské ostrovy, které jsou dodnes jeho součástí.

Jak bylo uvedeno výše, Mussoliniho záměrem bylo ovládnutí celého Středomoří. Je tedy zcela zřejmé, že po římském vzoru²⁶⁵ byla součástí plánu i kontrola západního sektoru, tedy území Španělska. Možnost par excellence se naskytl

263 <http://www.fronta.cz/valka-v-pousti-1940-1943>.

264 Španělské Maroko, Ifni a Rio de Oro (dnešní Západní Sahara). Srovnej viz. Hnízdo, B. (1995 s. 36). Dodnes Španělsku náleží marocké osady Ceuta a Melilla.

265 Španělsko bylo římskou provincií nazývanou Hispánia.

v roce 1936, v prvním roce Španělské občanské války.²⁶⁶ Ta byla prvním střetem mezi evropskými totalitními systémy „moderního typu“ a demokratickými režimy.

Chaotický stav, který provázel Španělsko po celá třicátá léta, nahrával italským ambicím. Duce si byl dobře vědom, že pučisté vedeni generálem Frankem, potřebují k vítězství podporu a vojenskou pomoc Německa a Itálie.

Masivní podpora Sovětského svazu španělským republikánům, umožnila definovat konflikt jako válku proti bolševismu. Bolševická hrozba byla pro Hitlera jedinečnou příležitostí k navázání přímého kontaktu a sblížení se s Mussolinim.²⁶⁷

Již v červenci 1936 přijel do Říma španělský zástupce frankistů Luis Bolin a setkal se s ministrem zahraničních věcí Itálie hrabětem Cianem. Bolinova návštěva měla jasný cíl - získat italskou podporu frankistům.²⁶⁸

Celkové množství italských vojáků operujících ve Španělsku není přesně známo. Můžeme-li se spoléhat na Bolinovy údaje, tak jejich množství nikdy nepřesáhlo 40 tisíc mužů²⁶⁹ a většina z nich zasáhla do bojů až po prosinci 1936. Počet německých dobrovolníků se odhaduje kolem 5 tisíc mužů. Oba dva státy výrazně pomohly nacionalistům poskytnutím moderní válečné výzbroje.

Francisco Franco byl jmenován v září 1936 hlavou státu. Generalissimo Franco ihned započal upevňovat diktaturu v zemi a zakázal všechny politické strany, vyjma Falangy. Německo společně s Itálií uznaly novou španělskou vládu v listopadu 1936.

266 Po 1. světové válce se Španělsko zmítalo v krizi. Poté, co byla svržena diktatura generála de Rivery, byla v roce 1931 zřízena republika, jejíž konec se však stal začátkem občanské války. Blíže například viz. - Arteta, A.U.: Dějiny Španělska. Lidové noviny, 1995.

267 Hitler, aby si Mussoliniho naklonil, dal italským diplomatům na vědomí, že je ochoten uznat Středozevní moře italskou sférou vlivu.

268 Italské letectvo mělo v prvé řadě umožnit přesun frankových vojáků z Kanárských ostrovů do Evropy, neboť značná část španělského letectva a námořnictva zůstala v rukou Republikánů.

269 Například v bitvě u Guadalajary bojovalo na straně nacionalistů 30 tisíc Italů a pouze 8500 Španělů.

Velká Británie ve snaze konflikt lokalizovat a pacifikovat²⁷⁰ společně s Francií²⁷¹ iniciovala politiku neintervence. Byl ustaven tzv. Neintervenční výbor,²⁷² ke kterému se přes své angažmá připojila i Itálie s Německem a Sovětský svaz.

Moskva však záhy z výboru vystoupila, a postupně se od pomoci Lidové frontě²⁷³ zcela distancovala. Řím i Berlín opustily výbor v červnu 1937.

Boje mezi republikány a frankisty pokračovaly až do února roku 1939, kdy republikáni přišli o poslední opěrný bod.

Francova vláda byla uznána evropskými velmocemi. V případě Franka zbývá dodat, že i přes opakované výzvy Hitlera a Mussoliniho, si Španělsko uchovalo za 2. světové války neutralitu.

5.3. Limity italské expanze

5.3.1 Přecenění vlastních sil

Nacistické Německo bylo vnímáno jako budoucí hnací motor Evropy. Jeho velikost, vzrůstající ekonomický potenciál a především vojenská síla fašisty ohromovala.²⁷⁴

Britská a francouzská politika appeasementu Mussoliniho iritovaly, protože byl přesvědčen, že je pouze projevem slabosti, stejně tak jako neschopnost Společnosti národů řešit mezinárodní konflikty.

270 Italská akce ve Španělsku vzbudila obavy ve Velké Británii a ve Francii a zvýšila napětí ve Středomoří.

271 Francie se po britském nátlaku připojila k politice nevměšování se do španělského konfliktu. Portugalsko se připojilo k Itálii a k Německu a podpořilo generála Franka.

272 Neintervenční výbor byl zřízen v Londýně 9. září 1936. Srovnej viz Nálevka, V. (2000, s. 115).

273 Levicové uskupení, které zvítězilo ve volbách roku 1936.

274 Nacismus oživil hospodářství a výrazně snížil nezaměstnanost díky státním, většinou zbrojním, zakázkám. Na růstu se také podílela Schachatova politicko-ekonomická strategie, která otevřela Německu trhy v jihovýchodní Evropě a na Balkáně.

Italský expanzivní plán předpokládal střet s Británií a Francií ve Středomoří a je proto otázkou do jaké míry potřebovala Itálie přesvědčit sama sebe o slábnoucí síle obou zemí, protože reálná čísla jí za pravdu nedávaly. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že přeceňování vlastních sil a neschopnost reálně zhodnotit situaci byla konstantou fašistické politiky.

5.3.2. Kritická finanční situace

Zásoby italského domácího kapitálu se snížily již v důsledku první světové války a vzhledem k ekonomické depresi a prosazení protekcionismu,²⁷⁵ se tento stav ještě prohloubil. Nemalý podíl na kritické finanční situaci mělo i etiopské a španělské dobrodružství. Již od roku 1939 se fiskální politika tak nacházela v permanentní krizi a země stála před finančním bankrotem.²⁷⁶

5.3.3. Nedostatek nerostných surovin

Ani co se týče vlastních nerostných zdrojů, nebyla situace nikterak příznivá. Apeninský poloostrov strategickými surovinami příliš neoplývá a Itálie se tak vždy potýkala s jejich nedostatkem, zejména ropy.²⁷⁷ Přestože negativum v podobě chybějících nerostných zásob²⁷⁸ bylo ducemu zdůrazňováno, nebral jej na vědomí.

V roce 1938 se Itálie podílela na objemu světové průmyslové výroby pouhými 2,8 procenty, vyráběla 2,1 procenta světové oceli, jedno procento surového železa, těžila 0,7 procenta železné rudy a 0,1 procenta světového uhlí a také italská

275 Cla pouze ochraňovala nevykonné výrobce, zatímco převládající neomerkantilismus oněch let omezil příliv cizích investic, které dříve italskou industrializaci silně stimulovaly. Kennedy, J. M. (1996, s. 359).

276 Fakt, že finanční situace Itálie jí naprosto znemožňuje vstoupit do války byl dobře znám i Německu. Srovnej viz. DiNaro, R. L. (2006, s. 40).

277 Itálie byla také závislá například na dovozu umělých hnojiv, uhlí, ropy, šrotu, kaučuku a mědi, z čehož osmdesát procent přicházelo přes Gibraltar nebo Suez, a ještě k tomu z větší části na britských lodích. Srovnej viz. Kennedy, J. M. (1996, s. 359).

278 Italské rezervy paliva stačily jen na devět měsíců válečných operací při průměrné spotřebě a nanejvýš na půldruhého roku při úsporném programu.

spotřeba energie z moderních zdrojů byla mnohem nižší než u jakékoli jiné velmoci.²⁷⁹

Vzhledem k této situaci, po svém vstupu do války, Itálie požádala Německo o dodávky surovin, tentokrát ovšem ve znatelně menší míře než v srpnu 1939. Italské surovinové nedostatky musely být nahrazovány Německem nebo dalšími zeměmi, např. Rumunskem, jež v té době již bylo s Německem ekonomicky svázáno.²⁸⁰

5.3.4. Zastaralá výzbroj

V polovině třicátých let Itálie na zbrojení v absolutních číslech příliš nevydávala, ačkoli dokonce i tehdy byla zřejmě nucena přidělovat ozbrojeným složkám větší část národního důchodu než všechny ostatní státy s výjimkou SSSR.²⁸¹ S ohledem na italské angažmá v Etiopii a ve Španělsku byly výdaje směřovány na průběžné operace a na rozvoj a zbrojní průmysl se již nedostávalo.

Téměř nulové rezervy Italské banky neumožňovaly modernizaci ani jedné z armádních složek. Vzhledem k tomuto stavu Itálie postrádala kvalitní tanky, protiletadlová děla, rychlé stíhačky, nedisponovala ani dostatečným počtem radarů, účinných bomb či mateřských letadlových lodí.

Právě otázka letadlových lodí byla v Itálii velmi diskutovaným tématem a postavilo proti sobě dvě názorové skupiny. Ti, kteří shledávali jako neúčinné a nepotřebné posílit loďstvo o tento druh plavidel, byli zejména představiteli letectva a jejich zdůvodnění se opíralo o dva zásadní argumenty. První vycházel ze zkušenosti z první světové války, kdy italská námořní aktivita povětšinou nepřekračovala rámec Jaderského moře, jehož malé vzdálenosti nevyžadují služeb

279 Kennedy, P. M. (1996, s. 359).

280 DiNaro, R. L. (2006, s. 46).

281 Kennedy, P. M. (1996, s. 359).

takového typu plavidla. Zadruhé, důsledkem trvalé rivality mezi námořnictvem a letectvem, negovali představitelé leteckých sil výstavbu letadlových lodí.

Fašisté navzdory řadě studií a návrhů, které byly během let vypracovány, považovali letectvo za nejuvěrnější a nejspolehlivější složkou ozbrojených sil, vždy v konečné fázi rozhodl proti jejich výstavbě. Jako hlavní důvod byla znovu a znovu uváděna geografická poloha Itálie, která tvrdila, že jde o přírodou vytvořenou letadlovou loď vysunutou do Středozemního moře, a že žádných dalších letadlových lodí proto není třeba.²⁸²

Dalším zápořem byl i fakt, že italské ozbrojené síly vypadaly impozantně pouze na papíře. Dle mobilizačního plánu měla v květnu 1940 italská armáda mít 94 divizí. Ve skutečnosti však disponovala pouze 75 divizemi. Italská válečná výzbroj byla jak zastaralá, protože většina zbraní pocházela již z první světové války, tak nekvalitní, neboť například obrněná vozidla byly fakticky tanky vyzbrojené pouze kulomety, jejichž pancíř byl jen o málo odolnější než papír. Je jasné, že kvalita vojenské výzbroje a vybavení byla nedostatečná a nevyhovující frontovým požadavkům.²⁸³

Letectvo bylo sice budováno podle teorie generála Douheta, ale z celkového počtu 3 300 italských letadel byla stěží polovina bojeschopná a značná část z nich byly zastaralé dvojplošníky.

Italské loďstvo i válečné lodě byly moderní a považovány za nejkrásnější na světě, avšak palivové rezervy byly nedostatečné a omezovaly (nejen) lodní mobilitu. Navíc italští námořní důstojníci včetně admirálů trpěli pocitem

282 Poloha italského poloostrova, nacházejícího se ve střední části Středozemního moře, skutečně umožňuje jeho ovládnutí a v případě potřeby jeho rozdělení na dvě izolované části. Z letišť na Sardinii a Sicílii bylo možno kontrolovat západní Středomoří a Sicilský průliv. Podobně by tomu mohlo být i ve východním Středomoří, ovládaném z letišť v Karibiku a z části i ze Sicílie. Když ještě vezmeme v úvahu italské základny v Dodekanesu, umožňující vládu nad Egejským mořem, může se už teorie pozemních základů úspěšně nahrazujících letadlové lodě jevit jako reálná. Srovnej viz. Ireland, B. (1995, s. 210-211).

283 Při vstupu do války požádala Řím Berlín o přímé zbrojní dodávky. Německo zařadilo Itálii na první místo v seznamu prodeje či předání kořistního vojenského materiálu. Srovnej viz. DiNaro, R. L., (2006, s. 46).

méněcennosti vůči britskému námořnictvu a každé střetnutí s nimi považovali za předem prohrané.

5.3.5. Morálka

Navzdory líbivé fašistické propagandě neudělal režim žádný krok, kterým by se armáda stala pro talentované a ambiciózní muže lákavější. S ohledem na tuto skutečnost trpěly ozbrojené jednotky celkovou nevykonností, nedostatkem iniciativy a zájmu o profesní růst. Protože armáda byla vedena opatrnými a nedostatečně vycvičenými veliteli a postrádala oporu zkušeného poddůstojnictva, byly její vyhlídky ve velmocenské válce beznadějně. Navíc neexistoval ani žádný výbor náčelníků štábu, který by koordinoval plány jednotlivých složek nebo probíral (natož stanovoval) obranné priority.²⁸⁴

Neblahý vliv na morálku italského vojska měla i skutečnost, že přes dvě třetiny jejich vojáků byli nedostatečně vycvičení Afričané. Je zřejmé (a pochopitelné), že jejich zájem a chuť bojovat za zemi, která okupovala jejich domovinu, byl mizivý.

V ozbrojených silách mimo výše uvedené přetrvávaly pochybnosti o tom, zda Itálie bojuje na správné straně. Za přirozené spojence byla považována právě Francie a Británie, které dopomohly Itálii k jejímu vzniku. Zatímco Rakousko, které bylo v té době již součástí Německa a bylo tak potažmo italským koaličním partnerem, bylo tradičním nepřítelem.

Válka celkově nebyla v Itálii nijak populární a obyčejní vojáci v ní nebojovali s velkým nadšením.

284 Kennedy, P. M. (1996, s. 364).

5.3.6. Nekoordinovaná spolupráce Osy

Proč spolupráce států Osy byla tak neefektivní? Příčinu je především možné hledat v neustanovení společné plánovací instituce, která by koordinovala válečné akce a spolupracovala v oblasti zbrojních technologií. Je zřejmé, že podceněním této skutečnosti se Osa dostala do svízelné situace, která oslabovala její šance na úspěch. Koaliční válka je sama o sobě dosti náročná, protože vyžaduje dosažení konsensu na všech stupních osobní, vojenské, ale i politické úrovně. Navíc, je-li jeden z koaličních partnerů v krizi, automaticky jsou do ní svrženi i ostatní. Nemá-li válečná koalice ustanoven společný generální štáb, rovná se reálná vojenská spolupráce nule.

5.4. Osudová sázka na válečný konflikt

Mussoliniho, přestože se důsledně vyhýbal kontaktům s německými nacisty až do jejich převzetí vládní moci, udržoval napůl tajné vazby s nacionalistickými skupinami ve Velké Británii (Mosley), Francii (Action Française), Belgii (rexisté), Španělsku (falangistické hnutí), Maďarsku (národní socialisté), Jugoslávii (ustašovci) i exilovými ruskými fašisty.

Mussolini souhlasil se schůzkou s Hitlerem až v květnu roku 1934, kdy se oba státníci setkali v Benátkách, aby se zde projednali otázky spojené s hospodářstvím, odzbrojením a situací ve střední Evropě. Hitler ubezpečil italskou stranu, že v případě rakouské otázky mu jde pouze o nahrazení kancléře Dollfusse a jiných ambic zde nemá. Důvěryhodnost jeho slov byla popřena o šest týdnů později, kdy němečtí nacisté pokusili provést v Rakousku státní převrat.²⁸⁵

Přes tuto událost, jež vnesla do italsko-německé spolupráce první díl nedůvěry, se důsledkem italského angažmá v Etiopii a ve španělské občanské válce začaly vzájemné vztahy rozvíjet.

285 Tzv. Vídeňský puč se uskutečnil dne 25. června 1934.

Od poloviny roku 1936 se díky jednáním mezi ministrem zahraničí Cianem a jeho německým protějškem Neurathem a německým ministrem spravedlnosti Frankem, ještě zintensivnily. V průběhu italsko-německých jednáních Německo uznalo italské impérium v Etiopii a Itálie na oplátku garantovala německé hospodářské koncese na tomto území a přislíbila podporovat německé nároky na vrácení kolonií.²⁸⁶

Ciano a Neurath podepsali tzv. Říjnový protokol²⁸⁷ (říjen 1936), kterým uznaly Frankův režim, zavázaly se bojovat proti komunismu a vzájemně koordinovat zahraniční politiku na Balkáně.

V březnu 1938, když německé jednotky obsadily Rakousko a vyhlásily jeho připojení k Německu²⁸⁸ bylo vyhlášeno spojení s Německem, Mussolini nepodnikl žádné kroky a naopak se vyjádřil spojení svou podporu.²⁸⁹

Měsíc po anšlusu Rakouska navštívil Hitler Řím, aby se Mussolinim dohodl na pokračování pomoci Frankově režimu a získal italskou podporu svých záměrů v Československu. Mussolini dal během Mnichovské krize²⁹⁰ najevo, že dojde-li k válce, Itálie bude bojovat po boku Německa.

Přestože Itálie byla od roku 1939 s Německem ve spojení v rámci Ocelového paktu, v (oprávněné) obavě ze své nepřipravenosti nevstoupila do druhé světové války po jeho boku²⁹¹ a prohlásila se za stát „válku nevedoucí“.²⁹²

286 Tento závazek byl obsažen i tzv. Říjnovém protokolu.

287 Protokol byl podepsán 25.10. 1936 a koordinoval vzájemný postup na Balkáně a pomoci Frankovi.

288 Následně proběhl v Rakousku plebiscit, který anšlus většinově podpořil.

289 Mussoliniho projev v parlamentu ze dne 16. března 1938.

290 Události kolem Sudet hrozily přerůst v evropskou válku. Británie a Francie se domnívala, že jejímu uskutečnění mohou ještě zabránit. Koncem září 1938 se v Mnichově sešli Chamberlain, Daladier, Mussolini a Hitler, aby zde projednali sudetskou otázku. Delegace se shodla, že donutí Československo k předání Sudet Německu. Území mělo být evakuováno od prvního do desátého října 1938. V rámci mnichovské schůzky podepsal Chamberlain s Hitlerem prohlášení, že jejich země spolu nikdy nepovedou válku.

291 Dne 1. září 1939 Němci bez vypovězení války přepadli Polsko. S ohledem na tuto skutečnost dne 3. září Velká Británie a Francie vyhlásily Německu válku.

292 To však Itálii nebránilo, aby v následujících měsících uzavřela s Německem řadu smluv, které týkaly přesídlení etnických Němců do bývalého Polska v důsledku „konečného řešení židovské otázky“. Srovnej viz. Moravcová, D.-Bělina, P. (1998, s. 161-162).

Učinila také pokus, aby „polská otázka“ byla řešena podle mnichovského vzoru. Londýn i Paříž podminovaly svolání konference stažením německých jednotek z Polska, s čímž Berlín zásadně nesouhlasil.

V Itálii rozhodoval v otázce válečného statutu Itálie pouze Benito Mussolini, který i přes oficiálně deklarovanou neutralitu, zůstával věrný Hitlerovi.²⁹³ Cianův postoj na druhou stranu už tak jednoznačný nebyl. Klonil se sice k vypovězení ocelového paktu,²⁹⁴ ale vypočítavý kalkul z možného válečného podílu, ho vedl definovat italský postoj nikoliv jako „válku s kým“, ale jako „válku kdy“.²⁹⁵ Ono italské „kdy“ urychlovaly Hitlerovy úspěchy na bitevních polích západní fronty.

Vzhledem k vývoji válečné situace byla iniciováno setkání Mussoliniho a Hitlera. První ze společných schůzek na Brenneru se konala 18. března roku 1940. Německá strana zde zopakovala svůj předpoklad, že válka skončí do léta vítězstvím Osy. Hitler nepožadoval zapojení Itálie do válečného tažení, ale ducemu dal jasně najevo, že italská neutralita bude považována za souhlas s jejím druhořadým postavením ve Středomoří. Führer nastínil i příznivější variantu, která by Itálii zajistila privilegované postavení v této oblasti za předpokladu, že se italské jednotky zúčastní útoku na západních hranicích. Tato nabídka nemohla nechat Mussoliniho chladným.²⁹⁶

Mussolini²⁹⁷ navrhl 5. června 1940 jako datum italského vstupu do války. Hitler jej však dopisem požádal o odklad, na kterýkoli den mezi 6. až 18. červnem. *„Vorrei pregarVi, Duce, di considerare se Vi sembri possibile un rinvio della Vostra entrata in guerra verso la fine della prossima settimana, cioè verso il 6 e il*

293 Mussolini vyjádřil svůj postoj zcela jasně, když řekl „Problém není vědět, zda Itálie vstoupí do války či ne, protože Itálie nebude moci udělat nic jiného než do války vstoupit“. Taraba, L. (1992, s. 177).

294 Ocelový pakt ustavoval německo-italskou vojenskou alianci a svým podpisem ji stvrdil Hitler a Mussolini v květnu 1939.

295 Taraba, L. (1992, s. 177).

296 Mussolini považoval situaci v armádě za „non ideale ma soddistacente“ a dodal, že kdyby měl čekat do doby, kdy bude armáda připravena, kdo ví, kdy by mohl vstoupit do války. „Io invence devo farlo subito“ Spinosa, A. (1992, s. 389).

297 Ještě před zapojením se Itálie do 2. světové války se Hitler a Mussolini opět setkali 1. června 1940 na Brenneru. Tato schůzka je obecně považována za konec italské samostatné zahraniční politiky a ztrátu strategické iniciativy a na druhé straně počátek trvalého a podřadného postavení vůči Velkoněmecké říši.

18 giugno.“²⁹⁸ Duce zvolil pro vstupu Itálie do války den 11. června.²⁹⁹ Číslovku, která mu vždy přinesla štěstí. Toto číslo se líbilo i králi, protože se narodil 11. listopadu, tedy v jedenáctém měsíci roku a navíc číslo, které měl jako rekrut bylo 11.111.

Dne 10. června 1940 vystoupil duce na balkón Benátského paláce, aby oznámil italskému lidu, že následný den Itálie vyhlásí válku Francii a Velké Británii, a připojí se tak ve válečném tažení po bok nacistického Německa.³⁰⁰

Intelektuál, Piero Calamandrei, si téhož dne napsal do svého diáře „*Da oggi, qualunque cosa accada, il fascismo è finito*“³⁰¹ a katolický spisovatel, Georges Bernanos, veřejně prohlásil „*Penso a Hitler come a un defunto*“.³⁰²

Následná schůzka v Brennerském průsmyku se uskutečnila dne 4. října za účasti nejen Hitlera a Mussoliniho, ale také jejich ministrů zahraničí Joachima von Ribbentropa a hraběte Galeazza Ciana. Spojenci zde hovořili o tom, co by pro stále vzdorující Británii znamenala ztráta Egypta a Suezského průplavu. Také byla zmíněna možnost vyslat do severní Afriky německé jednotky. Mussolini odmítl Hitlerovu nabídku s tím, že jeho vojska situaci zvládnou a že pomoc německých tanků uvítá až ve třetí fázi operace, tj. při postupu na Marsá Matruhu k Alexandrii.

Jednání v Brenneru, přestože se navenek vyznačovala korektní atmosférou odpovídající setkání blízkých spojenců, skutečností však bylo vzájemné zatajování válečných plánů a nedůvěra koaličních spojenců.

298 S ohledem na skutečnost, že sedmým červnovým dnem byl pátek, tedy den, který dle Hitlerových slov je mnohými považován za den nevhodný a nešťastný pro zahájení války. Srovnej viz. Spinosa, A. (1992, s. 391).

299 V této době čítalo italské armádní zázemí téměř 250 000 vojáků, 1800 děl, 150 letounů a kolem 340 lehkých tanků. Viz. Hubáček, M. (2003, s. 5).

300 Ještě před italským vstupem do války uzavřeli Hitler a Mussolini dohodu, dle které Středomoří včetně Jaderského moře zůstávalo výlučně italskou sférou vlivu.

301 Ať se od dnešního dne přihodí cokoli, fašismus je mrtev. Spinosa, A. (1992, s. 393).

302 Myslím na Hitlera jako na mrtvého. Spinosa, A. (1992, s. 393).

ZÁVĚREM

Dějiny Itálie jsou spojeny s existencí Římského impéria, které mělo na Apeninském poloostrově své centrum a ovládalo odsud celé Středomoří, jenž bylo nazýváno *mare nostrum*. Po rozpadu Římské říše se území poloostrova rozpadlo na řadu státních útvarů, jejichž hranice se často měnily.

Snahy o obnovení impéria byly přítomny ve všech stádiích historického vývoje, a zároveň se vždy střetávaly s odporem okolních států i církve.³⁰³

Centrální postavení Apeninského poloostrova vybízí k relativně snadné kontrole Středozevního moře. S ohledem na historický odkaz Římské říše a geografický předpoklad výlučné polohy, je důvodem proč se pojem *mare nostrum* objevuje právě v moderní italské historii.

Z práce je patrné, že z teoretického pohledu stojí italské ambice ve Středozevním moři na třech pilířích, z nichž následně vyplývají konkrétní zájmy:

1. **ekonomické** – protože oblast je rozvinutou průmyslovou a obchodní zónou, kde se významnou měrou uplatňovala námořní a letecká doprava. Veškeré tyto aktivity byly spojené s bankovníctvím a pojišťovnictvím.

Významné postavení v ekonomické sféře ve Středomoří si získaly především městské státy, k jejichž centralizaci významně napomohly události v napoleonské Francii a následné obrození národa, která po dlouhých staletích vedlo k znovu sjednocení poloostrova v rámci Italského království.

³⁰³ Papežové se především obávali vytvoření dědičného imperiálního systému, jehož předpokládaným důsledkem by bylo omezení jejich lokálních výsad církve v důsledku centralizace císařské moci. Na druhé straně sama církev usilovala o hegemónní moc v rámci katolických států. Obava z vytvoření státního celku, který by dosáhl hegemonie nad celým evropským kontinentem, vedla státy ke vytváření aliancí proti státu, který si nárokoval absolutní moc.

Italský dovoz se týkal především komodit jako je bavlna a minerální fosfáty, kterých měla Itálie vždy nedostatek. Na druhé straně byly hlavním vývozním artiklem potraviny, příze, látky, mramor a síra. Zboží bylo převáženo železniční, námořní i leteckou dopravou a díky využití veškerých komunikačních spojení, intenzita obchodu sílila.

Skutečnost, že italské banky v oblasti působily již od poloviny 19. století, vedla k významnému usnadnění obchodních transakcí. Mezi nejdůležitější bankovní domy se řadila Banca di Roma (*Římská banka*), Banca commerciale italiana (*Italská obchodní banka*) a pojišťovací ústavy – Assicurazioni Generali (*Pojišťovna Generali*), la Riunione Adriatica di Sicurezza (*Jadranské zajišťovací spojení*) a po 1. světové válce také L' Instituto Nazionale delle Assicurazioni (*Národní pojišťovací ústav*).

2. *politické* - ve smyslu teritoriálním, námořním a právním.

Dospěla jsem k názoru, že ovládnutí středomořské oblasti bylo trvalým a hlavním charakterem zahraniční politiky již od *risorgimenta*, kdy se občanská jednota identifikovala s odkazem na „*mare nostrum*“, a posléze se stala základním motivem italského nacionalismu.

Itálie se hlásila k odkazu svých předků a italský imperialismus již od sjednocení státu usiloval o znovu vybudování „velké říše římské“, která by kromě Albánie, Etiopie a Libye zahrnovala ještě značné území Adenu, Egypta, Britské a Francouzské Somálsko, Súdán a jiná území. Zájmové sféry Itálie počítaly s prosazením vlivu v Iráku, Jemenu, Palestině, Saúdské Arábii, Turecku i Zajordánsku. Vzhledem k tomuto výčtu je zřejmé, že se počítalo s rozšířením italské nadvlády na celé Středomoří.

3. *občanské* – které se dotýkají otázky obrany zájmů italských komunit nacházejících se ve středomořské oblasti a šíření italského kulturního vlivu.

Ať už šlo o zbytky antických kolonií starých států nebo znaky imigrace minulých století, která byla motivována zejména politickými důvody a vidinou nových pracovních příležitostí., lemovaly italské komunity celé východní pobřeží Středozemního moře. Jejich vznik je těsně spojen s probuzením italských městských států, v jejichž rámci také proběhly první regionální procesy mezi Benátkami a Janovem, Sicílií a Neapolí, Římem a Toskánskem.

Italské komunity,³⁰⁴ které žily mimo Itálii, cítily potřebu ochraňovat svou národní kulturu. Italská vláda,³⁰⁵ zejména Francesco Crispi, tyto tendence podporovala a prosadila výuku italského jazyka a kultury v oblastech, které Italové obývali. Byly vypravěny početné misionářské jednotky, které směřovaly do Albánie, Anatólie, Egypta, Kréty, Libye a Zajordánska, vedeny posláním šířit italské vzdělání. V souvislosti s přesvědčením italské elity, že Itálie má v těchto oblastech mít právo na daleko silnější vazby, než jakých se jí dostávalo, nebyla s misijní činností spokojena.

Italská vláda vzdělávala muže – lékaře, právníky, inženýry, aby nadále rozvíjeli a upevňovali v koloniích italskou kulturu a ekonomiku. Fašistická vláda vydaje i počty studentů stále navyšovala, vzhledem k tomu, že tato politika plně korespondovala s fašistickým záměrem vymítnout negramotnost. Zahraniční studenti pocházeli z části z Izraele, ale většina byla původem z východní Evropy a z jejích přímořských oblastí – jako například Poláci, Maďaři, Rumuni a Řekové.³⁰⁶ Nejvíce zahraničních studentů³⁰⁷ získalo vzdělání na universitách v Padově, Pise, Římě a v Bari.

Jednotlivé okruhy zájmů jsou vzájemně provázány. Přesto si dovoluji konstatovat, že i přes přítomnost expanzivních snah ve Středomoří za doby italských

304 Fašisté založili *La direzione degli Italiani all'Estero* (Říditelství pro Italy žijící v zahraničí), která řídila stěhování Italů do kolonií a byla obdobou institucí, jež měly také ostatní koloniální mocnosti.

305 Byly vydávány časopisy jako *Rassegna italiana del Mediterraneo* (Italský časopis o Středomoří), *L'Oriente moderno* (Moderní východ), *La Riviera orientale* (Východní riviéra), které se věnovaly výlučně Středomořské oblasti.

306 Nejžádanějším oborem byla medicína a technika.

307 Na těchto universitách studovalo přes 2.500 studentů.

liberálních vlád,³⁰⁸ převládaly až do roku 1922 ekonomické ambice nad jednotlivými politickými zájmy.

Mussolini, poté, co se dostal k moci a konsolidoval ji, přijal nacionalisticky laděnou politiku³⁰⁹ vojenské a územní expanze. Jeho záměr vytvořit italské impérium a navázat na Římskou říši, byl výsledkem dvou rozdílných premis. První měla povznést Mussoliniho na piedestal italských dějin. Druhá, představovala kontinuitou fašistické ideologie,³¹⁰ protože sami představitelé režimu si byli vědomi, že časem budou sít hlasy proti totalitnímu státu. S ohledem na tuto skutečnost měl imperiální plán motivovat masy k účasti na válce, a zároveň udržet přízeň fašismu.³¹¹

Mussolini, spoléhal na to, že mocnosti budou mít malou politickou vůli k vojenské konfrontaci, avšak poté, co si uvědomil, že evropské mocnosti nebudou donekonečna tolerovat jeho agresivní výboje proti ostatním státům, obrátil svou pozornost na sblížení se s Hitlerovým Německem.

Spojenectví Itálie a Německa v 2. světové válce bylo pragmatickým krokem obou států, neboť jeden druhého potřeboval, aby se vyvedly z izolovaného postavení, do kterého se dostaly v důsledku své agresivní politiky.³¹² S ohledem na vzájemnou nedůvěru a nekoordinované vedení koaliční války, byly šance na úspěch italsko-německé koalice oslabeny.

308 I italské liberální vlády byly stoupenci ideje, že italské sjednocení bylo pouze rozhodující demonstrací italské mocenské síly a pouhou předehrou k období italské mezinárodní expanze. Středozemní moře považovaly za italský životní prostor, v němž mělo být dosaženo jednoty pod výsadním postavením Italského království.

309 Největší rozmach zaznamenal nacionalismus během přechodu k průmyslové společnosti a těsně po něm a situace se zhoršila obzvláště poté, co byla národu po prvních fázích ekonomické modernizace odepřena národní identita a politická svoboda. Není proto překvapivé, že ze všech zemí západní Evropy fašismus vznikl právě v Itálii a Německu, které se industrializovaly a politicky sjednotily jako poslední. Fukuyama, F. (2002, s. 259).

310 Mussolini přijal militantní a dobovačnou verzi ideálu soběstačnosti. V důsledku politiky soběstačnosti zůstal italský hospodářský růst téměř na stejné úrovni po dobu dvaceti let.

311 Nemá jasně ohraničené kontury, a proto nemůže být považován za zcela monolitickou intelektuální konstrukci.

312 Ideologická blízkost obou totalitních spojenců hrála pouze sekundární roli.

Síla fašistického režimu v průběhu války zřetelně slábla. V této souvislosti se režim potýkal s odporem nejen na bitevním, ale také s svými (stále početnějšími) odpůrci vně státu. V roce 1943, kdy bylo zcela jasné, že Itálie válku prohrála, stmelení Mussoliniho odpůrci se rozhodli provést převrat a svrhnout fašistického předsedu.

Dne 28. července 1943 byl Mussolini převezen na ostrov La Maddalena³¹³ u sardinského pobřeží, a posléze byl přesunut do vězení v opuštěném hotelu na vrcholku horského hřebene Gran Sasso na sever od Říma.³¹⁴ Král mezitím jmenoval novým ministerským předsedou maršála Badoglia, který byl zároveň pověřen vyjednáním mírových podmínek se Spojenci.

Němci byli nastalou situací rozhořčeni a rozhodli se Mussoliniho osvobodit a opět ho dosadit do čela fašistické vlády. Na tomto místě považuji za nezbytné uvést, že přestože Mussolini opět stanul v čele státu,³¹⁵ byl pouze nástrojem německé politiky. Tedy zcela nesamostatným a nekompetentní provádět vlastní politiku. Důsledkem této situace není na tomto místě již možné hovořit o Mussoliniho politice, natož o realizaci imperiálního plánu.

313 Ostrov byl již v minulosti užíván jako vězení pro internované.

314 Srovnej viz. Ridley, J. (2002, s. 338 a s. 340).

315 Období 1943 – 1945 je v Itálii nazýváno Repubblica di Saló (Italská sociální republika). Vítězství Spojenců v roce 1945 znamenalo konec nacistického Německa i italské loutkové vlády v čele s Mussolinim.

SUMMARY

This thesis deals with the Mediterranean region vis-à-vis the fascist imperial plan that contain acquisitions or leastwise enforcements of all Mediterranean coast. It is a specific analysis thoroughly tackling the issue in geopolitical and historic context. Despite the fact that the topic is extremely interesting it has not been properly described thusfar in Czech research or scientific literature.

The Roman Empire ruled the entire coastline of the Mediterranean sea and from its center on the Apennine peninsula managed to control the whole region through its political ability and as well as due to the central location at the Mediterranean sea. Because of the fact that, the Romans were able to expand their authority to all Mediterranean region thus it became an embosomed field. That's why the Romans called it „mare nostrum.“ Additionally, this thesis is concerned with endeavours to restore the Roman Empire to its former glory that were active in all phases of its historical development following its disintegration.

The central position of the Apennine peninsula in the Mediterranean sea, which favours Italy ability to control the entire sea, enticed the liberal governments of the Italian kingdom to expand. However, only Mussolini's new activist and aggressive policy made these plans more concrete and to a large extent realised them with a direct legacy to the ancient tradition.

Therefore, it is not only a chronological list of subjected areas, although they are enlisted as well because they are indispensable for the full and complex understanding of the whole situation. The thesis mainly integrates the historic link of the geopolitical efforts of the fascist imperial plan, accepted strategies and a means of achieving the intended expansion.

Použité zdroje:

Aquarone, A. (1989). Dopo Adua: politica e amministrazione coloniale. Roma.

Aron, R. (1999). Historie XX. století. Praha, Academie.

Bagnall, N. (1999). The Punic Wars. Rome, Carthage and the Struggle for the Mediterranean. London, Pimlico.

Baar, V. - Šindler, P. (1988). Regionální geografie světadílů oceánů I. – Afrika, Asie, Austrálie. Pedagogická fakulta v Ostravě.

Baar, V. - Rumpál, P. - Šindler, P. (1996). Politická geografie. Ostravská universita.

Baar, V. (2003). Vnější vztahy Evropské unie II. – Středomořské, arabské a asijské státy. Ostrava, Ostravská universita.

Baar, V. - Kovář, M. (2004). Geopolitický, geokulturní a geoekonomický vývoj Evropy. Ostrava, Ostravská universita.

Burian, J. (1994). Římské impérium. Vrchol a proměny antické civilizace. Praha, Svoboda-Libertas.

Cohen, S. (1973) Geography and Politics in a World Dividend. Oxford U.P. New York.

Candeloro, G. (1998). Storia dell'Italia moderna IX. Feltrinieri.

Canevari, E. (1947). Graziani mi ha detto. 28 documenti. Roma, Magi-Spinetti.

Cary, M. (1979). A history of Rome. London, Macmillan.

Ciano, G. (1948). Cianův deník 1939-1943. Praha, Melantrich.

De Felice, R. (1973). L'Italia fra tedeschi e alleati. La politica fascista e la seconda guerra mondiale, Bologna.

De Felice, R. (1974). Mussolini il Duce. Torino.

De Grand, A. (1989). Italian Fascism – Its Origins and Development. University of Nebraska Press.

Donosti, M. (1945). Mussolini e l'Europa. La politica estera fascista. Roma, Leonardo.

Drška, V.-Skřivan, A.-Stellner, F. (1995). Kapitoly z dějin evropské politiky do roku 1648. ISE. Praha.

- Druhák, P. (2003). *Teorie mezinárodních vztahů*. Portál, Praha.
- Du Jourdin, M. M. (1994). *Evropa a moře*. Bratislava.
- Dunbar, G. S. (1991). *Modern Geography – An encyclopedic survey*. Garland Publishing.
- Ellewood, S. (1999). *Franco*. Bonus Memorabilia, Brno.
- Fernández-Armesto, F. (1994). *The Peoples of Europe*. London, Times Book.
- Fiala, V. – Říchová, B. (2002). *Úloha politických aktérů v procesu decentralizace*. Moneta-FM.
- Fidler, J.: *Počáteční období Druhé Panské války a bitva u Cann*. Ekonomicko politický a vojenská rozbor. Olomouc 1984. 161s. Diplomová práce na Filosofické fakultě University Palackého v Olomouci na katedře historie. Vedoucí diplomové práce Stanislav Sedláček.
- Fieldhouse, D. K. (1966). *The Colonial Empires. A Comparative Survey from the Eighteenth Century*. New York, Dell Publishing.
- Gardavský, V. (1994). *Otázky geografie*. Nakladatelství české geografické společnosti. Praha.
- Giorgerini, G. (2003). *Da Matapan al Golfo Persino. La Marina militare italiana dal fascismo alla Repubblica*. Oscar storia. Italy.
- Glassner, M.I. (1993). *Political Geography*. New York.
- Gombár, E. (1999). *Moderní dějiny islámských zemí*. Karolinum.
- Hnízdo, B. (1995). *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. ISE, Praha.
- Hobsbawm, E. J. (2000). *Národy a nacionalismus od roku 1870. Program, mýtus, realita*. Brno, CDK.
- Hradečný, P. – Dostálová, R. – Hrochová, V. – Oliva, P. – Vavřínek, V. (1998). *Dějiny Řecka*. Lidové noviny.
- Hubáček, M. (2003). *Boj o Středomoří. Prvních devět měsíců*. Praha, Paseka.
- Hubáček, M. (2004). *Bitva u Matapanu*. Praha, Paseka.
- Ireland, B. (1995). *Válka ve Středomoří. 1940-1943*. Plzeň, Mustang.
- Jacini, S. (1947). *Il regime fascista*. Garanti.
- Jehlička, P. – Tomeš, J. – Daněk, P. (2000). *Stát, prostor, politika*. Praha.

- Joffé, G. (1999). *Perspectives on Development. The Euro-Mediterranean Partnership*. Cass.
- Johnson, P. (1991). *Dějiny 20. století*. Praha
- Johnson, P. (1998). *Zrození moderní doby*. Praha.
- Kautsky, K. (1980). *L'Imperialismo*. Roma-Bari, Gius. Laterza and Figli.
- Keegan J. (1996). *Druhá světová válka*. Praha-Plzeň, Beta.
- Kennedy, P.M. (1996). *Vzestup a pád velmocí: ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Lidové noviny.
- Kish, G. (1956). *An Introduction to World Geography*. Prentice-Hall.
- Kissinger, H. (1999). *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Praha, Prostor.
- Knotek, F. (1946). *Hanibal. Historická studie*. Praha, Orbis.
- Krejčí, O. (1997). *Mezinárodní politika*. Victoria Publishing. UMZ.
- Lamb, R. (1996). *Válka v Itálii. 1943-1945*. Plzeň, Mustang.
- Livius (1973). *Dějiny IV*. Praha, Svoboda.
- Livius (1973). *Dějiny III*. Praha, Svoboda.
- Matvejević, P. (2002). *Breviář Středomoří*. Praha, NLN.
- Moravcová, D. – Bělina P. (1998). *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů. 1914-1941*. Praha, ISE.
- Mosca, R. (1964). *L'Europa verso la catastrofe. (1936–1942) Volume primo*. Milano, Il Saggiatore.
- Mosca, R. (1964). *L'Europa verso la catastrofe. (1936–1942) Volume secondo*. Milano, Il Saggiatore.
- Moscatti, S. (1975). *Féničané*. Praha, Orbis.
- Mussolini, B. (1928). *I distorsi della rivoluzione*. Milano, Alpes.
- Nálevka, V. (2000). *Světová politika I*. Praha, A. Skřivan ml.
- Netopil, R. – Bičík, I. – Brinke, J. (1986). *Geografie Evropy. Statní pedagogické nakladatelství*. Praha.
- Nolte, E. (1998). *Fašismus ve své epoše*. Praha, Argo.
- Ort, P. (2004). *Úvod do studia politické geografie*. Praha, Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha.

- O'Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics*. Minneapolis. University of Minnesota Press.
- Parker, G. (1997). *Atlas světových dějin*. Praha.
- Pečenka, M. – Luňák, P. (1999). *Encyklopedie moderní historie*. Praha.
- Pečínka, J. (1989). *Dějiny pravěku a starověku II*. SPN.
- Perticone, G. (1945). *La politica italiana nell'ultimo trentennio*. Roma, Leonardo.
- Petráčová V. - Kraus. J. a kol. (1998). *Akademický slovník cizích slov*. Academia. Praha.
- Plechanovová, B. *Úvod do mezinárodních vztahů. Výběr textů*. ISE. 2003.
- Prescott, J.R.V. *Political Geography*. London. 1972.
- Procacci, G. (1969). *Storia degli Italiani*. Laterna.
- Revel, J. - Levi, G. (2002). *Political use of the past. The Recent Mediterranean Experience*. London, Frank Cass and Co.
- Regan, G. (1995). *Guinnessova kniha vojenských omylů*. Praha. Velryba.
- Ridley, J. (2002). *Mussolini*. Praha, Themis.
- Richter, S. (1975). *Kartágo. Po stopách Punů, Římanů a Vandalů*. Praha, Vyšehrad.
- Roubiczek, P. (1982). *Across the Abyss. World War 1939-1945*. Cambridge University Press.
- Scullard, H. H. (1930). *Scipio Africanus in the Second Punic War*. Cambridge, UCP.
- Schulze, H. (2003). *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha, NLN.
- Skřivan, A. (1999). *Evropská politika 1648-1914*. Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml.
- Small, J. – Witherick, M. (1995). *A modern dictionary of Geography*. Edward Arnold.
- Smith, D. M. (1979). *La guerra del Duce*. Roma, Gius.
- Smith, D. M. (1969). *Italy - A Modern History*. The University of Michigan.
- Spinosa, A. (1992). *Mussolini. Il fascino di un dittatore*. Oskar Storia. Mondatori.
- Stamberger, W. (1963). *Dějiny kolonialismu*. Praha, Orbis.
- Stone, W.G. – Spenser Inch, R. (1963). *Geographic fundamentals*. McGraw – Hill.
- Stendhal (1964). *Římské procházky*. Praha.

Tacitus (1956). The annals of Imperial Rome. England - Middlesex, Penguin Books.

Taraba, L. (1992). Duce. Anatomie jedné kariéry. Praha, Horizont.

Tocqueville, A. de (2003). Starý režim a revoluce. Academia.

Umbierto, A. A. (1995). Dějiny Španělska. Praha.

Weithmann, M. W. (1996) Balkán. 2000 let mezi východem a západem. Vyšehrad.

Zamarovský, V. (1995). Dějiny psané Římem. Praha, Český spisovatel.

Žukov, J. - Michaljovič, Ž. – Pavel, A. (1985). Druhá světová válka. Stručné dějiny. Praha, Svoboda.

Internetové zdroje

http://www.ilsecoloxix.it/Secolo_rubrica.asp?idnotizia=266859&idcategoria=688

<http://www.cronologia.it>

<http://www.comandosupremo.com>

<http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/aureview/1896/jan-feb/shiner.html>

<http://policy.euweb.cz/view.php?id=45>

<http://web.tiscali.it/teses/minibooks/storia/crociati.html> = křižácké války

<http://www.info-regenten.de/regenten/regent-e/italy.htm>

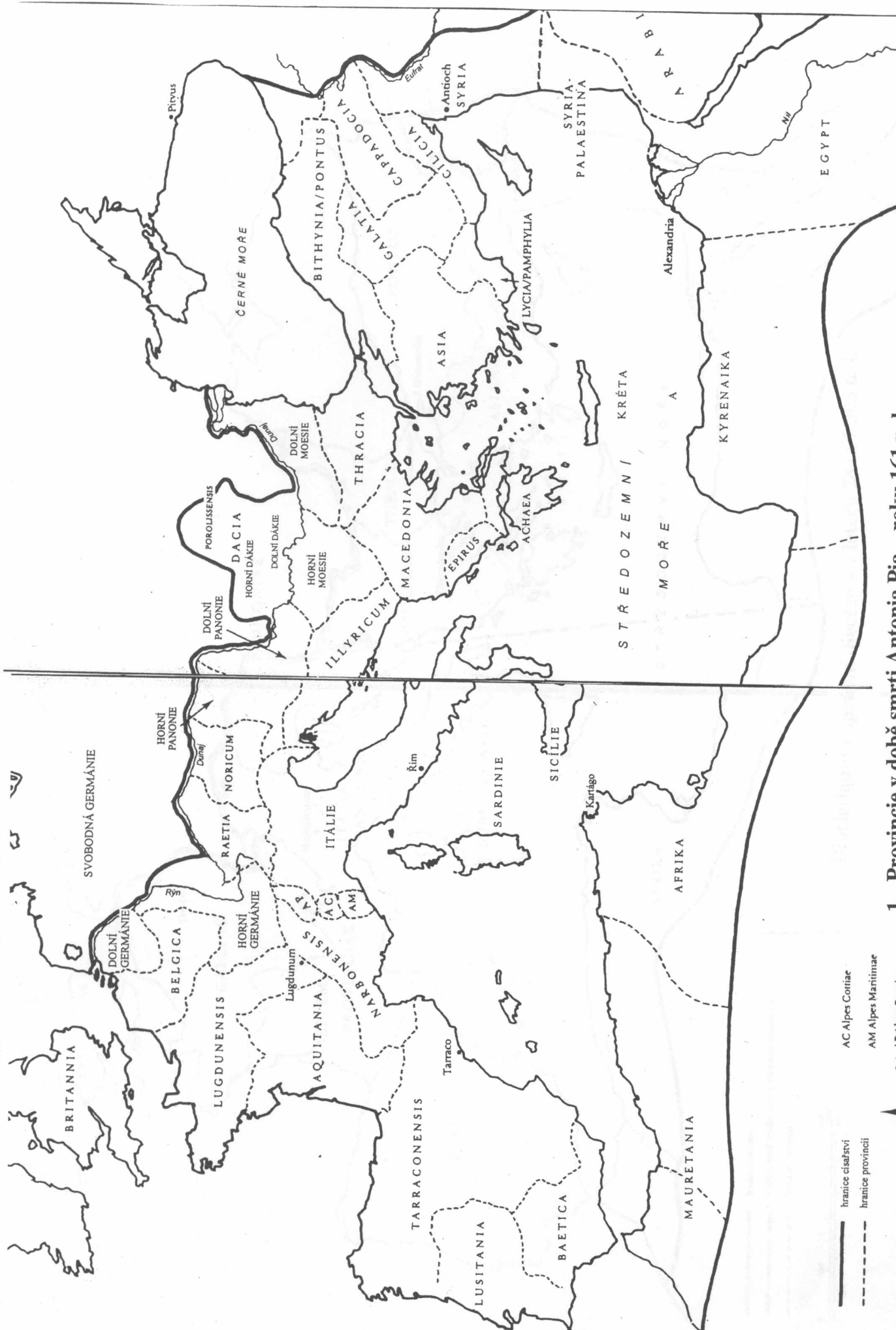
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/sykes.htm>

http://www.turk-yunan.gen.tr/english/turk_greek_wars/worldwar01_02.html

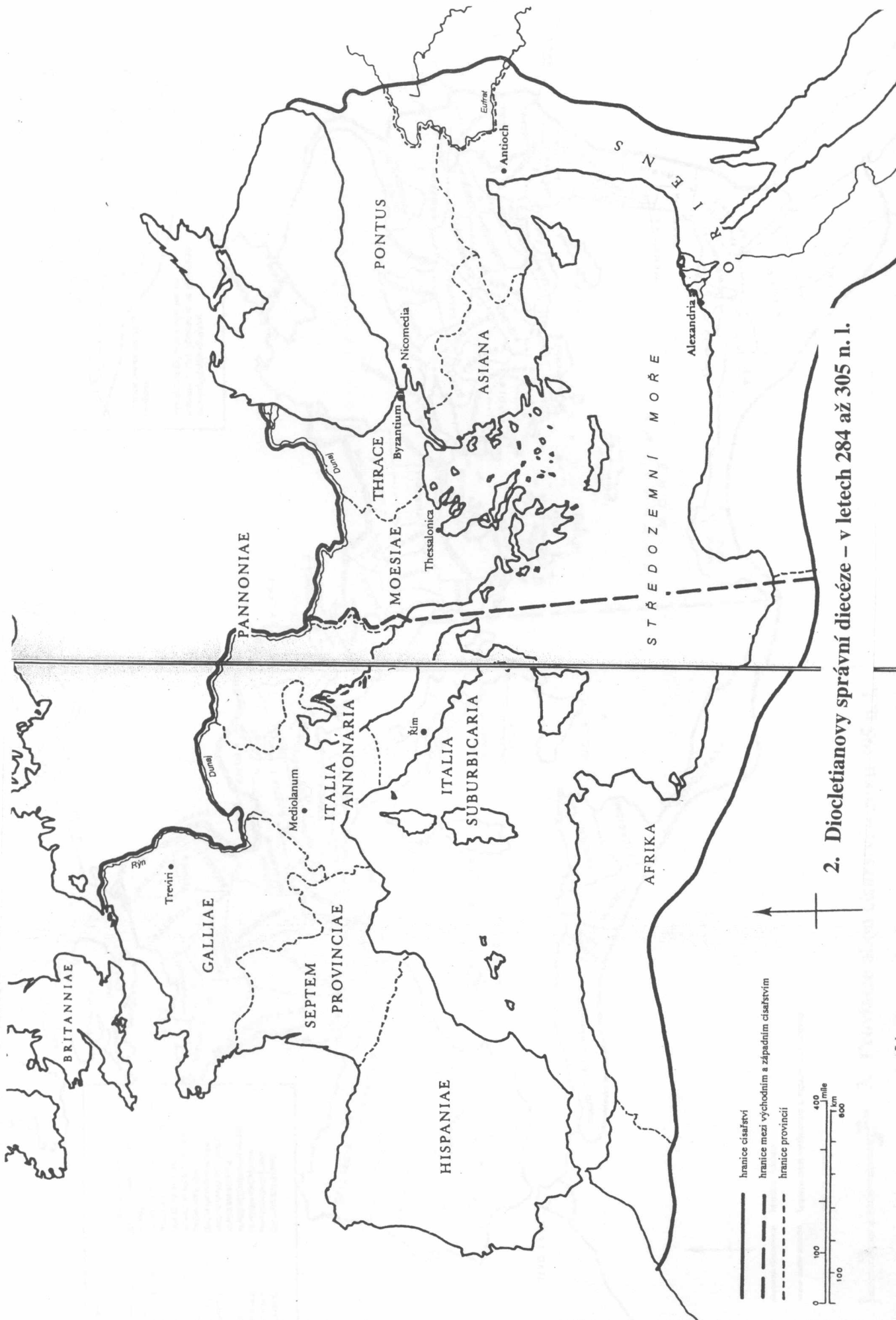
Jiné zdroje – elektronická verze knihy

DiNaro, R. L. (2006). Nerovní spojenci. Německo a jeho evropští spojenci – od koalice ke zhroutilí. Jota. Brno.*

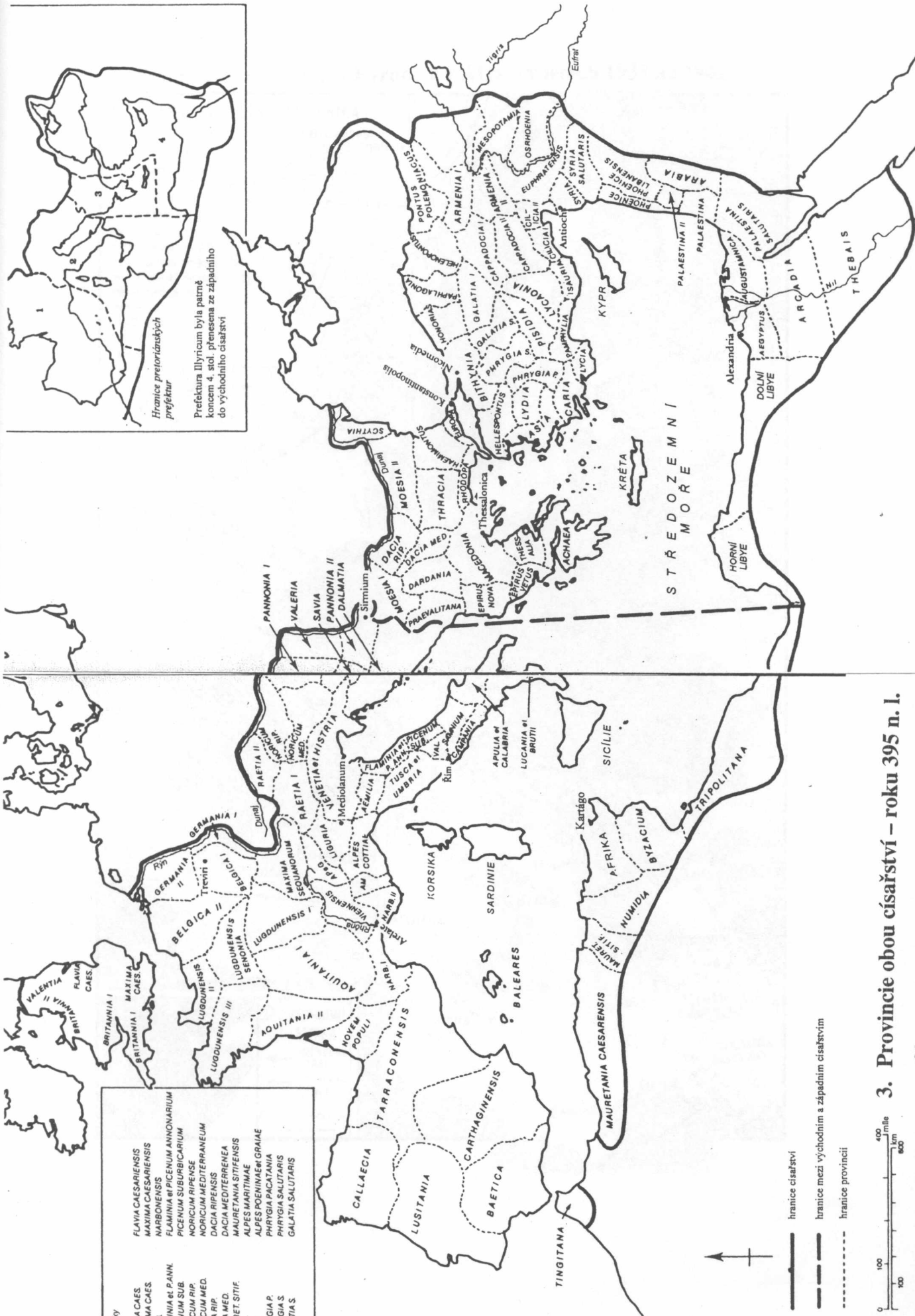
* Tento zdroj mi byl poskytnut Ph.D. Fiedlerem v elektronické verzi ještě před vydáním knihy.

1. Provincie v době smrti Antonia Pia – roku 161 n. l.

2. Diocletianovy správní diecéze – v letech 284 až 305 n. l.

Hranice pretorijních prefektur

Prefektura Illyricum byla patrně koncem 4. stol. přenesena ze západního do východního císařství

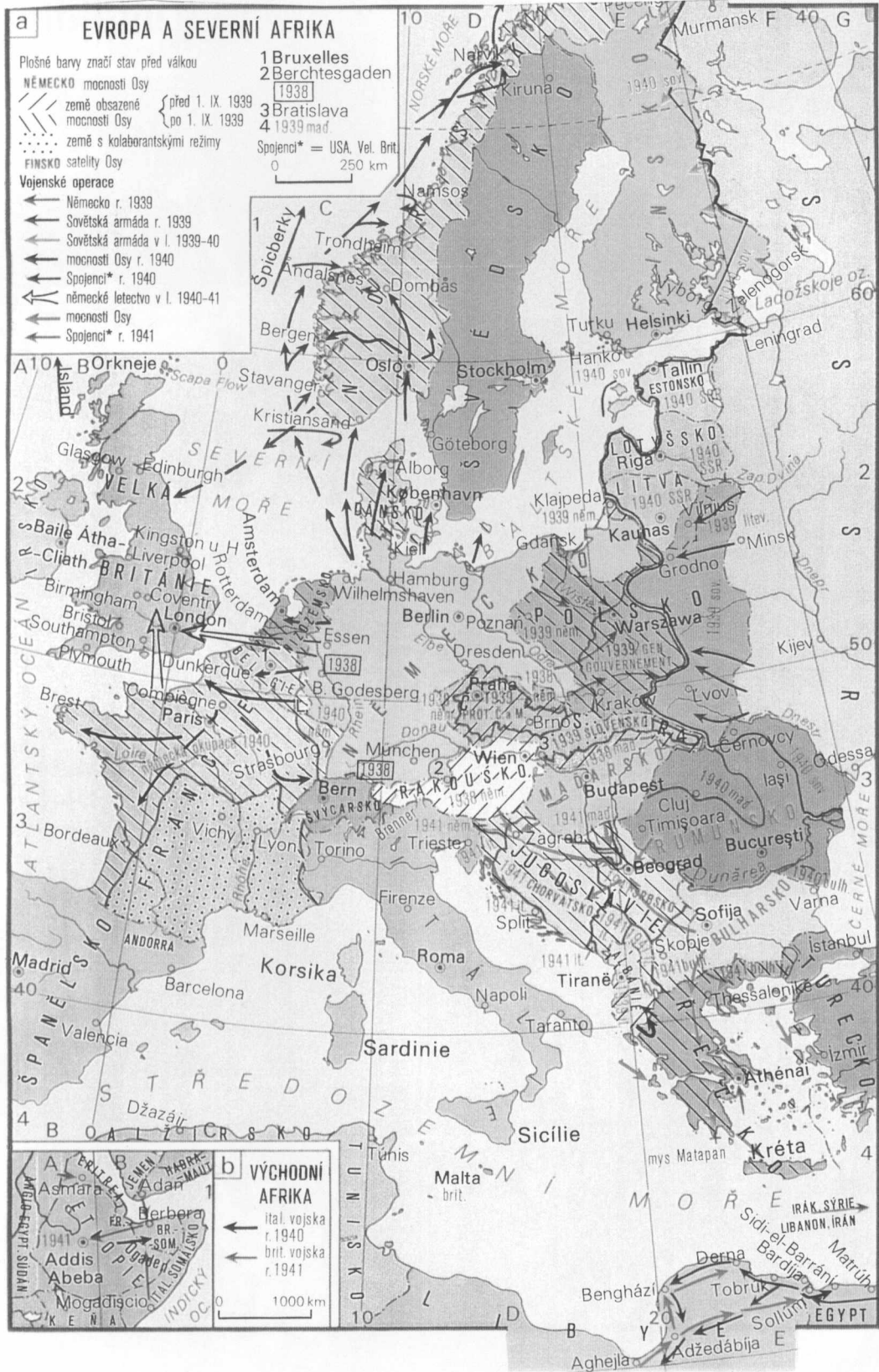
- BRITANNIA I
- BRITANNIA II
- BRITANNIA III
- BRITANNIA IV
- BRITANNIA V
- BRITANNIA VI
- BRITANNIA VII
- BRITANNIA VIII
- BRITANNIA IX
- BRITANNIA X
- BRITANNIA XI
- BRITANNIA XII
- BRITANNIA XIII
- BRITANNIA XIV
- BRITANNIA XV
- BRITANNIA XVI
- BRITANNIA XVII
- BRITANNIA XVIII
- BRITANNIA XIX
- BRITANNIA XX
- BRITANNIA XXI
- BRITANNIA XXII
- BRITANNIA XXIII
- BRITANNIA XXIV
- BRITANNIA XXV
- BRITANNIA XXVI
- BRITANNIA XXVII
- BRITANNIA XXVIII
- BRITANNIA XXIX
- BRITANNIA XXX
- BRITANNIA XXXI
- BRITANNIA XXXII
- BRITANNIA XXXIII
- BRITANNIA XXXIV
- BRITANNIA XXXV
- BRITANNIA XXXVI
- BRITANNIA XXXVII
- BRITANNIA XXXVIII
- BRITANNIA XXXIX
- BRITANNIA XL
- BRITANNIA XLI
- BRITANNIA XLII
- BRITANNIA XLIII
- BRITANNIA XLIV
- BRITANNIA XLV
- BRITANNIA XLVI
- BRITANNIA XLVII
- BRITANNIA XLVIII
- BRITANNIA XLIX
- BRITANNIA L

3. Provincie obou císařství – roku 395 n. l.

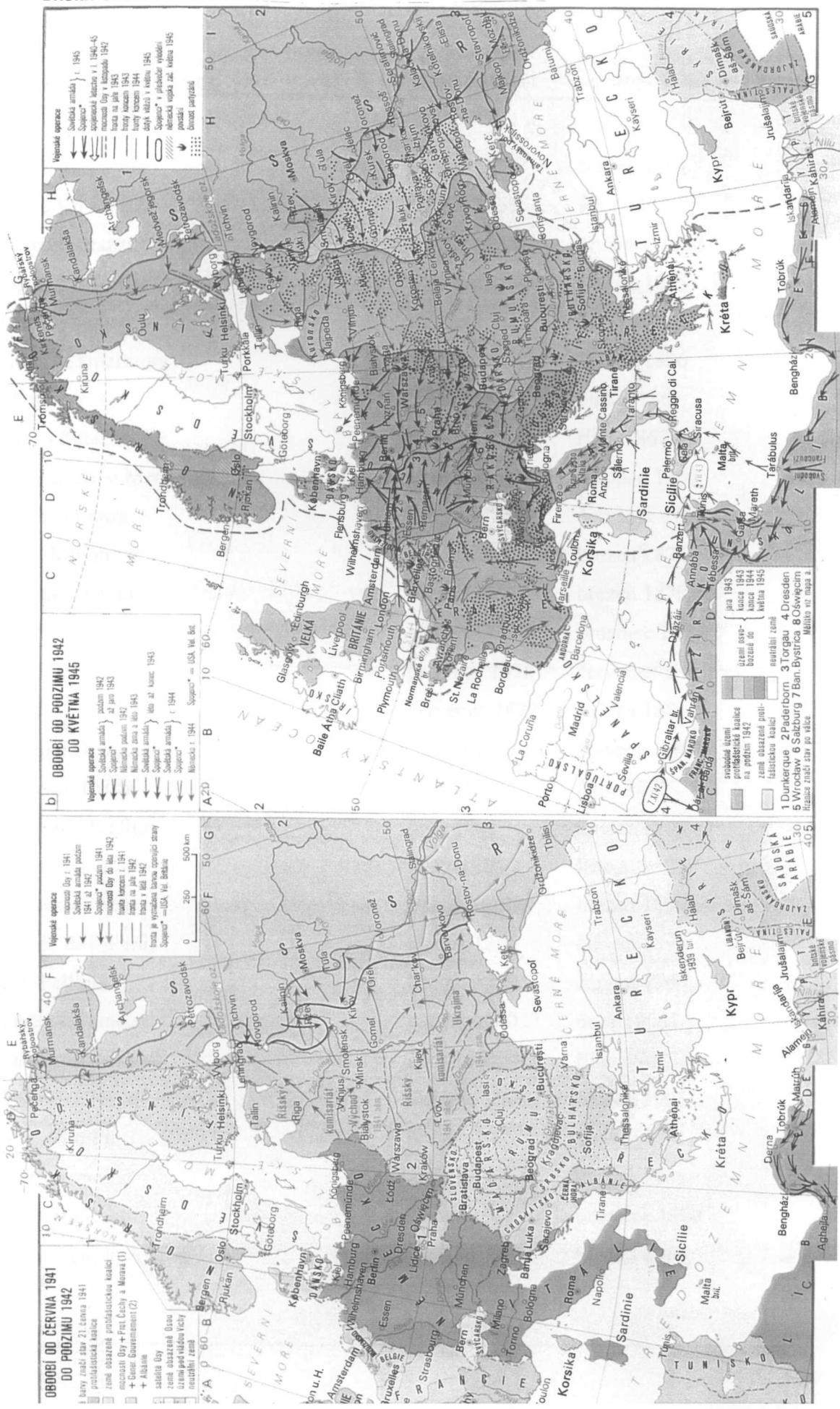
— hranice císařství
 - - - hranice mezi východním a západním císařstvím
 - - - - - hranice provincií

4. Druhá světová válka v Evropě a v Africe v letech 1939 až 1941

5. Druhá světová válka v Evropě a v Africe v letech 1941 až 1945

Předsedové italských vlád v letech 1860 až 1943

Camillo di Cavour	leden 1860	červen 1861
Bettino Ricasoli	červen 1861	únor 1862
Urbano Rattazzi	březen 1862	prosinec 1862
Luigi Carlo Farini	prosinec 1862	březen 1863
Marco Minghetti	březen 1863	září 1864
Alfonso Lamarmora	září 1864	červen 1866
Bettino Ricasoli	červen 1866	duben 1867
Urbano Rattazzi	duben 1867	říjen 1867
Luigi Federico Menabrea	říjen 1867	listopad 1869
Giovanni Lanza	prosinec 1869	červenec 1873
Marco Minghetti	červenec 1873	březen 1876
Agostino Depretis	březen 1876	březen 1878
Benedetto Cairoli	březen 1878	prosinec 1878
Agostino Depretis	prosinec 1878	červenec 1879
Benedetto Cairoli	červenec 1879	květen 1881
Agostino Depretis	březen 1881	červenec 1887
Francesco Crispi	srpen 1887	únor 1891
Antonio di Rudini	únor 1891	květen 1892
Giovanni Giolitti	květen 1892	listopad 1893
Francesco Crispi	prosinec 1893	březen 1896
Antonio di Rudini	březen 1896	červen 1898
Luigi Pelloux	červen 1898	červen 1900
Giuseppe Saracco	červen 1900	únor 1901
Giuseppe Zanardelli	únor 1901	říjen 1903
Giovanni Giolitti	listopad 1903	březen 1905
Alessandro Fortis	březen 1905	únor 1906
Sydney Sonnino	únor 1906	květen 1906
Giovanni Giolitti	květen 1906	prosinec 1909
Sydney Sonino	prosinec 1909	březen 1910

Luigi Luzzatti	březen 1910	březen 1911
Giovanni Giolliti	březen 1911	březen 1914
Antonio Salandra	březen 1914	červen 1916
Paolo Boselli	červen 1916	říjen 1917
Vittorio Emanuele Orlando	říjen 1917	červen 1919
Francesco Nitti	červen 1919	červen 1920
Giovanni Giolitti	červen 1920	červenec 1921
Ivanoe Bonomi	červenec 1921	únor 1922
Luigi Facta	únor 1922	říjen 1922
Benito Mussolini	říjen 1922	červenec 1943

Papežové

Pius IX (Mastai-Ferretti)	1846 - 1878
Leo XIII (Pecci)	1878 - 1903
St. Pius X (Sarto)	1903 - 1914
Benedikt XV(Della Chiesa)	1914 - 1922
Pius XI (Ratti)	1922 - 1939
Pius XII (Pacelli)	1939 - 1958

Italští panovníci

Vittorio Emanuele II.	1861 – 1878
Umberto I.	1878 – 1900
Vittorio Emanuele III.	1900- 1946
Umberto II.	1946